

ประเพณีบวชนาคช้าง

:กรณีศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

THE FOLKLORE OF NOVICE TO BE ELEPHANT PARADE

**: A CASE STUDY OF TAKLANG VILLAGE IN
KRAPO SUBDISTRICT, THATOOM DISTRICT,
SURIN PROVINCE**

วิทยานิพนธ์

ของ

อนุชิต สีโมรส

เสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น

กันยายน 2552

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของ
นายอนุชิต สีโมรส เรียบร้อยแล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคาม
หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

.....ประธานกรรมการควบคุม
(รองศาสตราจารย์ คร.สมมาตร มอเกิด)

.....กรรมการควบคุม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประกิจ อ้นตะเคียน)

.....กรรมการควบคุม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คร.สรเชต วรรณวิชัย)

.....กรรมการสอบ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อนันต์ ฉิฉิตประเสริฐ)

.....กรรมการสอบ
(รองศาสตราจารย์ คร.จรัส สว่างทัฬห)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คร.สุเพ็ญมาณะอองทอง)

วันที่ เดือน พ.ศ.
16 ก.ย. 2552

ชื่อเรื่อง	ประเพณีบวชนาคช้าง กรณีศึกษา : บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์	
ผู้วิจัย	อนุชิต สีโมรส	
กรรมการควบคุม	รองศาสตราจารย์ ดร.สมมาตร ผลเกิด	ประธานกรรมการ
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประกิจ จันตะเทียน	กรรมการ
	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรเชต วรรณวิชัย	กรรมการ
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขา การวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น
สถานศึกษา	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์	ปีที่พิมพ์ 2552

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องประเพณีบวชนาคช้าง : กรณีศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มีจุดมุ่งหมาย 3 ประการดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคตินิยมของค้ำประกอบ พิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของประเพณีบวชนาคช้างของชาวภูไทที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ 2) เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวภูไทที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนและ 3) เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟูอนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ที่หมู่บ้านตากกลางตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ประเพณีบวชนาคช้างบ้านตากกลาง เป็นประเพณีของชุมชนชาวภูไท ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ ตามประเด็นที่ศึกษา และนำเสนอผลการศึกษาโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ประเพณีบวชนาคช้าง บ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่เกิดจาก การผสมผสานทางวัฒนธรรมของสองวัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมแบบชาวพุทธ ที่แสดงถึง ความเชื่อด้านพุทธศาสนา คือ ชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ต้องบวชเป็นพระสงฆ์ เพื่อทดแทนบุญคุณบิดามารดา และเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา กับความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูไท ที่มีการดำรงชีวิตเป็นเอกลักษณ์ด้วยการ มีความผูกพันกับช้างมานาน จนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัว ดังนั้น จึงมีการนำช้างมาร่วมในพิธีกรรมต่างๆ เป็นการแสดงออกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนกับช้างในด้านพิธีกรรม ชาวภูไทยังรักษาระเบียบแบบแผนของสองวัฒนธรรมไว้อย่างถูกต้อง ทั้งที่เกี่ยวข้องกับพิธีอุปสมบท และได้เพิ่มเติมในส่วนที่เป็นความเชื่อของวัฒนธรรมชาวภูไท

การบวนการข้างมืองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ 1) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม 2) วันและเวลาในการประกอบพิธีกรรม 3) สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม และ 4) เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนพิธีกรรม แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการและขั้นตอนดำเนินการความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแบ่งเป็น 5 ประเด็น คือ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล ความเชื่อเกี่ยวกับวันและเวลา ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องใช้ และความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนของพิธีกรรม โดยชุมชนชาวภูมบ้านตากลางเชื่อว่า การได้ข้ข้างแห่นาค จะได้บุญมหาศาล เพราะ ถือว่าเป็นการเดินทางรอยองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ใดที่เข้าร่วมในพิธีกรรม ก็จะได้รับผลบุญนั้นด้วย ส่วนในพิธีกรรมเกี่ยวกับ การบาศรีสูขวัญใหญ่ บาศรีสูขวัญเล็ก การเซ่นขอขมา เป็นความเชื่อคั้งเดิมของชาวภูม ถือเป็นการแสดงออก ถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษ เมื่อจะทำการสิ่งใดก็ควรมีการบอกกล่าวให้ถูกต้อง

ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมกลุ่มของคนในชุมชน โดยใช้ความเชื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน ให้มีความรัก ความสามัคคี เหมือนทุกคนเป็นครอบครัวเดียวกัน ที่จะต้องดูแลเอาใจใส่กันตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการศึกษาประวัติศาสตร์ การดำรงเผ่าพันธุ์ของชุมชนชาวภูม อีกทั้งการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนชาวภูมให้ดำรงอยู่ต่อไป

TITLE The Folklore of Novice to be Elephant Parade: A Case Study of Taklang Village in Krapo Subdistrict, Thatoom District, Surin Province

AUTHOR Anuchit Seemorot

ADVISORS Associate Professor Dr. Sommatra Pholkerd Thesis Advisor
Assistant Professor Prakit Chantakian Co-advisor
Assistant Professor Dr. Sorajet Worakamwichai Co-advisor

DEGREE Master of Arts **MAJOR** Research and Local Development

SCHOOL Buriram Rajabhat University **YEAR** 2009

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to study the history of the beliefs, elements, rites and goals of the folklore of novice to be elephant parade of Kui people at Taklang village in Krapo subdistrict, Thatoom district, Surin Province; 2) to study the roles of the relations between the folklore of novice to be elephant parade and Kui ways of life in terms of the relationships between human being and elephants, and the creation of community members' unity; and 3) to find out the ways to restore, preserve and inherit the folklore of novice to be elephant parade at Taklang village in Krapo subdistrict, Thatoom district, Surin Province.

The data of the folklore of novice to be elephant parade of Kui community were collected by the related documents, fieldworks, interview and participatory observation. The collected data were analyzed according to the mentioned main points of the study which were represented as the analytic description. The findings were as follows:

1. The folklore of novice to be elephant parade at Taklang village was originated from two cultures: Buddhist culture and belief of Kui culture. The former referred to the belief of Buddhism in which the 20 year-old men must ordain as the monk hoods to make an obligation to their parents and maintain Buddhism. The latter concerned with Kui's ways of life who lived uniquely had a long relationship with elephants as if they were as members of Kui's family. Therefore, elephants were taken to participate in several ceremonies to show the unity between the human being and elephants. Kui community still maintain both cultures' regulation firmly both in ordination ceremony and in the supplementary in Kui cultures' belief.

2. There were 4 elements in the folklore of novice to be elephant parade, including, persons who are related to the rituals, the date and time of making the rituals, the place for making the rituals, and the equipments for making the rituals.

3. There were 2 steps in making the rituals, namely, preparation and operation steps.

4. There were 5 traditional beliefs: the beliefs of persons, date and time, place, equipments, and steps in making the rituals. Kui people at Taklang community believed that riding elephants for novice parade may get the immense merit because it was believed that they will follow the Lord Buddha's trace and those who participate in the rituals will also receive merit. In addition, the big ritual of Bai Sri Sookwan Yai (Bringing back one's spirits), the small ritual of Bai Sri Sookwan Lek, and sacrifice for tendering apology were the original beliefs of Kui people and they were regarded as the expressions of paying respect to their ancestors before they do all things.

The findings of this research could be applied to do activities of people in communities using the beliefs to interweave people in the communities, give the affection and unity thoroughly to everyone as one lived in one family that must be taken care. All mentioned above were also used to study the history of Kui community and to inherit and maintain the traditions and cultures of Kui community.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลือเป็นอย่างดียิ่ง ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สมมาตร ผลเกิด ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประกิจ จันตะเทียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรเชต วรรณวิชัย กรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนันต์ ลิขิตประเสริฐ และรองศาสตราจารย์ ดร.จรัส สว่างทัพ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาช่วยเหลือให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องตั้งแต่ต้น จนสำเร็จเรียบร้อย และขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัยที่ได้อำนวยความสะดวกในการประสานงานจัดทำ วิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ทุกท่านที่ได้ให้ความ ร่วมมือ และช่วยเหลือในการให้ข้อมูลต่างๆแก่ผู้วิจัย และขอขอบคุณบุคคลต่างๆอีกหลายท่านที่ไม่ สามารถนำมากล่าวในครั้งนี้ที่มีส่วนสำคัญทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ลงได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ เพื่อนๆ ร่วมชั้น สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น ทุกท่าน ที่มีส่วนช่วยเหลือผู้วิจัย และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยเสมอ

ท้ายที่สุดนี้ ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ รวมทั้งพี่น้องและญาติทุกท่านที่ให้กำลังใจใน การศึกษามาโดยตลอด

อนุชิต สีโมรส

1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	2
ความสำคัญของการวิจัย.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประเพณี.....	5
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประเพณีโบราณ.....	7
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม.....	8
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ.....	9
แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง.....	12
แนวคิดและการป้องกันและการแก้ปัญหาช้างไทยในการอนุรักษ์ ช้างในประเทศไทย.....	20
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	25
เอกสารและงานวิจัยต่างประเทศ.....	26

3 วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	28
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	29
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	30
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	31

4 บริบทชุมชน

ประวัติหมู่บ้านตากกลาง.....	32
ลักษณะภูมิศาสตร์.....	35
ลักษณะภูมิประเทศ.....	38

สารบัญ(ต่อ)

บทที่

หน้า

ลักษณะภูมิอากาศ.....	40
การคมนาคม.....	42
ประชากร.....	42
วิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของชาวกูย บ้านตากกลาง.....	42
จารีตประเพณีชาวกูย.....	45
ประเพณีแต่งงาน.....	45
ประเพณีแซนแซร์.....	46
ประเพณีเซ่นผีปะกำ.....	47
เศรษฐกิจ.....	48
การสาธารณสุข.....	49
การศึกษา.....	49
การศาสนา.....	50
ภาษา.....	50
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง.....	55
ความผูกพันในฐานะที่ช้างเป็นมรดกทางวัฒนธรรม.....	58
ความสัมพันธ์ในฐานะช้างเป็นทรัพย์สิน.....	58
ความผูกพันระหว่างส่วยกับช้างซึ่งเป็นวิถีชีวิต.....	59
ช้างในฐานะผู้สร้างรายได้ให้ครอบครัว.....	61
ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน.....	64
การอนุรักษ์ฟื้นฟูช้างที่หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง.....	65
5 ประเพณีบวชนาคช้าง	
ประวัติความเป็นมาของประเพณีบวชนาคช้าง.....	70
องค์ประกอบของพิธีกรรม.....	75
บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม.....	75
วันและเวลาในการจัดพิธีกรรม.....	79
สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม.....	79
เครื่องบูชาประกอบพิธีกรรม.....	80

สารบัญ(ต่อ)

บทที่

หน้า

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม.....	86
ขั้นตอนดำเนินการประเพณีบวชนาคช้าง.....	88
วิธีการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคช้าง.....	101

6 ผลการศึกษา

ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลาง.....	105
องค์ประกอบและขั้นตอนในประเพณีบวชนาคช้าง.....	110
บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิต ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยที่หมู่บ้านตากกลาง ที่หมู่บ้านตากกลาง ในด้าน ความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน แนวทางในการฟื้นฟู.....	114 115

7 สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	117
วิธีดำเนินการวิจัย.....	118
สรุปผล.....	121
อภิปรายผล.....	123
ข้อเสนอแนะ.....	124
บรรณานุกรม.....	127
บุคคลานุกรม.....	133
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	137

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดสัตว์.....	51
2	เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดร่างกาย.....	52
3	เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดผลไม้.....	53
4	เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดเครื่องใช้.....	54

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
Buriram Rajabhat University

สารบัญภาพประกอบ

พประกอบ		หน้า
1	แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์.....	34
2	แผนที่ตำบลกระโพ.....	36
3	แผนที่หมู่บ้านตากกลาง.....	37
4	วังทะเล.....	38
5	สภาพพื้นที่ป่า.....	39
6	เส้นทางเข้าหมู่บ้านตากกลาง.....	41
7	เส้นทางจากบุรีรัมย์ไปบ้านตากกลาง.....	41
8	สภาพบ้านเรือนของชาวกูย.....	42
9	ศาลปะกำที่ศูนย์ศึกษา.....	43
10	หญิงชราที่อาศัยอยู่ที่บ้านตากกลาง.....	44
11	ชายชราที่อาศัยอยู่ที่บ้านตากกลาง.....	44
12	พิธีการเช่นผีปะกำ.....	47
13	สินค้าที่นำมาขายในศูนย์ศึกษา.....	48
14	การจัดงานศพให้กับช้างที่เสียชีวิต.....	55
15	โครงกระดูกช้าง.....	56
16	ความผูกพันของคนกับช้าง.....	57
17	ช้างพาหนะ.....	60
18	การนำช้างออกทำงาน.....	60
19	ช้างกับอาหารเมื่อออกเร่ร่อน.....	62
20	ความรู้นำอ้อยไปขายให้กับนักท่องเที่ยว.....	62
21	ช้างนักแสดงในศูนย์ศึกษา.....	63
22	ช้างนักแสดงที่นำไปแสดงในงานช้างสุรินทร์.....	63
23	ศูนย์ศึกษา.....	66
24	ลานแสดงของศูนย์ศึกษา.....	67
25	สาธิตการจับช้าง.....	68
26	สาธิตการจับช้าง.....	68
27	ครุบาใหญ่และความรู้ช้าง.....	69

สารบัญภาพประกอบ(ต่อ)

พประกอบ		หน้า
28	ภาพความรู้อ่าง.....	69
29	ขบวนแห่นาค.....	71
30	ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้คุมขบวนแห่นาค.....	72
31	รูปปั้นบรรพบุรุษ.....	72
32	นาคกับพระอุปถัมภ์.....	73
33	เครื่องดนตรีที่สร้างความสนุกสนาน.....	73
34	ขบวนแห่นาคเดินทางไปที่วังทะเล.....	74
35	พระสงฆ์ที่เข้าร่วมขบวนแห่นาค.....	76
36	มอ(พราหมณ์)ผู้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ.....	77
37	นายหมิว ศาลางามและนายบุญมา แสนดี.....	77
38	จอมขลุ่ย.....	80
39	พานบายศรี.....	81
40	กระโจม.....	82
41	โบมะขม.....	82
42	เครื่องเซ่นขอขมา.....	86
43	พิธีโกนผมนาค.....	89
44	การเสด็จทวยคางไก่.....	90
45	นาครอกรประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่.....	91
46	การวาดลวดลายช้าง.....	96
47	ขบวนพ็อนรำที่เข้าร่วมขบวนแห่นาค.....	96
48	ขบวนนาคเริ่มรวมตัวกัน.....	97
49	ขบวนประเพณีบวชนาคช้าง.....	97
50	ช้างอาบน้ำชำระร่างกาย.....	98
51	พิธีเซ่นขอขมาศาลปู่ตาวังทะเล.....	98

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและอยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่าอีสานใต้ของประเทศไทย ที่มีความหลากหลายทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ รัชช ปุณ โนนทก (2527: 39) กล่าวว่าไวว่า นอกจาก กลุ่มไทย-ลาว แล้วยังปรากฏว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกตนเองว่า ไทยกูย(กวย) ที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง ดังจะเห็นได้จากวิถีชีวิต ที่รักษาไว้และสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้กลุ่มที่เรียกตนเองว่า ไทย-กวย หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า ส่วยหรือกูยนี้ นับเป็นประชากรที่มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดวัฒนธรรมของหัวเมืองอีสานตอนล่างมากกว่ากลุ่มอื่นๆ จนอาจกล่าวได้ว่าชาว ไทย-กูยเป็นกลุ่มชนที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง

ชาวกูยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ก่อตั้งจังหวัดสุรินทร์ภายใต้การนำของเชียงปุม (พระยาสุรินทร์ภักดีศรีณรงค์ จางวาง) ได้อพยพชาวกูยเข้ามาในจังหวัดสุรินทร์ จึงมีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ขึ้นระหว่างชาวกูยกับชาวเขมร ทำให้มีเชื้อสายเขมรปะปนอยู่ด้วยในปัจจุบันนี้ชาวกูยที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอต่างๆ ของจังหวัดสุรินทร์ เช่น อำเภอลำโรงท่า อำเภอจอมพระ อำเภอศีขรภูมิ และอำเภอท่าตูม มีจำนวนลดลงไปมาก เนื่องจากการผสมผสานวัฒนธรรมของชาวกูยกับชาวเขมร รวมไปถึงชาวไทยเชื้อสายลาวด้วย เมื่อชาวไทยเขมรมีจำนวนมากกว่า ทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตต่างๆ ของชาวกูย ได้เปลี่ยนแปลงไปตามประเพณีวัฒนธรรมของชาวไทยภาคกลางและชาวเขมรมากขึ้น แต่ยังมีชาวกูยบางส่วนที่ยังคงรักษาวัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนไว้ (ชิน ศรีสวัสดิ์. 2533:15) โดยมีเครื่องแต่งกายไว้ใช้ในการกิจกรรมต่างๆ ในการทำงานหาเลี้ยงชีพและใช้เป็นพาหนะ นอกจากใช้ในหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ชาวกูยยังใช้ช้างเข้าร่วมในงานประเพณีของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีบวชนาคช้าง เจ้าภาพของงานจะให้นาคขี่ช้างในประเพณีบวชนาค จนเป็นประเพณีที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างยิ่ง ชาวบ้านเรียกประเพณีการบวชนี้ว่า “ประเพณีบวชนาคช้าง”

หมู่บ้านดากลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนชาว 'กูย' หรือ 'ส่วย' ที่นิยมเลี้ยงช้าง เพื่อใช้ในการกรลากซุง ใช้ในการแสดง และร่วมในงานประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน ประเพณีบวชนาคช้างที่บ้านดากลางเป็นประเพณีที่ช้างได้มีส่วนร่วมในขบวนแห่ ทำให้งานประเพณีที่มีความยิ่งใหญ่ และมีความแปลกจากงานบวชของท้องถิ่นอื่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์ทำให้คนทั่วไปรู้จักชุมชนบ้านดากลางอย่างแพร่หลายในนามของหมู่บ้านช้าง ประเพณีบวชนาคช้างนี้ เป็นความภาคภูมิใจของชาวกูยทุกคน เนื่องจากในงานนี้ จะมีช้างเข้าร่วมขบวนแห่จำนวนหลายสิบเชือก มีนาคร่วมขบวนหลายสิบคน มีชาวบ้านและประชาชนทั่วไปร่วมขบวนแห่นาคเป็นจำนวนมาก ชาวกูยที่มีบุตรชายอายุ

ครบ 20 ปีบริบูรณ์ จะจัดเตรียมงานบวชเพื่อหวังได้รับอานิสงส์จากการบวชตามหลักพระพุทธศาสนา โดยชาวกูยมีความเชื่อว่า “การที่ได้นำบุตรหลานของตนเข้าร่วมประเพณีบวชนาคข้างจะได้รับอานิสงส์อย่างสูงเมื่อตายไปจะได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์” (จิน ศาลางาม .2550:สัมภาษณ์) ดังนั้นไม่ว่าชาวกูยจะอยู่แห่งหนตำบลใดก็จะกลับมาร่วมงานประเพณีนี้อย่างพร้อมเพรียงกันประเพณีบวชนาคข้างนี้จะจัดขึ้นในวันวิสาขบูชา หรือระหว่าง วันขึ้น 13-15 ค่ำ เดือนหก พิธีการบวชนาคข้างของชาวกูยนอกจากจะมีขบวนช้างเข้าร่วมพิธีซึ่งถือกันว่า มีความแตกต่างกับการบวชในท้องถิ่นอื่น ๆ แล้ว ผู้เข้าร่วมประเพณียังจะได้พบกับการประดับประดาตกแต่งช้างที่เข้าร่วมขบวนแห่อย่างสวยงามด้วยลวดลายต่างๆ ที่ความรู้อันช่วยกันแต่งแต้มตัวช้าง พร้อมด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ อย่างอลังการงดงามยิ่งและความแตกต่างในพิธีกรรมนี้อีกอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ คือ การแต่งตัวของนาคที่มีการแต่งกายด้วยเครื่องประดับ ผ้าแพร มีการแต่งตัว แต่งหน้า ซึ่งเป็นประเพณีที่น่าสนใจ เพราะเป็นประเพณีที่มีคุณค่าทางด้านสังคมการร่วมมือร่วมใจกัน ความสามัคคีของชาวบ้านตากกลาง และเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเลียงช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ประเพณีบวชนาคข้างคงอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของผู้ศึกษา พบว่า ชาวกูยบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์ ได้ร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานประเพณีบวชนาคข้างด้วยความสมัครสมานสามัคคีและยังคงสืบสานงานประเพณีบวชนาคข้างมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดงานประเพณีบวชนาคข้างเกี่ยวกับแนวคิดและการดำเนินการองค์ประกอบขั้นตอนในการทำพิธีกรรม ความเชื่อและการร่วมงานประเพณีนี้ของชาวบ้านอย่าง พร้อมเพรียงรวมถึงได้รู้ได้เห็นความสำคัญของประเพณีบวชนาคข้างของชาวกูยอีกทั้งเพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีการบวชนาคข้างให้คงอยู่ต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของความเชื่อ องค์ประกอบ พิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของประเพณีบวชนาคข้างของชาวกูยที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูยที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน
3. เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคข้าง ที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ทราบและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้าง หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ในด้านประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ ขั้นตอน รูปแบบ พิธีกรรม ความเชื่อและจุดมุ่งหมายของประเพณี

2. ได้ทราบบทบาทความสำคัญของประเพณีบวชนาคช้าง กับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยภูเขาของหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

3. ได้ทราบแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ทำการศึกษาคือ หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นชุมชนชาวกูย ที่ยังคงมีการสืบทอดวัฒนธรรมเกี่ยวกับ ความเชื่อประเพณีบวชนาคช้างอย่างต่อเนื่อง และยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในปัจจุบัน โดยกำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. พื้นที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาที่บ้านตากกลาง หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนในชุมชน หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

2.2 กลุ่มตัวอย่าง โดยการแบ่งชั้นภูมิด้วยวิธีกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบไม่เป็นสัดส่วนกับประชากร (Disproportional Stratified Random Sampling) เพื่อต้องการศึกษารายละเอียดความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในขนาดที่ใกล้เคียงกัน (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2545 : 11-13) ดังนี้คือ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงได้กลุ่มตัวอย่าง 69 คน ดังนี้

2.2.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

2.2.1.1 พระสงฆ์ ในหมู่บ้านตากกลาง จำนวน 5 รูป

2.2.1.2 หมอสะดำ ครุบา จำนวน 2 คน

2.2.1.3 ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน จำนวน 7 คน

2.2.1.4 ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน

2.2.2 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

2.2.2.1 ผู้ปกครอง ของผู้ที่เข้าพิธีบวชนาคช้าง จำนวน 15 คน

2.2.2.2 ผู้ที่บวชนาค จำนวน 25 คน

2.2.2.3 ผู้ที่เคยบวชนาคข้าง จำนวน 3 คน

2.2.2.4 บุคคลทั่วไป จำนวน 10 คน

3. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน – 31 พฤษภาคม 2549

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ประเพณี หมายถึง สิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน เป็นที่ยอมรับและเป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน
2. บวชนาคข้าง หมายถึง การจัดขบวนแห่ นาคไปอุปสมบทที่วัด โดยใช้ข้างเป็นพาหนะ
3. หมู่บ้านตากกลาง หมายถึง หมู่บ้านจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
4. องค์ประกอบ หมายถึง ส่วนประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมบวชนาค ได้แก่ บุคคลที่มีส่วนร่วมในการประกอบพิธี วัตถุ และสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธี สถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธี และวัน เวลาที่ประกอบพิธี
5. ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ หรือการยึดมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดในประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง ในด้านที่เกี่ยวกับบุคคล วัตถุสิ่งของสถานที่และวัน เวลา
6. ความเชื่อของชาวกูย หมายถึง การยอมรับนับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งของชาวกูยในหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล
7. ชาวกูย หมายถึง ชาวไทยเชื้อสายกูยที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
8. ขั้นตอนพิธีกรรม หมายถึง ลำดับในการประกอบพิธีของประเพณีบวชนาคข้าง
9. ครูบาหรือกำหลวงพืด หรือหมอเฒ่า หมายถึง ตำแหน่งหมอข้างสูงสุดเป็นผู้มีความรู้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวกูย รู้ภาษาผีปะกำ เวทมนต์คาถาต่างๆ อย่างชำนาญและแม่นยำ ซึ่งจะต้องผ่านประสบการณ์ในการคล้องช้างป่า มาแล้วตั้งแต่ 50 เชือก ขึ้นไป จึงจะได้รับตำแหน่งนี้
10. ผีปะกำ หมายถึง ผีบรรพบุรุษของชาวกูยที่อัญเชิญให้สถิตย์อยู่ที่เชือกปะกำ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการคล้องช้างป่า และเก็บไว้ที่ศาลปะกำ
11. พิธีกรรม หมายถึง การกระทำหรือการประกอบกิจกรรมที่สืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจและความเป็นสิริมงคล

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งใช้ในการศึกษาค้นคว้า ประเพณีบวชนาคช้างชาวไทยภูยกษัตริย์ศึกษาบ้านตากกลางหมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยจัดลำดับเนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับประเพณี
2. แนวความคิดที่เกี่ยวกับประเพณีบวชนาค
3. แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม
4. แนวคิดที่เกี่ยวกับความเชื่อ
5. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง
6. แนวคิดและการป้องกันและแก้ไขปัญหาช้างไทยในการอนุรักษ์ช้างในประเทศไทย
7. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. เอกสารและงานวิจัยต่างประเทศ

1. แนวความคิดที่เกี่ยวกับประเพณี

พระยาอนุมานราชชน (2505: 27 - 52) สรุปลักษณะของประเพณีพิธีกรรมของไทยว่าเป็นเรื่องของความเป็นไป อันเนื่องด้วยการกระทำหรือการดำเนินอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อกระทำซ้ำอยู่บ่อยๆ จนเกิดความเคยชินจนเป็นนิสัย ถ้าเป็นการได้มาภายหลัง โดยการเอาอย่างคนอื่นและมีพฤติกรรมเหมือนกันส่วนใหญ่ เรียกว่า นิสัยสังคม หรือประเพณี คือจารีตประเพณีหรือกฎศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญของไทย เช่น การขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

สมบูรณ แก่นตะเคียน (2519: 25) แบ่งประเพณีตามจุดประสงค์หรือตามชนิดของประเพณีได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเพณีส่วนบุคคล มีความเกี่ยวข้องเฉพาะบุคคลภายในครอบครัว เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น
2. ประเพณีส่วนชุมชนเป็นประเพณีส่วนรวม ในคณะบุคคลหรือกลุ่มชน ได้จัดขึ้น เช่น ประเพณีตรุษ สารท สงกรานต์ และขึ้นปีใหม่ เป็นต้น ประเพณีส่วนรัฐบาล เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับรัฐบาล เช่น รัฐพิธีต่างๆ พระราชพิธีพืชมงคล เป็นต้น

สุภัตรา สุภาพ (2520 : 148) ได้ให้ความหมายของประเพณีไว้ว่า หมายถึงแบบแผนความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทัศนคติ ศิลธรรม จารีตระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำต่างๆ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่กระทำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

รัชนิกร เศรษฐ (2532 : 149) แบ่งประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของคนไทยออกเป็น 2 ประเภท ใหญ่ๆ คือ ประเพณีที่เกี่ยวกับครอบครัวหรือประเพณีส่วนบุคคล และประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งคราว เพื่อทำบุญและเพื่อการรื่นเริงเป็นเทศกาลแต่ละอย่างไป

สาร สารทัศนานันท์ (2530 : 5 – 40) รวบรวมประเพณีฮีตสิบสอง และประเพณีสำคัญอื่นๆ ของอีสาน คำว่า ฮีตสิบสองนั้นอธิบายว่า เป็นคำเรียกเกี่ยวกับประเพณี พิธีกรรม ฮีตมาจากคำว่าจารีต ส่วนคำว่า สิบสองมาจากคำว่าสิบสองเดือน ฮีตสิบสองจึงหมายถึง จารีตประเพณีที่ปฏิบัติกันในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือน ปัจจุบันประเพณีบางอย่างอาจถูกยกเลิกไปบ้างในบางท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมและความเชื่อของประชาชนเป็นสำคัญ

วิจิตรา ขอนยาง (2532 : 12 – 25) ศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานจำนวน 20 เรื่อง พบว่าพื้นฐานของความเชื่อที่ทำให้เกิดประเพณี มีทั้งความเชื่อในธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ ศาสนา โหราศาสตร์ ดังจะพบได้จากการแสดงออกทางบทบาทของตัวละคร ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม คาถา วัสดุที่นำมาประกอบพิธี ส่วนลักษณะสำคัญของประเพณีนั้นมีอยู่ 4 ประการ คือ

1. เป็นเรื่องของการปฏิบัติ เป็นการกระทำเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันเนื่องมาจากความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งนั้นๆ การประพฤติปฏิบัติ มีการหวังผลตอบแทน
2. เป็นการสั่งสมสืบทอด ประเพณีต้องเกิดจากการสั่งสมเอาไว้ ในระยะเวลาที่ยาวนาน จนคนส่วนใหญ่มองเห็นว่าเป็นเรื่องดีงาม ชัดเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิต
3. เป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่น มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นคำทำให้เกิดประเพณี ดังนั้นจึงเป็นเรื่องของแต่ละท้องถิ่น ประเพณีจึงมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและแตกต่างกัน พร้อมกับไม่สามารถเปรียบเทียบความดีความเลวของประเพณีในท้องถิ่นต่างๆ ได้
4. เป็นเรื่องของแต่ละกลุ่มชน กลุ่มชนที่สืบทอดเชื้อสายจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีภาษาพูดเดียวกัน ศาสนาเดียวกัน ย่อมมีประเพณีอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน

ณรงค์ เส็งประชา (2532 : 79 – 87) กล่าวว่า ประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ความความคิด ความเชื่อซึ่งถือปฏิบัติเพื่อความเจริญของตนเองและสังคม ประเพณีแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ ประเพณีทำบุญวันเกิด ประเพณีบวชนาค ประเพณีแต่งงาน ประเพณีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตาย เป็นต้น

2. ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ประเพณีทำบุญปีใหม่ ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา

3. ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการแต่งกาย การทอผ้า การแสดง ซึ่งล้วนเป็น ประเพณีประจำแต่ละภาค

4. รัฐพิธีและราชพิธี เป็นประเพณีที่จัดขึ้น โดยรัฐบาล ซึ่งเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจของประชาชน

แปลก สนธิรักษ์ (2504 : 31 - 37) กล่าวว่า ประเพณีแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

1. จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่สังคมถือว่าใครฝ่าฝืน งดเว้น ไม่กระทำตามถือว่าผิด เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรมชาวไทยถือหลักกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ หากใครอกตัญญูนับว่า เป็นคนชั่ว

2. ขนบประเพณี เป็นเรื่องที่กำหนดขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนที่จะต้องยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นประเพณี เช่น ในสถาบันต่างๆ ได้แก่ วัด โรงเรียน เป็นต้น

3. ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่เป็นเรื่องธรรมดาไม่มีระเบียบแบบแผนทำผิด ฝ่าฝืนไม่เป็นเรื่องสำคัญนอกจากเสียมารยาทธรรมเนียมประเพณีแบ่งย่อยได้อีก 3 ประเภทคือ ประเพณี ประจำวัย ประเพณีประจำตัว และประเพณีประจำวันสำคัญทางศาสนา

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีดังกล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่าประเพณีพิธีกรรมของสังคมไทยเกิด จากการกระทำหรือสิ่งที่ถือปฏิบัติกันสืบมา ซึ่งแบ่งออกเป็น ความเชื่อที่เกิดจากสังคมส่วนรวมและความเชื่อเฉพาะตัวบุคคล ประเพณีที่ถือปฏิบัติกันเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ เพราะประเพณีในแต่ละท้องถิ่นต่างมีวัตถุประสงค์ต่างๆกันคือ การวางแบบให้คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต่างเป็นระเบียบแบบแผนในสังคม และหากมีบุคคลใดไม่ถือปฏิบัติตามแบบแผนที่กำหนดไว้ สังคมก็จะถือว่าผู้นั้น ได้กระทำผิดประเพณี

2. แนวความคิดที่เกี่ยวกับประเพณีโบราณ

พจนานุกรม ดิศกุล (2522 : 20 - 21) กล่าวถึง ประเพณีการบวชว่าเมื่อมีการตกลงกันว่าจะบวชแล้ว ผู้ใหญ่มีบิดามารดาเป็นต้น ก็จัดการให้ผู้บวชนำดอกไม้ธูปเทียนแพใส่พานไปเที่ยวบอกกล่าววงศาคณาญาติเรียกกันเป็นภาษาสามัญว่า ลาบวช ในวันทำขวัญนั้นผู้ที่บวช (จะเรียก "เจ้านาค" ต่อไป) โกงหนั่ว โกงคิ้ว โกงหนวด ตัดเล็บ นุ่งห่มด้วยเครื่องแต่งกายที่งดงาม

"คณะราชครู" (2532 : 43) กล่าวถึงพิธีกรรมการแห่นาคว่าการแห่นาคออกจากบ้านไปวัดนั้น ความนิยมแตกต่างกันไปตามฐานะและสมัยนิยม สมัยก่อนมีขบวนแห่แห่นาคไปตามถนนหนทางอย่างเอิกเกริก บางงานก็มิต้องใช้ม้า โดยใช้ชัคอคนด้วยกัน ก็สนุกดีแต่ไม่สู้ปลอดภัยนักมาสมัยนี้ บ้านเมืองเจริญขึ้น เจ้านาคก็เลยเจริญตามไปด้วย โดยเจ้านาคนั่งรถเปิดประทุนมีกลดกัน ขบวนแห่ก็ประกอบด้วยพ่อเป็นคนอุ้มบาตรและถือตาลปัตร แม่เป็นผู้อุ้มใคร่จิว

ณรงค์ เล็งประชา (2544 : 78) กล่าวถึงประเพณีการบวชว่า การบวชในพระพุทธศาสนาเกิดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและแพร่กระจายเข้ามาในสังคมไทย คนไทยถือว่าการบวชได้กุศลมาก ผู้บวชได้ชื่อว่าเป็นผู้ได้เข้าเรียนแล้วเป็นทิดหรือบัณฑิตแล้ว สังคมถือว่าได้สร้างกุศลให้แก่บิดามารดา ได้ตอบแทนคุณพ่อแม่ในสมัยก่อนมีความเชื่อกันว่าลูกผู้ชายที่ได้บวชเรียนสามารถช่วยให้มารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์และมีประเพณีปฏิบัติเมื่อนาคจะเข้าบวชในโบสถ์ผู้เป็นมารดาจะเกาะหางนาคเข้าโบสถ์ด้วย โดยเชื่อว่าเป็นการเกาะหางนาคขึ้นสวรรค์ อีกประการหนึ่งเชื่อว่าผู้ที่ผ่านการบวชได้ผ่านการเล่าเรียน ได้รับการปลูกฝังศีลธรรมอันดีแล้วจึงเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม

สถาบันราชภัฏสวนดุสิต (2543 : 97) กล่าวถึงประเพณีงานบวชว่าเป็นประเพณีที่สำคัญของผู้ชายไทยในการปฏิบัติตามประเพณีที่งดงามของไทย เมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์จะต้องอุปสมบทหรือบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาก่อนจะมีครอบครัว การบวชเป็นพระภิกษุจะถือศีล 227 ข้อ

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการบวชดังกล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่าประเพณีบวชนาคของสังคมไทยเกิดจากความเชื่อที่ยึดปฏิบัติกันสืบมา ประเพณีการบวชนาคเป็นประเพณีที่บ่งบอกถึงความกตัญญูที่บุตรชายจะกระทำเพื่อทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ หรือแม้แต่การบวชเพื่อการศึกษาเพราะเชื่อว่าผู้ที่ผ่านการบวชได้ผ่านการเล่าเรียน ได้รับการปลูกฝังศีลธรรมอันดีแล้วจึงเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม

3. แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

กิ่งแก้ว อัดถาวร (2519 : 96) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ ทำแล้วผู้ทำมีความสุข มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข ลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ 2 ประการ คือ เน้นเรื่องของจิตใจ และเน้นเรื่องสัญลักษณ์ ในสังคมไทยมักมีการประกอบพิธีกรรมตามโอกาสต่างๆ อยู่เสมอตั้งแต่เกิดจนตาย

วิชากรณ์ แสงมณี (2525 : 1) อธิบายถึงลักษณะของพิธีกรรมว่า เป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อลัทธิความขลัง เป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเชื่อถือเท่านั้น การประกอบพิธีมักมีการระบุชื่อพิธีกรรมนั้นๆ ไว้ด้วย เช่น พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีรับพระราชทานปริญญาบัตร ฯลฯ พิธีกรรมจึงมีบทบาทในการสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นความรู้สึกร่วมกัน ก่อให้เกิดความเคร่งขรึม ความขลัง ตลอดจนความปลื้มปิติยินดีแก่ผู้ร่วมพิธีกรรม

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (2529 : 1-2) ให้เหตุผลถึงการที่ประเพณี พิธีกรรม ในภูมิภาคต่าง ๆ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันว่า มาจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังนั้นประเพณีส่วนรวมของชาติส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณี ประเพณีส่วนรวมนี้ได้แก่ ประเพณีการบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเกิด เป็นต้น

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2523 : 190 – 192) กล่าวถึงพิธีกรรมว่ามีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะมีความเชื่อต่อสิ่งใด พิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั้งประเทศ กับ พิธีกรรมจำเพาะถิ่น มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมทั้งสองประเภทจะเหมือนกัน คือ มีความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ ผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ในพิธี วิธีดำเนินการ และผู้ร่วมพิธี

ปราณี วงษ์เทศ (2530 : 241 – 252) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมว่า การที่มนุษย์สร้างพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมาย่อมต้องมีวัตถุประสงค์ และมีความหมายตามความเข้าใจอันเกิดจากพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาของคน กล่าวสั้นๆ ก็คือ พิธีกรรมนั้นแท้จริงแล้วก็คือพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของคน พิธีกรรมที่ปฏิบัติในสังคมไทยอาจจำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมหรือชุมชนหรือประเทศ

สังคม ภูมิพันธ์ (2535 : 24) กล่าวถึงพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวอีสานกระทำไว้ว่า ชาวอีสานมีการประกอบพิธีแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น จะประกอบพิธีกรรมตามที่สังคมยึดถือ การประกอบพิธีกรรมถือเป็น โขกลางแห่งความดี ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อว่าจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญแห่งชีวิต ทรัพย์สินและสังคม ดังนั้นพิธีกรรมจึงเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่เกิดจากสังคมมีอาหารกินอุดมสมบูรณ์ บางแห่งอาจมีจุดมุ่งหมายให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

จากแนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรมดังกล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่าพิธีกรรมคือพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งปฏิบัติต่อความเชื่อตามที่สังคมยึดถือปฏิบัติเป็นการกระทำที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจเมื่อประกอบพิธีกรรมแล้วผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมต่างมีความสุขใจ มีความหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข

4. แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

ประสาธ อิศรปริดา และคณะ (2518:62 - 64) ศึกษาความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน พบว่าชาวอีสานมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น กล่าวคือเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญูณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คาถาอาคม โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถคลบนันดาลให้คุณและโทษต่อคนได้ และชาวอีสานมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจตามลำดับดังนี้ คือ ยึดเหนี่ยวบิดามารดา พระรัตนตรัย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตนเองลูกหลาน และ โสควาสนา นอกจากนั้นได้สรุปผลการศึกษาว่าความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวต่างๆ มีความผูกพันกันอย่างแยกกันไม่ออกกับสถาบันอื่นๆ ของสังคม หมู่บ้าน นั่นคือความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวเปรียบเสมือนเครื่องควบคุมความประพฤติและศีลธรรมต่างๆ ไม่ให้ชาวบ้านประพฤติผิดจารีตประเพณี และนอกจากนี้จึงเป็นเครื่องชี้ทางการดำเนินชีวิตทั้งการเกษตร การรักษาโรค การบริโภค การสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ ตลอดจนทั้งการแก้ปัญหาต่างๆ ของชาวชนบท

อมรา พงศาพิชญ์ (2519: 27 - 44) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาชาวบ้าน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อพบว่า การพิจารณาการนับถือศาสนานั้น จะต้องพิจารณาทั้งสิทธิ ความเชื่อ และการปฏิบัติ ในสังคมไทยระบบความเชื่ออาจแบ่งเป็นแบบพุทธ แบบพราหมณ์ และแบบไสยศาสตร์ การรวมกัน ของลัทธิความเชื่อต่างๆ ส่วนใหญ่เกิดจากการกระจาย ระบบของความเชื่อ และประชาชนในระดับ ท้องถิ่นจะรับเอาพิธีกรรมของระบบความเชื่อต่าง ๆ มา

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2534: 133 - 134) กล่าวถึงความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติว่ามีความผูกพัน และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต ต่อพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม เป็นเรื่องของความเชื่อที่ฝัง รากลึก สืบทอดกันหลายช่วงชีวิตคน

ชอบ คีสวน โภก (2536: 68 - 69) ได้ศึกษาความเชื่อของคนอีสาน พบว่าการนับถือศรัทธา ซึ่ง ทำให้เกิดความเชื่อนั้น มีขั้นตอนตามวิวัฒนาการแห่งความคิดมนุษย์ คือการนับถือธรรมชาติ การนับถือ ผีตางเทวดา และการนับถือบรรพบุรุษ

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2531 : 115 - 150) กล่าวว่า ความเชื่อจำแนกได้ 2 ลักษณะคือ ความ เชื่อตามเหตุผล ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งได้อีก 2 ประเภทคือ ความเชื่อที่มีเหตุผล และความเชื่อ ที่ไม่มีเหตุผล ลักษณะความเชื่อประเภทที่สอง คือ จำนวนบุคคลที่ยึดถือ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท เช่นกันคือ ความเชื่อส่วนบุคคล และความเชื่อของกลุ่มบุคคลความเชื่อทั้งสองลักษณะนี้ มีความ คล้ายคลึงกันคือเป็นเรื่องของความรู้สึกและจิต อาจมีเหตุผลหรือไม่ก็ได้ นอกจากนี้ ความเชื่อยัง ก่อให้เกิดขวัญ และกำลังใจในหน้าที่การงาน ความสามัคคีความคิดสร้างสรรค์ต่าง ๆ ตลอดจนความคิด ในการหาเหตุผลในการแก้ปัญหาได้

สุรัตน์ วรากรณ์ รัชชชัย กุณวงศ์ และศิริพร อินธิแสง (2531 : 16) กล่าวว่าระบบ ความเชื่อหรือศาสนาเป็นหลักสำคัญที่ช่วยให้โครงสร้างสังคมของชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ศาสนาเป็น หลักคำสอนซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ผู้นับถือศาสนาจะยึดมั่นเป็นแนวปฏิบัติตลอดจนเผยแพร่คำสอนต่อ บุคคลอื่นๆ องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ พิธีกรรมซึ่งต้องมีอยู่ในแต่ละศาสนาที่อาจเน้น ความสำคัญมากน้อยต่างกัน

มณี พยอมยงค์ (2530 : 66 - 122) กล่าวว่า ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับทุกคน ความคิดความเชื่อมีทั้งรูปธรรม และนามธรรม ในสมัยโบราณความเชื่อมักจะเกิดขึ้นจาก ความคิดความคำนึงว่าสิ่งนั้นจะต้องส่งมาถึงปัจจุบันความเชื่อของคนรุ่นก่อน ได้รับการศึกษาและเปรียบเทียบ ด้านวิทยาศาสตร์จึงทำให้เห็นความเป็นจริงของธรรมชาติ และยังสามารถคลายความศักดิ์สิทธิ์ลงไปได้มาก

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ (2530 : 1 - 63) กล่าวถึงความเชื่อของคนอีสานว่าได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เชื่อในเรื่องการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตสิ่งใดเป็นโทษ นำความเดือดร้อนมาให้ย่อมละเว้น เชื่อในเรื่องฤกษ์ยาม ผีตางนางไม้ เทวดา พระภูมิเจ้าที่ ลางร้าย ลางสังหรณ์ ประเพณีฮีด 12 คอง 14 เป็นต้น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าครอบครัวใดมีความขยันหมั่นเพียร หนักเอาเบาผู้ ต่อไปภายหน้าจะเจริญรุ่งเรือง มั่งมีทรัพย์สินเงินทอง

ประยูทธ กุยสาคร (2520 : 66 – 67, 74) กล่าวถึง ความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ว่าการทำบุญ โดยการสร้างปราสาทผึ้งนั้นเมื่อตายไปจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ และได้อยู่ในปราสาท คั้งนั้นเมื่อมีการทำบุญแจกข้าวถึงผู้ตายชาวอีสานจึงได้มีการสร้างหอ ดอกผึ้งถวายพระด้วย เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

จิราภรณ์ ภักธราภานุภัทร (2528 : 8 - 9) กล่าวถึง ความเชื่อของคนไทยว่าความเชื่อดั้งเดิมเป็นความเชื่อในเรื่องการนับถือผีสาว เทวดา ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์และสามารถคลั่งบันดาลให้ทั้งคุณและโทษแก่คนได้ ต่อมาคนไทยหันมานับถือศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์จึงได้นำความเชื่อทางศาสนานี้มาปรับปรุงแก้ไข ให้เข้ากับจิตใจและสิ่งแวดล้อม โดยยังมีความเชื่อดั้งเดิมเป็นพื้นฐานอยู่ คั้งนั้นความเชื่อจึงเกิดการผสมกลมกลืนกัน

มารยาท กิจสุวรรณ (2526 : 14 – 20) กล่าวถึง ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยว่าเกิดจากประสบการณ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ประสบการณ์ที่มีต่อธรรมชาติ แวดล้อมและประสบการณ์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ เป็นการพยายามที่จะแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต โดยมุ่งหวังให้สิ่งเหนือธรรมชาติช่วยเหลือและขจัดปัดเป่าให้พ้นไปจากปัญหาเหล่านั้น

จรัญ พรหมอยู่ (2523 : 20 - 30) กล่าวว่า คนไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธโดยเฉพาะในชนบท มีความศรัทธายึดมั่นในศาสนาทั้งในคำพูดและการปฏิบัติ วัคเป็นที่ยึดเหนี่ยว และที่รวมของกิจกรรมต่างๆ ในศาสนาจะมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ถ้าชีวิตในปัจจุบันไม่ดีก็เชื่อว่าเป็นเพราะกรรมที่ด้อยยอมรับในชาตินี้ ถ้าประสบโชคก็เชื่อว่าเป็นเพราะกรรมดีช่วยส่งเสริม

บุปผา ทวีสุข (2520 : 156) กล่าวว่า ความเชื่อเกิดจากความกลัวของมนุษย์หรือความไม่รู้ หรือสิ่งที่หาเหตุผลไม่ได้ หากมีความเจริญและหาเหตุผลมาตอบได้ ความเชื่อนั้นก็หมดไปอีกสาเหตุหนึ่งเกิดจากมนุษย์มีความฉลาด มีประสบการณ์มากกว่า โดยกำหนดจุดมุ่งหมายและหาวิธีการเพื่อสร้างความเชื่อให้เกิดขึ้น โดยตั้งบนจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม เพื่อให้เป็นผู้มีมารยาท เกิดความรอบคอบเพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อผลทางจิตใจและอื่น ๆ

ชลธิรา กัตติอยู่ (2519 : 14 – 15) กล่าวว่า ความเชื่อที่แท้จริงมีบ่อเกิดมาจากจิตใจของมนุษย์ คือความไม่เข้าใจ ความกลัว การสนองความต้องการจำเป็นทางใจ แล้วกำหนดขึ้นด้วยจินตนาการ การสร้างสรรค์บอกมาด้วยกระบวนการทางจิตใจที่ซับซ้อน ซึ่งปรากฏออกมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นสัญลักษณ์นอกจากนั้นยังกล่าวถึงมูลเหตุการณเกิดความเชื่อโดยพิจารณาจากทางพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผีสาวเทวดา ปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ อำนาจเวทมนต์คาถาอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ รูปแบบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ที่มีปรากฏทั่วไปในสังคมต่างๆ ก็ย่อมกำเนิดและวิวัฒนาการมาจากชีวิตซึ่งมีคัมภีร์ และอุปทาน นั้นเอง

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2518 : 54 - 72) กล่าวว่า ความเชื่อคือสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้และทำความเข้าใจ โดยอาศัยเวลา ความเชื่อมีอำนาจลึกลับที่จะบันดาลให้มนุษย์เป็นไปทั้งทางดีและทางร้ายได้ คั้งนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้ถูกลงโทษ มนุษย์จึงต้องเอาใจใส่สิ่งคั้งกล่าวนี้ ด้วยวิธีการต่างๆ เหตุนี้จึงทำให้เกิด

ประเพณีต่างๆ ขึ้นในเวลาต่อมา นอกจากนั้นยังแบ่งความเชื่อออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อที่เกิดจากความกลัวเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และการสังเกตจากธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้านไสยศาสตร์ คาถาอาคมต่างๆ ความเชื่อโชคลางและความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2512 : 157 - 186) กล่าวว่า ความเชื่อของชาวบ้านเกิดจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ ความกลัว กลัวในสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ โชคลางต่างๆ ที่ตนได้ยินได้ฟังและประสบด้วยตนเอง จากเรื่องไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ และความเชื่อบางเรื่องก็อาศัยหลักจิตวิทยาเข้ามาเป็นสาเหตุก็มีไม่น้อย ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวบ้าน ได้กลายเป็นธรรมเนียมของสังคมและชนชาติ ถ้าหากสังคมใดมีธรรมเนียมต่างๆ พ้องกันสังคมนั้นมักจะเป็นสังคมที่มีความสัมพันธ์กันทางเชื้อชาติด้วย

มยุรี วีระประเสริฐ (2523 : 15) กล่าวไว้ว่า ช้างในความเชื่อทางศาสนาพุทธ ซึ่งพอจะสรุปความเชื่อในเรื่องนี้ได้ว่า

1. เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ ในพุทธประวัติ (ช้างเผือก)
2. เป็นสัญลักษณ์แทนพระโพธิสัตว์ในชาดก
3. เป็นผู้ทรงกำลังมหาศาลค้ำจุนจักรวาล
4. เป็นผู้บันดาลให้ฝนตก
5. เป็นรัศมี 1 อย่างในรัศมี 7 อย่างสมบัติของพระจักรพรรดิ

ไมเคิล ไรท์ (Michael Wright .2528 : 76) ช้างในฐานะเป็นเทพ พระคเณศ หรือคณบดี หรือพิฆเนศวร ผู้มีร่างกายอ้วนพีและมีศิระเป็นช้าง เป็นเทพเจ้าผู้กว้างขวางทั้งในแถบตอนใต้และตะวันออกเฉียงใต้ของเอเชีย พระองค์เป็นเทพเจ้าแห่งป่าและเนื่องจากช้างเป็นสัตว์ที่สามารถฝึกให้เชื่อฟังได้ ฉะนั้นจึงนับได้ว่าพระองค์เป็นตัวแทนของหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างป่าและอารยธรรม

จากแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อดังกล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่าความเชื่อคือสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้และทำความเข้าใจโดยอาศัยเวลา ความเชื่อดั้งเดิมเป็นความเชื่อในเรื่องการนับถือผีตาย เทวดา ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์และสามารถบันดาลให้ทั้งคุณและโทษแก่คนได้ รวมไปถึงการพยายามที่จะแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต โดยมุ่งหวังให้สิ่งเหนือธรรมชาติช่วยเหลือและขจัดปัดเป่าให้พ้นไปจากปัญหาเหล่านั้น

5. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง

สิรินทร์ ช่วงโชติ(2520:293-308) คนไทยรู้จักช้างนานมาแล้ว ในสมัยโบราณใช้ช้างทำสงคราม แม้ทัพต้องขี่ช้างรบกัน เรียกว่า "ชนช้าง" การชนช้างครั้งสำคัญ และน่าจดจำที่สุด คือการชนช้างระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของไทยกับพระมหาอุปราชาของพม่า ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นฝ่ายชนะ และยังมีภาพยนตร์ไทยที่กล่าวถึงความสำคัญของช้างอีกมากมาย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของช้างที่เป็นสัญลักษณ์ของชาติไทย เช่น ช้างเพื่อนแก้ว ภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับการผจญภัย

ของช้างกับเด็ก แสดงให้เห็นถึงความฉลาด น่ารัก แสนรู้ของช้าง ก้านกล้วย ภาพยนตร์แอนิเมชันเรื่องที่สองของไทย มีเนื้อหาเกี่ยวกับช้าง ต้มยำกุ้ง ภาพยนตร์แอคชั่น มีเนื้อหาเกี่ยวกับการลักพาช้างออกนอกประเทศ พระเอกในเรื่องได้ไปตามทวงคืนมา แสดงให้เห็นถึงความรักและห่วงหาอาลัยของสัตว์ประจำชาติของชาติไทย

ช้างมีรูปร่างประหลาด เป็นสัตว์บกที่ใหญ่ที่สุด ตัวใหญ่แต่หัวเล็ก ขาใหญ่แข็งแรงสีขา มีวงขาวถึงพื้น งวงนั้น คือ จมูก ที่อาจใช้จับ ดึง ยก ลากสิ่งของได้ ช้างใช้งวงสำหรับจับอาหารใส่ปาก วงช้างอ่อนไหว และแกว่งไปมาได้ง่าย เพราะไม่มีกระดูกแข็งอยู่ภายใน ที่โคนวงติดกับปาก มีงาสีขาวปลายแหลมคู่หนึ่งยื่นออกมาข้างหน้า งาก็คือ เขี้ยว ซึ่งยาวแหลมยื่นออกมานอกปาก มากกว่าเขี้ยวของสัตว์อื่น ช้างใช้งาเป็นอาวุธสำหรับต่อสู้ศัตรู ฉาช้างเล็กมากเมื่อเทียบกับลำตัว แต่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ดี และเห็นได้ไกล ๆ หูช้างเป็นแผ่นใหญ่เหมือนพัด โบกไปมาอยู่เสมอ เมื่อมันกางใบหูออกจะได้ยินเสียงจากที่ไกล ๆ ดีขึ้นในประเทศไทยเรามีทั้งช้างป่าและช้างบ้าน ช้างบ้าน คือ ช้างป่าที่คนจับ มาเลี้ยงแล้วนำมาฝึกไว้ใช้งาน ต่อมาลูกหลานออกมาเรื่อยๆจนกลายเป็นสัตว์ เลี้ยงเช่นเดียวกับวัวควาย ช้างบ้านมีมากในภาคกลางของประเทศไทย ช้างเป็นสัตว์ฉลาดสามารถฝึกให้เชื่อแล้วนำไปใช้งานได้หลายอย่าง เช่น ใช้บรรทุกของและลากซุง ช้างมีกำลังมาก และสามารถขึ้นเขาได้ดี จึงเป็นสัตว์ชนิดเดียวที่อาจช่วยทำไม้ในป่าได้

ปัจจุบันนี้เราแบ่งช้างออก 2 ชนิด คือ ช้างเอเชีย และช้างแอฟริกา ช้างเอเชียเป็นช้างที่อยู่ในทวีปเอเชีย เช่น ในประเทศไทย พม่า อินเดีย ศรีลังกา เขมร ลาว ญวน มาเลเซีย อินโดนีเซีย ส่วนช้างแอฟริกามีอยู่ในทวีปแอฟริกา แม้ว่าช้างสองชนิดนี้จะมีรูปร่างลักษณะภายนอกคล้าย ๆ กันก็ตาม แต่อยู่คนละสกุลกัน เช่นเดียวกับวัว ซึ่งอยู่คนละสกุลกับควาย ดังนั้นการที่เราจะเอาช้างเอเชียกับช้างแอฟริกามาผสมพันธุ์กันให้เกิดลูกหลานต่อไป จึงเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมาก ข้อแตกต่างของช้างเอเชียและช้างแอฟริกา เท่าที่พอจะสังเกตจากอุปนิสัยและลักษณะภายนอกมีดังนี้

ช้างเอเชีย (*Elephas Maximus*) ช้างเอเชียที่สมบูรณ์เต็มที่ จะมีความสูงเฉลี่ยวัดจากพื้นดินตรงขาหน้าถึงไหล่ประมาณ 3 เมตร มีงาเฉพาะช้างตัวผู้หรือที่เรียกกันว่า ช้างพลาย ส่วนช้างตัวเมียหรือช้างพังโดยปกติไม่มีงา บางครั้งอาจพบช้างพังมีงาสั้น ๆ บ้าง แต่นั่นจะไม่สมบูรณ์และเรียกกันว่า "ขนาย" สำหรับช้างตัวผู้ที่ไม่มีงาก็มีบ้างแต่เป็นจำนวนน้อย เราเรียกช้างพลายที่ไม่มีงาว่า "ช้างสีคอ" หัวของช้างเอเชียเป็นโหนก เมื่อมองดูข้างหน้าจะเห็นเป็น 2 ตอน มีใบหูเป็นแผ่นกว้าง ขอบหูด้านบนอยู่ในระดับใกล้เคียงกับระดับศีรษะ ปลายวงของช้างเอเชียมีจะงอยเพียงจะงอยเดียว เล็บเท้าหลังมีระหว่าง 4 - 5 เล็บ และช้างเอเชียมีหลังโค้งเหมือนหลังกุ่ม ช้างเอเชียเป็นสัตว์ที่ชอบอากาศชุ่มชื้นและร่มเย็น ไม่ชอบแสงแดดจัด และเป็นสัตว์ที่มีกะโหลกศีรษะใหญ่ มันสมองจึงใหญ่ตามขนาดกะโหลกศีรษะไปด้วย เนื่องจากช้างเอเชียมีมันสมองใหญ่นี้เอง จึงทำให้ช้างเอเชียมีความเฉลียวฉลาด สามารถนำมาฝึก ให้ใช้ทำงานป่าไม้ หรือใช้แสดงละครสัตว์ได้ ช้างของไทยก็อยู่ในจำพวกช้างเอเชียด้วย

ช้างแอฟริกา (*Loxodonta Africana*) ช้างแอฟริกาที่สมบูรณ์เต็มที่ สูงกว่าช้างเอเชีย คือ สูงเฉลี่ยประมาณ 3.5 เมตร ช้างแอฟริกาไม่ว่าจะเป็นตัวผู้หรือตัวเมียล้วนแต่มีงาทั้งสิ้น ฉะนั้น การสังเกต เพศของช้างแอฟริกาโดยการดูงาจึงทำไม่ได้ หัวของช้างแอฟริกามีส่วนที่เป็นหน้าผากแหลม แคมและมีโหนกศีรษะเพียงลอนเดียว เมื่อเทียบเฉพาะส่วนหัวแล้ว ช้างแอฟริกา มีหัวเล็กกว่าช้างเอเชีย แต่ช้างแอฟริกา มีใบหูใหญ่กว่าและมีขอบหูด้านบนสูงกว่าระดับศีรษะ เวลามัน โกรธจะกางใบหูออกเต็มที่ ปลายวงของช้างแอฟริกา มี 2 จะงอย เท้าหลังมีเล็บเพียง 3 เล็บ ช้างแอฟริกา มีสันหลังตรงหรือแอ่นลงเล็กน้อย ช้างแอฟริกาเป็นสัตว์ที่ชอบอยู่ในป่าโปร่งและไม้กึ่งสว่างแดด ดังนั้น มันจึงสามารถทนต่ออากาศร้อนของทวีปแอฟริกา ได้ดีเนื่องจากช้างแอฟริกา มีกะโหลกศีรษะเล็กกว่าช้างเอเชีย มันสมองของมันจึงเล็กตามไปด้วย ทำให้ช้างแอฟริกา มีความเฉลียวฉลาดน้อยกว่าช้างเอเชีย และมีความดุร้าย มาก นำมาฝึกเพื่อใช้งานหรือให้ทำงานอื่นใดได้ยาก จึงไม่มีผู้ใดนำช้างแอฟริกา มาฝึกใช้งานในป่าไม้หรือเล่นละครสัตว์เลย

นอกจากช้าง 2 สุกุล ดังกล่าวแล้ว ยังมีช้างแอฟริกา อีกจำพวกหนึ่งมีขนาดเล็ก คือ มีความสูงประมาณ 2 เมตร เรียกว่า ช้างแคระ (*Pygmy Elephant*) อาศัยอยู่ตามแถบลุ่มแม่น้ำคองโก ปัจจุบันนี้มีเหลืออยู่น้อย เพราะชาวแอฟริกาชอบล่าช้างชนิดนี้เอาเนื้อ ไปใช้เป็นอาหารกันมาก ประเทศไทยเราก็เคยมีช้างขนาดเล็กที่เรียกกันว่า ช้างค่อม มีขนาดเท่าควาย อาศัยอยู่ตามป่าชายทะเลสาบสงขลา มีผู้เคยพบเห็นช้างนี้ในเมืองไทยครั้งสุดท้ายเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว ปัจจุบันทราบว่าสูญพันธุ์ไปหมด เพราะมีคนนิยมล่าช้างชนิดนี้เอาเนื้อ ไปเป็นอาหาร จึงเป็นเรื่องที่น่าเสียดายมาก มิฉะนั้นแล้ว ประเทศไทยเราก็คงจะได้ชื่อว่า เป็นประเทศที่มีสัตว์ประหลาดอีกชนิดหนึ่งเหลืออยู่ให้ชาวโลกได้เห็น และได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้กันต่อไป

ธรรมชาติของช้าง

ช้างทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นช้างพันธุ์เอเชียหรือพันธุ์แอฟริกา มีความเป็นอยู่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่ง คือชอบอยู่เป็นฝูง ช้างฝูงหนึ่งมักประกอบด้วยช้าง 5 - 10 เชือก แต่ละฝูงจะมีช้างพลายตัวหนึ่งเป็นหัวหน้า ซึ่งมักจะเป็นตัวที่แข็งแรงที่สุดของฝูงมีหน้าที่คอยเป็นผู้ปกป้องรักษาและป้องกันอันตรายให้แก่ช้างในฝูงของคน และเป็นผู้นำฝูงไปหาอาหารในแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ ช้างป่าที่หากินอยู่ตัวเดียว ถ้าไม่ใช่ช้างแก่ซึ่ง เดินตามเพื่อนฝูงไม่ทัน มักจะเป็นช้างแก่ที่ถูกขับออก จากฝูง เรียกว่า "ช้างโทน" ช้างโทนนี้มีนิสัยดุร้าย ซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ผู้พบเห็นได้ (หมีว ศาลางาม : สัมภาษณ์.2549)

ช้างไทยหรือช้างเอเชียมีนิสัยชอบอากาศเย็น และไม่ชอบแสงแดดจัด ฉะนั้น เมื่อเรานำช้างมาฝึกใช้งาน เช่น งานชักลากไม้ เราจึงใช้งานช้างเฉพาะตอนเช้าตั้งแต่ 6.00 - 12.00 น. ส่วนตอนบ่ายต้องให้ช้างหยุดพักผ่อน นอกจากนั้น เมื่อ เราใช้งานช้างติดต่อกันไป 3 วัน เราจะต้องให้ช้างหยุดพักงานอีก 1 - 2 วัน แล้วจึงให้ช้างทำงานใหม่ (บุญศรี ศาลางาม : สัมภาษณ์.2549) ทั้งนี้ก็ เพราะว่า ช้างเป็นสัตว์ที่มีโรคภัยเบียดเบียนได้ง่ายถ้าใช้งานหนักเกินไป อาจจะทำให้เจ็บป่วยขึ้น ในฤดูที่มีอากาศร้อนจัด คือ ระหว่างเดือนมีนาคม - พฤษภาคม เจ้าของช้างจะต้องหยุดใช้งานช้างและ นำช้างของคนไปพักผ่อนในป่าลึกที่มีความ

ร่วมเย็น มีหน้าบวกรูปร่างประมาณ 3 เดือน การพักผ่อนของช้างในฤดูร้อนเช่นนี้ เรียกว่า "การเข้าปาง
แรม"

ช้างเอเชียหรือช้างไทยนั้น โดยปกติ ช้างพลายหรือช้างตัวผู้ จะมีลักษณะสูงใหญ่ มีงาเป็นที่
น่าเกรงขามกว่าช้างตัวเมียหรือช้างพัง ช้างพังจะเตี้ยกว่าช้างพลาย และมีใบหน้าแหลมเล็ก แก้มคอบ
ไม่มีงา จึงมีความสง่าน้อยกว่า ช้างไทยตัวผู้ที่ไม่มีงา ซึ่งเราเรียกว่า "ช้างสีคอ" นั้น มักจะมีขนาดสูง
ใหญ่กว่าช้างตัวผู้ธรรมดาและมีกำลัง แข็งแรงมาก ฉะนั้น เมื่อมีการต่อสู้กันขึ้น ช้างสีคอจะเอาชนะ
ช้างพลายที่มีงาได้ โดยใช้งวงรวบเอาขาของฝ่ายตรงข้ามบีบเข้าหากันทำให้ฝ่ายตรงข้ามได้รับความ
เจ็บปวดและพ่ายแพ้ไป ปกติช้างสีคอเมื่อเรานำมาฝึกให้ เชื่องเพื่อใช้งาน จะเป็นช้างงานที่ดีมาก
ช้างพลายไทย ที่สมบูรณ์เชือกหนึ่ง ๆ จะมีน้ำหนักประมาณ 4 ตัน (4,000 กิโลกรัม) และมีอายุยืนถึง
100 ปี แต่อาจจะ มีบางตัวที่มีอายุยืนกว่านี้ก็ได้

นิสัยของช้าง

ช้างเอเชียหรือช้างไทยโดยทั่ว ๆ ไป เมื่อนำมา ฝึกให้เชื่องเพื่อใช้งาน ได้แล้ว จะมีนิสัยฉลาด
สุภาพ และรักเจ้าของ เว้นแต่ในบางขณะ เช่น ในเวลาตกมัน ซึ่งก็เป็นเพียงในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น
ในเวลาตกมันช้างจะมีนิสัยดุร้าย จะทำร้ายช้างด้วยกันเองหรือทำร้ายเจ้าของ ตลอดจนสิ่งของที่อยู่ใกล้ ๆ
เมื่อพ้นระยะตกมันแล้ว นิสัยดุร้ายจะหายไปเอง จากการสัมภาษณ์นายบุญศรี ศาลางาม ควบคุมช้างที่เลี้ยง
ช้างอยู่ที่ศูนย์คชศึกษา เกี่ยวกับวิธีการดูแลช้างตกมัน กล่าวว่า เวลาที่ช้างมีอาการตกมันควบคุมช้างผู้ดูแล
ช้างต้องคอยดูแลอย่างใกล้ชิดและต้องจับแยกช้างออกจากฝูง บางทีอาจจะต้องนำโซ่มาล่ามที่ขาของช้าง
เพื่อป้องกันไม่ให้ช้างที่ตกมันเดินออกไปนอกสถานที่ดูแลได้ (บุญศรี ศาลางาม : สัมภาษณ์.2551)

ช้างบางเชือกอาจจะมึนสติเกรมาตั้งแต่กำเนิด แต่ก็ไม่มากนัก โดยปกติช้างเป็นสัตว์ที่ตื่น
กลัวสิ่งของหรือสัตว์ที่มันไม่ค่อยพบเห็น โดยเฉพาะ ช้างเป็นสัตว์ที่มีความรู้สึกทางกลิ่น ได้ดีมากและมัก
จำกลิ่นที่มันเคยชินได้ดี ฉะนั้นเมื่อช้างได้กลิ่นคนหรือสัตว์ที่แตกต่างออกไป จึงมักแสดงอาการที่ตื่น
ตกใจออกมา ในด้านความฉลาดของช้างเอเชียหรือช้างไทยนั้น จะเห็นได้จากการที่ช้างแสดงละคร
สัตว์หรือในด้านการทำไม้ ช้างได้แสดงความสามารถออกมา เช่น รู้จักหลบหลีกหรือใช้งาพุงไม้ไว้
เมื่อรู้ว่าไม้จะกลิ้งทับ รู้จักดึง โข่ออกจากไม้เมื่อลากไม้เสร็จ หรือรู้จักเอาขาหน้าลงเหยียบพื้นดินที่
อ่อนเพื่อหยั่งดูว่า จะทาน้ำหนักตัวมันได้หรือไม่ ในด้านการรักลูก ช้างรู้จักส่งเสียงลูกหรือใช้งวงดี
เมื่อลูกของมันจน นอกจากนั้นยังมีผู้เคยพบว่า มันยื่นฝ่าสฟลูกของมันที่ฝังดินไว้เป็นเวลา 2 - 3 วันก็มี
การกินการนอน

การนอนหลับโดยปกติของช้าง มีระยะเวลาสั้นประมาณ 3 - 4 ชั่วโมง ในระหว่างเวลา
23.00 - 03.00 น. ของวันรุ่งขึ้น ลักษณะการนอนของช้างเมื่อหลับสนิท จะนอนตะแคงลำตัวข้างใด ข้าง
หนึ่งลงกับพื้น ช้างมีอาการหาวนอนและนอนกรนเช่นเดียวกับมนุษย์ ถ้าหากพบช้างนอนหลับในเวลา
กลางวัน ควรสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ช้างเชือกนั้นคงไม่สบายหรือมีอาการผิดปกติเกิดขึ้น เนื่องจากช้างมี
เวลานอนน้อยนั่นเอง มันจึงใช้เวลาที่เหลืออยู่ในการกินอาหารและเดินท่องเที่ยวไปในป่า เวลาเดินไปก็

กินหญ้าไปตลอดทาง กล่าวกันว่า ช้างเชือกหนึ่งจะกินอาหารและหญ้าคิดเป็นน้ำหนักประมาณ 250 กิโลกรัมใน 1 วัน เนื่องจากช้างไม่มีกระเพาะพิเศษ สำหรับเก็บอาหารไว้สำรอง แล้วขยอกออกมาเคี้ยวเอื้องในยามว่างเหมือนดังเช่นวัวควาย แต่ช้างก็มีวิธีเก็บสำรองอาหารไว้กินในระหว่างเดินทางหรือระหว่างทำงาน เช่น เองวงกำหญ้าไว้ในขณะเดินทาง หรือเอาหญ้าและอาหาร เหน็บไว้ที่ซอกกานอก จากนั้น ช้างยังมีวิธีทำ ความสะอาดหญ้า ด้วยการใช้งวงจับหญ้าฟาด ให้ดินหลุดหมดเสียก่อนที่จะกินด้วย ตามที่กล่าวมาแล้วว่า ช้างเป็นสัตว์ที่กินอาหารมาก ดังนั้น ขณะที่ทำงานหรือเดินทางมันจึงถ่ายมูลออกมาอยู่ตลอดเวลา และมูลช้างนี้เองที่เจ้าของหรือควาญใช้เป็นวิธีหนึ่ง ในการนำทางไปตามจับช้างเมื่อเกิดการพลัดหลง ช้างชอบดื่มน้ำสะอาด โดยใช้งวงคุมน้ำแล้วพ่นเข้าปาก กล่าวกันว่า ช้างที่ทำงานตัวหนึ่ง ๆ จะดื่มน้ำประมาณ 60 แกลลอน หรือประมาณ 15 ปีบ/วัน ดังนั้น การที่จะนำช้างจำนวนมาก ๆ มารวมอยู่ในที่เดียวกัน ปัญหาเรื่องอาหารและน้ำสำหรับช้าง จึงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาก่อนอื่น ตามปกติช้างเลี้ยงหรือช้างบ้าน เจ้าของมักจะปล่อยให้ช้างออกไปหากินเอง แต่เพื่อมิให้ช้างเดินไปหาอาหารไกล ๆ ทำให้ยากแก่การดูแล เจ้าของจึงมักจะใส่ปลอกที่ขาหน้าของมันไว้ ปลอกนี้อาจจะทำด้วยเหล็กหรือหวาย และเรียกกันในวงการทำไม้ว่า "จะเคาะ" ช้างที่ใส่ปลอกขาหน้าจะเดินได้ช้าและหากินได้ไม่ไกลนัก

อาหารของช้าง ได้แก่ หญ้าและต้นไม้หรือ ผลไม้ ซึ่งพอจะแบ่งแยกออกได้เป็น 5 จำพวกคือ

1. จำพวกหญ้า ได้แก่ พง แคม อ้อ กก หญ้าคา เอื้องหมาขานา หญ้าแพรก หญ้าขนหนู หญ้าปล้อง หญ้ากระเดือยหนู หญ้าปากควาย หญ้ากังกาย ฯลฯ
2. จำพวกไม้ไผ่ ไม้จำพวกนี้ช้างชอบกินใบยอดอ่อน และหน่อ ได้แก่ ไม้ข้าวหลาม ไม้ป่า ไม้รวก ไม้ซาง ไม้ผาก ไม้ซางนวล ไม้ไผ่หอม ไม้บง ฯลฯ
3. จำพวกเถาวัลย์ ได้แก่ สลอดน้ำ บอระเพ็ด หนามหัน สัมป่อย เครือสะบ้าของกระทงลาย จึง้อ เล็บรอก หวายเครือ เขาน้ำ เครือเขา ขึ้น เถาวัลย์แดง ฯลฯ
4. จำพวกไม้ยืนต้น ช้างชอบกินทั้งเปลือก ใบ และผล ได้แก่ ไทร มะเดื่อ กัลย ชนุน นางแย้มป่า คุมกาขาว กุ่ม สัมเสี้ยว สัก จิว ถ่อน อ้อยช้าง มะพร้าว มะขาม มะขามป้อม มะเฟือง มะไฟ ปอสา จามจุรี มะขมป่า หว้า มะตูม มะขวิด สมพงโพ เต่าร้าง กระท้อ ค้อ ระกำ เป้ง ฯลฯ
5. จำพวกพืชไร่สวน ได้แก่ ข้าว เดือย ข้าวโพด อ้อย ข้าวฟ่าง สับปะรด ถั่วแระต้น พัก แดง ต่าง ๆ มะพร้าว มะละกอ กัลย ฯลฯ

อาหารเหล่านี้ ช้างจะหากินเองเมื่ออยู่ในป่า แต่ถ้านำมาเลี้ยงในหมู่บ้านหรือนำมาทำงานใกล้บ้าน จำเป็นต้องหาอาหารพิเศษ เช่น ข้าวเปลือก กัลย อ้อย ทางมะพร้าว ผลมะละกอดิบ ฯลฯ ให้ช้างกินด้วย ในเวลาที่ช้างไม่อาจไปหาอาหารในป่ากินเองได้ เจ้าของมักจะผสมเกลีกลงไปในอาหารพิเศษที่จะให้ช้างกินเพื่อให้ช้างได้รับธาตุเกลือแทนดินโป่ง ซึ่งเป็นดินเค็มที่มันเคยกินในป่า นอกจากนี้ เจ้าของมักจะให้มะขามเปียกปั้นเป็นก้อนใส่เกลือไว้ข้างในให้ช้างกินสัปดาห์ละครั้ง

มะขามเปียกเป็นอาหารที่ช้างชอบมากและเป็นยาระบายอ่อน ๆ เวลาจะให้ช้างกินขามักจะนำไปใส่ในก้อนมะขามเปียกให้ช้างกิน จะทำให้ช้างกินง่ายขึ้น(หมิว ศาลางาม : สัมภาษณ์ .2551)

การตกลูก

ช้างพังหรือช้างตัวเมียที่สมบูรณ์ จะมีลูกได้เมื่อมีอายุระหว่าง 15 - 50 ปี ในประเทศพม่ามีผู้เคยพบช้างพัง ซึ่งมีอายุเพียง 9 ปี 1 เดือน ตกลูกออกมา แม้ว่าลูกช้างที่เกิดจากแม่ช้างที่มีอายุน้อยตัวนี้จะมีอวัยวะครบ สมบูรณ์ แต่ก็ไม่สามารถเลี้ยงให้มีชีวิตรอดได้ ฉะนั้น เรื่องนี้จึงถือว่าเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งนาน ๆ จะเกิดขึ้นสักครั้ง การผสมพันธุ์ของช้างเป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกับม้า วัว และควายคือ ช้างตัวผู้ใช้ขาหน้าคร่อมหลังของช้างตัวเมีย การผสมพันธุ์มิได้ซ่อนเร้นหรือกระดากอายอย่างที่มีคนเข้าใจกัน แต่ที่ไม่มีใครได้เห็นช้างผสมพันธุ์กันบ่อยนักเพราะช้างต้องทำงานอยู่ในป่าห่างไกลจากผู้คน อวัยวะเพศของช้างตัวเมียมีลักษณะเป็นถุงห้อยขานลงมา ส่วนอวัยวะเพศของช้างตัวผู้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับม้า วัวควาย ผิดกันแต่ว่า มีขนาดใหญ่กว่า และอวัยวะของช้างนั้นอยู่ในช่องท้อง ไม่ปรากฏให้เห็นข้างนอก การตั้งท้องของช้างมีระยะเวลาระหว่าง 21 - 22 เดือน เนื่องจากตัวช้างมีลักษณะใหญ่ อ้วนกลมอยู่แล้ว ฉะนั้น ในระยะที่ตั้งท้องจะสังเกตได้ยาก บางทีเจ้าของจะทราบก็ต่อเมื่อช้างตกลูกออกมาแล้ว ฉะนั้น จึงต้องอาศัยการสังเกตความเปลี่ยนแปลงด้านอื่นประกอบ เช่น ด้านนม คัดมีน้ำนมไหล หรือช้างไม่ยอมลุกนั่งตามคำสั่งและไม่ยอมทำงาน ในกรณีที่ช้างอยู่เป็นฝูงหรือเจ้าของช้างมีช้างหลายเชือก แม่ช้างที่ท้องแก่จะหาเพื่อนช้างพังที่สนิทไว้ช่วยเหลือในเวลาตกลูก ช้างพังที่คอยช่วยเหลือนี้เรียกกันว่า "แม่รับ" จะคอยช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา เมื่อช้างแม่ถึงกำหนดใกล้จะคลอดลูก มักจะไปหาที่ซึ่งมีหญ้าอ่อนหรือพื้นดินนุ่ม เพื่อมิให้เป็นอันตราย แก่ลูกที่จะคลอดออกมา เพราะช้างแม่ส่วนมากจะยืนคลอด โดยย่อขาหลังต่ำลงมาลูกอาจจะตกลงพื้นดินในระยะสูงพอสมควร ลูกซึ่งคลอดออกมาจะมีถุงใส ๆ เป็นเยื่อบาง ๆ หุ้มอยู่ แม่รับจะเข้าไปช่วยฉีกถุงเยื่อที่หุ้มออกจากตัวลูกช้าง ถ้าไม่มีแม่รับแม่ช้างจะฉีกถุงเยื่อนั้นเอง เมื่อฉีกถุงเยื่อออกแล้ว ตัวลูกช้างยังเปียกน้ำเมือกที่หล่อเลี้ยงอยู่ หลังจากนั้นลูกช้างจะนอนตะแคงนิ่ง ๆ มีการเคลื่อนไหวเฉพาะส่วนวงและหู หรือขาข้างเล็กน้อย ประมาณ 1-2 ชั่วโมงพอตัวแห้งก็ค่อย ๆ พุงตัวขึ้นขึ้นเอง และเดินไปมาได้ช้า ๆ ในระยะนี้แม่รับจะคอยประคองประคองลูกช้างอยู่ตลอดเวลา ต่อมาอีกประมาณ 1 ชั่วโมง ลูกช้างก็จะเข้าไปหาแม่เพื่อกินนม ลูกช้างบางตัวที่แข็งแรงพอคลอดออกจากท้องแม่ได้เพียงครึ่งเดียวก็สามารถเดินเข้าไปหาแม่ได้ การเข้าไปหาแม่ในเวลารวดเร็วเช่นนี้ เคยมีลูกช้างได้รับอันตรายจากแม่ โดยกีดขวางของลูกช้างจนขาดและถึงแก่ความตายมาแล้ว เพราะในระยะเพิ่งคลอดลูกใหม่ ๆ เช่นนั้น ยังปรับตัว ไม่ทัน เนื่องจากยังอยู่ในระหว่างเจ็บปวดจากการคลอด และยังไม่มียุทธศาสตร์แห่งการรักลูก จึงอาจทำร้ายลูกได้ การที่ธรรมชาติบังคับให้ลูกช้างนอนนิ่งอยู่ประมาณ 1-2 ชั่วโมง จึงเดินเข้าไปหาแม่ได้นั้น เป็นการทอดระยะเวลาให้แม่ช้างบรรเทาความเจ็บปวดและเกิดสัญชาตญาณในการรักลูกขึ้นมา อย่างไรก็ตามแม่รับอยู่ในระยะนี้ แม่รับจะคอยกันลูกช้างไม่ให้ เข้าใกล้แม่ จนกว่าจะเห็นว่าปลอดภัยแล้ว จึงยอมให้ ลูกช้างเข้าใกล้แม่ได้ ลูกช้างเมื่อคลอดใหม่ ๆ จะมีขนยาว หัวเล็ก งวงสั้น มีความสูงประมาณ 75

เซนติเมตร มีวงยาวประมาณ 30 เซนติเมตร และมีน้ำหนักประมาณ 80-90 กิโลกรัม แม่ช้างมีนมสองเต้าเช่นเดียวกับสัตว์ 4 เต้าที่ออกลูกครั้งละ 1 ตัวทั้งหลาย การกินนมของลูกช้างนั้น ใช้ปากดูดหัวนมโดยตรงโดยยกวงให้สูงขึ้น เพื่อให้ปากซึ่งอยู่ตอนล่างของวงสัมผัสกับหัวนมได้ ไม่ใช่วิธีเอาวงควมแล้วพ่นใส่ปากอย่างที่หลายคนเข้าใจกัน ลูกช้างจะหย่านนมแม่เมื่ออายุประมาณ 3 ขวบ ในระยะที่ยังกินนมอยู่นี้ลูกช้างจะติดตามแม่อยู่ตลอดเวลา ในขณะที่ลูกช้างมีอายุได้ประมาณ 1 ขวบ แม่ช้างหรือแม่รับจะพา ลูกช้าง ไปหัดกินหญ้าอ่อน ๆ และคอยช่วยเลี้ยงดูอยู่ เสมอ บางทีจะเอาใจใส่ดูแลมากกว่าแม่แท้ ๆ เสียด้วยซ้ำ ลูกช้างในระหว่างที่ยังไม่หย่านนมนี้ มีนิสัยซุกซนมาก ดังนั้น จึงมักจะได้รับอันตรายจากไม้กั๊ตทับในขณะที่แม่กำลังทำงาน หรือได้รับอันตรายจากงูพิษ กัดเพราะไปเล่นกับงูโดยไม่ทราบว่ามันเป็นอันตรายแก่ตัวของมัน

แม่ช้างเชือกหนึ่งอาจจะมีลูกได้ 3 - 4 ตัว ตลอดชีวิตของมัน โดยปกติแล้วแม่ช้างจะตกลูกเพียงครั้งละ 1 ตัว และจะมีลูกห่างกันประมาณ 3 ปี ทั้งนี้แล้วแต่สภาพแวดล้อม เช่น ช้างป่าที่มีชีวิตเป็นอิสระย่อมมีลูกได้สม่ำเสมอว่าช้างบ้านที่ถูกจองจำและต้องทำงานหนักอยู่ตลอดเวลา(หมิว ศาลางาม : สัมภาษณ์ .2551)

การฝึกลูกช้าง

ลูกช้างที่สมบูรณ์ เมื่อมีอายุประมาณ 4 - 5 ขวบ จะมีร่างกายใหญ่โตพอที่จะฝึกให้ทำงานต่าง ๆ ได้ประกอบกับเป็นระยะเวลาที่ลูกช้างหย่านนมแล้ว การฝึกลูกช้างที่มีอายุน้อย ทำได้ง่ายกว่าฝึกลูกช้างที่มีอายุมากลูกช้างที่โตเกินไปมักจะทนต่อการถูกบังคับและทนต่อการฝึกสอนไม่ได้ จึงอาจตายในระยะฝึกสอนได้ง่ายกว่าลูกช้างที่มีอายุน้อย ๆ การฝึกสอนลูกช้างแบ่งออกเป็น 2 ระยะการฝึกสอนเบื้องต้น ใช้เวลาประมาณ 1 เดือนเริ่มตั้งแต่วันลูกช้างเข้าคอกที่เตรียมไว้ สถานที่ที่ฝึกสอนควรเป็นสถานที่ร่มเย็นและ ใกล้เคียงน้ำ เพราะจะต้องให้ลูกช้างฝึกอาบน้ำด้วย การจับลูกช้างเข้าคอกในระยะแรกมีความลำบากมาก เพราะแม่ช้างมักไม่ยอมให้แยกลูกของตัวออกไป ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพรากรแม่ช้างให้ไปอยู่ไกล ๆ หรือมัดแม่ช้างไว้กับต้นไม้เสียก่อน แล้วใช้เชือกคล้องจูดลูกช้างเข้าคอก ในระยะ 1 เดือนที่ลูกช้างได้รับการฝึกเบื้องต้นนี้ ลูกช้างจะได้รับการสอนให้รู้จักการใส่ปลอกขาหน้าหรือ "จะเคะ" การมีคนขึ้นขี่หลัง การยกเท้าหน้าให้คนขี่ขึ้นลง การเดินไปยังที่ต่าง ๆ โดยมีคนขี่คอยบังคับ การอาบน้ำ ฯลฯ ในระหว่าง การฝึกนี้ผู้ฝึกจะต้องนำลูกช้างเข้าออกจากคอกอยู่ตลอดเวลา เพื่อทำความคุ้นเคยกับคนขี่คอ ซึ่งจะเป็น "ควาญ" ในเวลาต่อไป เมื่อเสร็จจากการฝึกเบื้องต้นแล้ว ก็ถึงระยะการฝึกขั้นสุดท้าย

การฝึกขั้นสุดท้าย คือ การฝึกงานด้านทำไม้ซึ่งเป็นการฝึกทีละขั้นให้ลูกช้างรู้จักกับการใส่เครื่องอุปกรณ์ สำหรับใช้ในการชักลากไม้ ฝึกชักลากไม้แบบต่าง ๆ ถ้าเป็นลูกช้างตัวผู้ที่มีงาก็ฝึกการยกไม้ด้วยงา ฝึกการทำไม้บนเขา ทำไม้ในลำห้วย ฝึกให้ทำงานร่วมกับช้างอื่น ตลอดจนฝึกให้ชินกับเสียงของเครื่องชนิดที่ใช้ในการทำไม้ เช่น รถยนต์ รถแทรกเตอร์ เลื่อยยนต์ การฝึกลูกช้างในการทำไม้จำเป็นต้องใช้เวลานาน 3 - 4 ปี เพราะต้องค่อย ๆ ฝึกทีละน้อย และให้ลากไม้ท่อนเล็ก ๆ ไปก่อน ความ

จริงการฝึกขั้นสุดท้ายนี้อาจจะใช้เวลาเพียง 1 หรือ 2 ปีก็พอ แต่เมื่อฝึกไปแล้วข้างยังตัวเล็กอยู่ยังใช้ทำงานหนักไม่ได้ จึงทำให้คล้ายกับการฝึกในระยะนี้ต้องใช้เวลานานกำลังงานของข้าง

ข้างจะเริ่มทำงานได้เต็มที่เมื่อมีอายุประมาณ 25 ปี และเมื่ออายุประมาณ 50 ปี ข้างจะมีกำลังถดถอยลงและจะทำงานเบา ๆ เช่น ลากไม้เล็ก ๆ หรือขนของต่อไปจนถึงอายุประมาณ 60 ปีต่อจากนั้นเจ้าของก็ให้หยุดทำงาน แล้วปล่อยให้กินหญ้าอยู่ตามลำพัง โดยมีการติดตามดูแลบ้างเป็นบางครั้งบางคราวกำลังความเข้มแข็งของข้าง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับมนุษย์ โดยเปรียบเทียบจากหน่วยน้ำหนักที่เท่ากันแล้ว ข้าง อ่อนแอกว่ามนุษย์ถึง 10 เปอร์เซ็นต์ แต่มักกลับแข็งแรงกว่ามนุษย์ถึง 25 เปอร์เซ็นต์ จะเห็นได้ว่า ข้างนั้น แม้วัวใหญ่โตก็จริงแต่กำลังที่ใช้ทำงานยังอ่อนแอกว่ามนุษย์ ข้างเชือกหนึ่ง ๆ นั้น ลากไม้ครั้งหนึ่ง ๆ ได้มีน้ำหนักไม่เกิน 2 ตัน ในด้านของการทำไม้ ข้างเชือกหนึ่งชักลากไม้ในป่า ซึ่งมีสภาพยากง่ายปานกลางได้ปีละประมาณ 450 ลูกบาศก์เมตร ระยะทางชักลากมาตรฐาน 1 กิโลเมตร และสามารถยกไม้ด้วยงาได้เป็นน้ำหนักไม่เกิน 700 กิโลกรัมในการบรรทุกของข้าง สามารถบรรทุกของได้น้อยเมื่อเทียบกับร่างกายอันใหญ่โตของมัน คือ มันสามารถบรรทุกของได้ครั้งละประมาณ 100 กิโลกรัมเท่านั้นและการบรรทุกของเพื่อการเดินทางลงเขา จะบรรทุกได้น้อยกว่าการบรรทุกขึ้นเขา ข้างมีอัตราความเร็วในการเดินทางตามปกติประมาณ 4 กิโลเมตร/ชั่วโมงในวันหนึ่ง ๆ มันจะเดินทางได้ประมาณ 20 กิโลเมตรและเมื่อมันเดินทางติดต่อกัน 3 วัน ต้องให้มันได้พักผ่อนเป็นเวลา 1 หรือ 2 วันด้วย ดังนั้น การเคลื่อนย้ายข้าง จากที่แห่งหนึ่ง ไปยังอีกแห่งหนึ่ง จึงทำได้ช้า นอกจากนี้จะนำมันบรรทุกยานพาหนะที่จัดไว้เป็นพิเศษและจะต้องฝึกฝนให้มันเคยชินกับยานพาหนะนั้น ๆ เสียก่อน

การตกมันของข้าง

โดยปกติข้างที่มีร่างกายสมบูรณ์และมีอายุอยู่ในเกณฑ์ผสมพันธุ์ได้ สามารถตกมันได้ทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นข้างตัวผู้หรือตัวเมีย ดังนั้น อายุของข้างที่อยู่ในเกณฑ์ ตกมันอยู่ระหว่าง 20 - 40 ปี ข้างเชือกใดมีอาการ ตกมัน แสดงว่าข้างเชือกนั้นกำลังมีความสมบูรณ์ที่สุด และกำลังมีความต้องการทางเพศอย่างเต็มที่ โดยค่อมที่ขมับทั้ง 2 ข้าง จะบวมขึ้นขนาดเท่าไข่ไก่ จนเห็นได้ชัด เมื่อค่อมที่ขมับบวมขึ้นแล้ว รูของค่อม ซึ่งมีขนาด โคประมาณ 0.5 เซนติเมตร ก็จะเปิดกว้างออก มีน้ำเมือกสีขาวข้นไหลออกมา เรียกอาการนี้ว่า "ตกมัน" น้ำเมือกหรือมันที่ไหลออกมานี้ มีกลิ่นเหม็นสาบรุนแรงมาก นอกจากอาการค่อมที่ขมับบวมและมีน้ำมัน ไหลออกมาแล้ว ถ้าข้างที่ตกมันนั้นเป็น ข้างตัวผู้ อวัยวะสืบพันธุ์ของข้างจะแข็ง มีน้ำปัสสาวะไหลออกมาอย่างกะปริบกะปรอย หรืออาจจะมีน้ำ อสุจิไหลออกมาเป็นบางครั้งบางคราวด้วย ในขณะที่ข้างกำลังตกมันนั้น ข้างจะแสดงอาการคร่ำครวญ และทำร้ายสิ่งที่ขวางหน้าทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากนั้นข้างยังมีความจำเสื่อม มันจึงอาจทำร้ายควาญหรือเจ้าของด้วย อาการตกมันนี้ ถ้าเกิดกับข้างพัง หรือข้างตัวเมีย จะมีความรุนแรงหรือแสดงอาการคร่ำครวญน้อยกว่าข้างตัวผู้ อาการตกมันจะเป็นอยู่ประมาณ 2 - 3 สัปดาห์ จึงค่อย ๆ ทุเลาลง ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับข้าง มักจะทราบล่วงหน้าว่าข้างของตนกำลังจะตกมัน โดยสังเกตจากการบวมของค่อมที่ขมับเมื่อทราบเช่นนี้ เขาจะเปลี่ยนโซ่ลามาให้

มีขนาดใหญ่ขึ้น แล้วนำข้างไปล้างไว้ในที่แข็งแรง ต่อกาบน้ำก็ก่อไฟไว้รอบ ๆ ข้าง เพื่อให้ควันไฟช่วยบรรเทาไม่ให้ข้างตัวอื่น ได้กลิ่นน้ำมันของข้างที่คกมัน เพราะข้างที่ไม่ได้ คกมันเมื่อได้กลิ่นน้ำมันของตัวอื่นก็จะเข้ามาทำร้ายข้างที่คกมันจะสู้ไม่ได้เนื่องจากถูกล้ามโซไว้ ในระยะที่มัดไว้นั้นคนเลี้ยงจะให้กินอาหารเพียงเล็กน้อย อาหารที่นิยม ให้ข้างคกมัน ได้แก่ ฟักเขียว กล่าวกันว่าทำให้ข้าง มีอารมณ์ดีขึ้น และทำให้ระยะการคกมันของข้าง สั้นลง เมื่ออาการต่าง ๆ เป็นปกติแล้ว ก็นำข้างไปใช้งานได้ เช่นเค็ม อาการคกมันของข้างนี้ อาจเกิดขึ้นได้ทุกฤดูกาลตลอดปี เท่าที่กล่าวกันว่าข้างจะคกมันในฤดูหนาวนั้นอาจเป็นเพราะฤดูหนาวเป็นฤดูที่มี อากาศเย็นข้างมีความสมบูรณ์ที่สุดและงาน ทำให้กำลังเบาลง เพราะใกล้จะเสร็จสิ้นฤดูการทำไม้แล้ว ส่วนในฤดูฝนนั้นเป็นฤดูที่ข้างทำงานหนัก โอกาสที่จะคกมัน จึงมิได้ยาก สำหรับฤดูร้อนเป็นฤดู ที่ข้างอ่อนเพลีย ต้องการพักผ่อน จึงไม่มีใครมีโอกาส คกมันมากนัก ลักษณะของข้างดี ข้างที่มีลักษณะดี ต้องมีรูปร่างใหญ่โต แข็งแรง ศีรษะโต แก้มเต็ม หน้าผากกว้างมีดวงตาแจ่มใส มีขาแข็งแรง เต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ ลักษณะของหลังสูงตรงกลางเล็กน้อยลาดไปทางหางอย่างสม่ำเสมอ ลักษณะของหลังเช่นนี้ เรียกว่า "แป้ก้านกล้วย"(หมิว ศาลางาม:สัมภาษณ์.2551) ถือกันว่าเป็นลักษณะของข้างดีที่สุด เวลาขึ้นศีรษะจะเข้ดขึ้น มองดูสง่า ถ้าเป็นข้างงาต้องมีงาใหญ่แข็งแรง และขึ้น ขนานคู่กันออกมา ไม่บิดหรือต่างห่างจากกันมากเกินไปลักษณะของชายใบหูควรเรียบไม่ฉีกขาด การสังเกตดูข้างว่ามีสุขภาพดีหรือไม่ นั้น มีข้อสังเกตอย่างง่าย ๆ คือ ข้างนั้นจะขึ้นแกว่งงวงและสะบัดหูไปมาอยู่เสมอ และเดินหาหญ้าหรืออาหารอื่นกินอยู่ตลอดเวลา ที่เล็บเท้าต้องมีเหงื่อซึมออกมาจากโคนเล็บ ซึ่งมองเห็นได้ง่ายจากรอยเปียกของฝุ่นที่เกาะเท้าข้าง ทั้งนี้เนื่องจากข้างไม่มีต่อมเหงื่อที่ผิวหนังเหมือนมนุษย์เรา ฉะนั้น มันจึงใช้โคนเล็บเป็นที่ระบายเหงื่อ หรือระบายความร้อนออกจากร่างกาย เช่นเดียวกับสุนัขที่ใช้วิธีระบายเหงื่อหรือความร้อน โดยวิธีแลบลิ้นหรือหอบอย่างที่เราเห็นกันอยู่เสมอ ๆ

6. แนวคิดและการป้องกันและแก้ไขปัญหาล้างไทยในการอนุรักษ์ข้างในประเทศไทย

มูลนิธิเพื่อนข้างเป็นองค์กรแรกที่ดำเนินการช่วยเหลือข้างไทยโดยนำเสนอแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาล้างไทยอย่างครบวงจรและได้สร้างโรงพยาบาลข้างแห่งแรกของโลกขึ้นในเขตป่าสงวนแห่งชาติแม่ยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง โดยจัดตั้งมาตั้งแต่ปี 2536 จนครบรอบสิบปีในปี 2546 นี้ปัจจุบันมีองค์กรเอกชนที่จัดตั้งขึ้นมาในการอนุรักษ์ข้างไทยหลายองค์กร ทั้งที่เป็นนิติบุคคลและไม่เป็นนิติบุคคล จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือข้างและอื่นๆ ตามนโยบายของแต่ละองค์กรซึ่งมีความหลากหลายขององค์กรเอกชนแต่ละแห่งดำเนินการตามหลักการ มีความแตกต่างเฉพาะ มีความชำนาญเฉพาะด้าน ที่ต่างกัน แต่สิ่งสำคัญก็คือ ยังไม่มีการประสานงานซึ่งกันและกัน ซึ่งหากได้มีการประสานงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผลงาน และปัญหาในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การแก้ไข

ปัญหาในภาพรวมก็จะเป็นการตี นางสาวโซไรดา ซาลวาลา ผู้ก่อตั้ง/กรรมการและเลขาธิการ มูลนิธิเพื่อนช้าง(Brown. 2551)

ปัญหาของช้างไทย

ในการพิจารณาปัญหาของช้างไทยในปัจจุบัน แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ตามลักษณะของงาน ดังนี้

1. ช้างทำงาน
2. ช้างในธุรกิจท่องเที่ยว
3. ช้างเร่ร่อน
4. ช้างในสวนสัตว์ และ ที่เจ้าของเลี้ยงไว้เอง

บทบาทขององค์กรเอกชน ในการอนุรักษ์ช้างก็แตกต่างกันไป ตามความสนใจขององค์กรนั้นๆ ดังจะได้อธิบายปัญหาออกเป็นหัวข้อย่อต่อไปนี้

1. ช้างทำงาน ช้างในกลุ่มนี้มีประมาณ 1,500 เชือก แม้จะมีการปิดป่า ยกเลิกสัมปทานป่าไม้มาตั้งแต่ปี 2532 แต่ก็ยังคงมีช้างบ้านที่เคยทำงานลากไม้ ถูกเจ้าของซึ่งยึดอาชีพรับจ้างลากไม้ นำไปลากไม้ผิดกฎหมาย อยู่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพช้างทรุดโทรมจากการถูกใช้งานหนัก การให้ช้างกินยาฆ่าพยาธิเพื่อให้งานได้มากขึ้น จนเกิดปัญหาอุบัติเหตุในการทำงานอยู่เสมอ และจากสภาพพื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงมากในปัจจุบัน ทำให้ประสบความลำบาก เจ้าของช้างจึง ไปรับจ้างลากไม้ในเขตประเทศเพื่อนบ้าน และเมื่อช้างเหล่านี้เจ็บป่วยก็รักษากันตามกำลัง ต่อมามูลนิธิเพื่อนช้างก่อสร้างโรงพยาบาลช้างหน่วยแรกขึ้นในเดือนตุลาคม ปี 2537 จึงเป็นที่พึ่งพิงของเจ้าของช้าง ได้บ้างอย่างไรก็ตาม มูลนิธิเพื่อนช้างมิได้จำกัดในการรักษาพยาบาลช้างในโรงพยาบาล เท่านั้น แต่ยังออกตรวจรักษาช้างตามหมู่บ้านในโครงการสัตว์แพทย์สัญจร ในเขตภาคเหนือตอนบนและตามที่ได้รับแจ้งในพื้นที่ต่างๆ ทั้งยังประสานงานให้ความช่วยเหลือช้างกับสัตวแพทย์ในพื้นที่นั้นๆ ทั่วประเทศด้วยเช่นกัน

ข้อจำกัดและปัญหา

องค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิเพื่อนช้างมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณ บุคลากร และเวลา เพราะไม่สามารถเดินทางไปในทุกที่ได้ เนื่องจากขาดแคลนบุคลากร และงบประมาณในการจัดจ้างจัดหาอุปกรณ์ ฯลฯ

แนวความคิด

การนำช้างกลับคืนสู่ธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูประชากรช้างป่าเป็นแนวทางในการช่วยป้องกันไม่ให้ช้างสูญพันธุ์ไปจากป่า ในเวลาเดียวกันยังช่วยแก้ปัญหาช้างเลี้ยงที่ไม่มีงานทำ การดำเนินโครงการคืนช้างสู่ธรรมชาติยังได้รับการสนับสนุนจากกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล (WWF International) และได้รับความสนใจจากนานาชาติ จึงทำให้เกิดแนวคิดที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูประชากรช้าง

1. ช่างทำงานบางส่วน ได้รับการชักชวนจากมูลนิธิเพื่อนช่าง ให้ออกมาอยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยว แต่อุปนิสัยของช่างทำงาน จะไม่เชื่อเช่นช่างที่ถูกฝึกมา สำหรับการแสดงจำเป็นต้องคัดช่างที่นิสัยดีและไม่เป็นอันตรายคือนักท่องเที่ยว

2. มูลนิธิเพื่อนช่าง เห็นความสำคัญของการที่ช่างจะได้อยู่ในสภาพที่เป็นธรรมชาติรอบตัว โดยมีเราเป็นเพื่อนดูแล ทั้งนี้การดำเนินการ "โครงการบ้านหลังสุดท้าย" ของมูลนิธิฯ เพื่อนำช่างที่ไม่มีใครต้องการ ไปเลี้ยงไว้ ยังไม่สามารถดำเนินการตามที่ระบุในข้อจำกัดเบื้องต้น

3. ช่างทำงานบางส่วนน่าจะจะได้ทำงานในฐานะผู้ตรวจป่าในเขตอุทยาน ป่าสงวนหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าซึ่งมี 100 กว่าแห่งทั่วประเทศ แห่งละ 4 เชือก เพื่อให้เกิดงานได้กว่า 400 เชือก

2.ช่างในธุรกิจการท่องเที่ยว ช่างในกลุ่มนี้มีประมาณ 700 เชือก ตามสถานประกอบการทัศนاجر ทัวร์ป่า นั่งช้างชมไพร หรือ การแสดงคามปางช้าง และให้นักท่องเที่ยวนั่งหลังเดินชมป่า

ข้อจำกัดและปัญหา

ช่างในธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับผู้ดูแลช่าง แต่เนื่องจากการรวมเอาช่างมาอาศัยตามสถานประกอบการทัศนاجر ซึ่งในแต่ละสถานที่ มาตรฐานของแต่ละสถานประกอบการก็แตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. สถานประกอบการบางแห่งขาดมาตรการดูแล ในด้านโภชนาการและสุขภาพของช่าง อาหาร และน้ำสะอาดสำหรับดื่มไม่เพียงพอ เจ้าของช่างถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องค่าจ้าง และมีสัญญาที่ไม่เป็นธรรม

2. การใช้ช่างแสดงผาดโผน อันตราย และเร่งเวลาเพื่อให้ได้ค่าจ้างจากนักท่องเที่ยว นั่งหลังช้าง

แนวความคิด

สวัสดิภาพของช่างเป็นสิ่งที่ทุกคนมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำช่างมาใช้ในธุรกิจท่องเที่ยว ก็ต้องยึดถือและมีแนวคิดเดียวกันก่อนก็คือผู้ประกอบการทุกคนจะต้องตระหนักเสมอถึงความทุกข์ทรมาน ที่ช่างจะได้รับและความพึงพอใจของช่าง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสวัสดิภาพที่ดีแก่ช่างด้วย

1. พยายามให้เกิดมาตรฐานในส่วนของผู้ประกอบการที่ใช้ช่าง และให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

2. มีการจัดอบรมผู้ดูแลช่าง ควบคุมช่าง และการคัดช่างอย่างมีบรรทัดฐาน

3. พยายามให้ผู้ประกอบการดำเนินการจัดสถานที่เลี้ยงช่างในธรรมชาติ ให้นักท่องเที่ยวที่ไปเยี่ยมชมได้เห็นช่างในพื้นที่ธรรมชาติ โดยไม่ต้องแสดงอะไร ซึ่งทางมูลนิธิเพื่อนช่างมั่นใจว่า นักท่องเที่ยวจะสบายใจกว่าการเห็นช่างแสดง

3. ช่างเร่ร่อน ในเบื้องต้นเป็นช่างบางส่วนจากจำนวน 100 กว่าเชือกจากหลายจังหวัดในภาคอีสาน แต่ปัจจุบันกลับมีนายทุนกว้านซื้อช่างให้เช่า เพื่อประกอบอาชีพเร่ร่อนขายผลไม้มากมายโดยอ้างความขาดแคลนช่างในกลุ่มนี้มีประมาณ 600 เชือก ส่วนใหญ่เป็นช่างจากภาคอีสาน ซึ่งมูลนิธิเพื่อนช่างได้ตระหนักถึงสภาพปัญหาของท้องถิ่นในภาคอีสานและได้พยายามผลักดันให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง มาตั้งแต่ปี 2536 โดยมีมาตรการทั้งในระยะสั้นและระยะยาว คือ

3.1. ในระยะสั้น สำหรับกรณีที่เจ้าของนำช่างเข้ามาเดินเพื่อยังชีพนั้น ได้เสนอให้จัดพื้นที่ 4 มุมเมือง ที่ร่มรื่น มีน้ำสะอาดให้กับช่างและเจ้าของช่าง ซึ่งประชาชนผู้มีจิตเมตตาสามารถเดินทางไปเยี่ยมชมได้

3.2. ในระยะยาว มูลนิธิเพื่อนช่างได้ผลักดันให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวกับช่าง พร้อมทั้งเสนอให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมมือกันเปิดทางเลือกอื่นของอาชีพแก่เจ้าของช่าง เพื่อจะได้ไม่ต้องทิ้งบ้านเป็นเวลานานๆ และช่างจะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมอันเหมาะสม ดังเช่นได้เสนอไว้ในหัวข้อการสัมมนาเรื่อง “ช่างสุรินทร์: วิฤตและทางรอด” ดังนี้

3.2.1 ตั้งศูนย์ช่างถาวรที่หมู่บ้านตากกลาง ต.กระโพ อ.ท่าคูม จ.สุรินทร์ โดยจัดให้ผู้สนใจ ชมวิถีชีวิตของช่างเข้าชม ได้ทุกวัน

3.2.2 จัดพื้นที่เลี้ยงสัตว์สาธารณะในเขตพื้นที่ใกล้เคียงหมู่บ้านช่าง โดยจัดเป็นพื้นที่เลี้ยงช่าง

3.2.3 จัดแหล่งน้ำที่สมบูรณ์ ผ่านหมู่บ้าน เพื่อให้ช่างและชาวบ้านได้ใช้อาบและบริโภค

3.2.4 ซ่อมบำรุงถนนเข้าหมู่บ้าน โดยขบจากราชการ

3.2.5 จัดกองทุนยา และอาหาร เพื่อช่วยเหลือเจ้าของช่าง

3.2.6 ภาครัฐช่วยสนับสนุนอาชีพเสริมรายได้ อาทิ การทอผ้า การปลูกพืชไร่ที่เหมาะสม

3.2.7 ให้หมู่บ้านช่าง เป็นหมู่บ้านประวัติศาสตร์ของชาวกูย รักษาวัฒนธรรมและประเพณีของ ชุมชนนี้ไว้ให้ได้ ในฐานะที่ชาวกูยเป็นผู้จับช่างป่านามาฝึก ให้ชาวไทยได้ใช้ในการศึกษาค้นคว้า โดยความร่วมมือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยช่วยสนับสนุนเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ภาพช่างเดินในท้องถนน ของกรุงเทพมหานคร จึงเป็นดังกระจกเงาสะท้อนถึงปัญหาอื่นๆ อีกมากมายที่โยงใยและต้องการการแก้ไขไปพร้อมกัน และต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานหลายฝ่ายอย่างจริงจัง

ข้อจำกัดและปัญหา

เจ้าของช่างตัวจริง ซึ่งเป็นนายทุนไม่ให้ความร่วมมือ ทั้งยังกว้านซื้อลูกช่าง / ช่างจากป่าธรรมชาติ และประเทศเพื่อนบ้าน

แนวความคิด

ผู้เลี้ยงช้าง ได้นำช้างออกเร่ร่อน เพื่อหารายได้ และได้มีการซื้อลูกช้างหรือช้างเพิ่มเพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนช้างที่หารายได้ให้กับเจ้าของช้างเอง จึงทำให้มีจำนวนช้างเร่ร่อนเพิ่มขึ้น

1. จัดศูนย์ช้างถาวรในที่ที่เหมาะสม ให้เจ้าของช้างนำช้างมาเลี้ยงและได้ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม

2. รัฐจัดสรรงบประมาณช่วยเหลือ

4. ช้างในสวนสัตว์ และที่เจ้าของเลี้ยงไว้เอง ช้างในกลุ่มนี้มีประมาณ 100 เชือก ช้างเหล่านี้อาจประสบปัญหาบ้างเรื่องการถูกล่ามโซ่เป็นเวลานาน มีความเครียดสูง แต่บางส่วนมักจะโชคดีที่ได้รับการดูแลที่ดี เมื่อปัญหาของช้างไทยแตกต่างกันตามลักษณะงานเช่นนี้แล้ว การแก้ไขปัญหาจึงไม่สามารถใช้รูปแบบเดียวกันได้ เพราะการแก้ไขปัญหาของช้างทำงาน คือ การหางานลากไม้ให้ ซึ่งไม่ปรากฏว่าจะมีความเป็นไปได้ เพราะพื้นที่ป่าลดลง และช้างทุกเชือกจะไม่สามารถเข้าไปอยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยว ดังกล่าวแล้วช้างคั้นได้ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาจึงควรให้องค์กรเอกชนมีบทบาทในการเข้าไปเสริมงานของภาครัฐ สร้างมาตรการให้เหมาะสมกับปัญหาอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามก็มีความเห็นร่วมกันว่าหน่วยงานภาคเอกชนไม่ควรมีบทบาทในการดูแลช้างซึ่งเป็นเรื่องที่น่าพิจารณาเป็นอย่างยิ่งว่า เหตุใดองค์กรเอกชน จึงจะต้องลดบทบาทลงแท้ที่จริงแล้วมูลนิธิเพื่อนช้างเป็นองค์กรเอกชนที่ตั้งขึ้น เป็นผู้ที่มีชี้ให้เห็นถึงปัญหาของช้างไทยและเสนอทางออกซึ่งสามารถดำเนินการได้ในหลายประการนำที่จะส่งเสริม ให้มูลนิธิเพื่อนช้างซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่จดทะเบียนถูกต้อง มีบทบาทเป็นที่ยอมรับจากภาครัฐ เพื่อช่วยกันรักษาทรัพยากรเพราะมูลนิธิเพื่อนช้างเป็นองค์กรเอกชนมีโอกาสใกล้ชิดกับปัญหา และสามารถนำเสนอแนวทางที่เหมาะสม ได้ดี อนึ่ง หากภาครัฐจะพิจารณาให้มีการส่งเสริม และสนับสนุนงานของมูลนิธิเพื่อนช้าง องค์กรเอกชนอื่นๆ ภาครัฐควรพิจารณาเปิดโอกาสให้มูลนิธิเพื่อนช้างองค์กรเอกชนที่จริงจังในการแก้ปัญหาและภาครัฐร่วมมือกันได้มากขึ้น เช่น

1. อนุญาตให้มูลนิธิเพื่อนช้างได้รับการยกเว้นภาษี

2. สามารถถือครองปินยาสลับ เพื่อใช้ในการระงับเหตุช้างตกมันอาละวาดได้ เนื่องจากยังไม่มีมีการเปลี่ยนกฎหมายตามที่มูลนิธิเพื่อนช้างร้องขอ ปัจจุบันผู้สามารถถือครอง คือ กองพลาริการทหารบกและสำนักงานตำรวจแห่งชาติเท่านั้น เพราะถือเป็นอาวุธร้ายแรง

3. แก้ไขกฎระเบียบบางประการ เช่น ลูกช้างเมื่อเข้าปีที่แปด จึงจะมีตัวรูปพรรณ น่าจะได้รับการปรับเป็นเมื่ออายุลูกช้างถึงวัย เดือน จะต้องแจ้งคอกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทั้งนี้เพื่อเป็นการหยุดยั้งการนำลูกช้างป่าออกมาขาย

4. การล่าช้างเพื่อเอาหนังและเพื่อนำไปขายยังคงมีอยู่ ภาครัฐควรจะได้พิจารณาเรื่องยกเลิกข้อกำหนดให้ช้างออกจากการเป็นสัตว์พาหนะ และควรพิจารณาให้เป็นสัตว์ใกล้สูญพันธุ์

5. ยุติการส่งช้างออกต่างประเทศ เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ หรือเพื่อ

การอื่น

6. ภาครัฐพิจารณาให้งบประมาณมูลนิธิเพื่อนช้าง ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ ช้างไทย มาอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม

7. มาตรการทางกฎหมายที่เข้มแข็ง และเด็ดขาดต่อการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยและแหล่งอาหารของช้าง

8. น่าจะได้มีการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างภาครัฐและองค์กรเอกชน ด้านการอนุรักษ์ช้างอย่างสม่ำเสมอ

6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ไพฑูริย์ มิกุล (2528: 90 – 97) ศึกษาประเพณีของชาวอีสานพบว่า ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ยังเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านอย่างมั่นคง ส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมที่ยึดมั่นอยู่กับผีตางเทวดา และอำนาจในสิ่งเหนือธรรมชาติ

ประทีป แชรรัมย์ (2535 : 105 – 108) ได้ศึกษาพิธีกรรมมณีวัดของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยเขมร : ศึกษากรณีบ้านตะโกราช ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าพิธีกรรม มณีวัด เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อรักษาพยาบาลผู้ป่วยของชาวไทยเขมร โดยมีคนทรงเรียกว่า “มณีวัด” เป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อ หรือเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับวิญญาณของผีบรรพบุรุษ การประกอบพิธีกรรมมณีวัด นอกจากจะเป็นการรักษาผู้ป่วยโดยตรงแล้ว โดยทางอ้อมยังเป็นการรวมกลุ่มของเครือญาติ เพื่อนบ้าน สร้างความเป็นปึกแผ่น ความอบอุ่น และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในครอบครัวรวมทั้งชุมชนด้วย

พิสมัย แสงจันทร์เทศ (2536 : 17 – 25) ศึกษาประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับมเหศักดิ์ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ด้านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุด ซึ่งชาวพนมไพรเชื่อว่าเป็นร่างทรงของมเหศักดิ์ และสามารถติดต่อมเหศักดิ์ได้ ด้านระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมสามารถทำได้ตลอดปี โดยมีสถานที่ที่ใช้กระทำพิธี 3 แห่ง คือ ดอนหอ โสมมเหศักดิ์ หอบูชามเหศักดิ์และพระธาตุวัดกลางอุคมเวทย์ เครื่องใช้ในพิธีกรรม มีขันห้า ขันแปด เป็นสิ่งของที่กำหนดให้ใช้ในทุกพิธีกรรม ส่วนอุปกรณ์อื่น ขึ้นอยู่กับลักษณะของพิธีกรรม ในด้านลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมบางพิธีกรรมมีลำดับขั้นตอนไม่ซับซ้อน เช่น พิธีบอกกล่าว เป็นต้น บางพิธีกรรมมีลำดับขั้นตอนของการกระทำที่ซับซ้อน เช่น พิธีกรรมในประเพณีการเลี้ยงมเหศักดิ์ เป็นต้น

สุภาพร หงษ์นคร (2539 : 247 – 270) ได้ศึกษาประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เขี้ยวของชาวไทยชนบ้านสี่คิ้ว ตำบลสี่คิ้ว อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ประเพณี พิธีกรรม การเข้าทรงพ่อพญาสี่เขี้ยว ของชาวไทยชนบ้านสี่คิ้วมี 3 พิธีกรรมคือ พิธีกรรมการเข้าทรงปกติ พิธีกรรมไหว้ครูพ่อพญาสี่เขี้ยว และพิธีกรรมงานเลี้ยงพ่อพญาสี่เขี้ยวประจำปี พิธีกรรมการเข้าทรงปกติสามารถจัดให้มีได้ทุกวัน ยกเว้นวันพระ พิธีกรรมไหว้ครูพ่อพญาสี่เขี้ยว ทำในกลุ่มเฉพาะ

ผู้เลื่อมใสศรัทธา และพิธีกรรมงานเลี้ยงพ่อพญาสี่เขียวประจำปีนั้นจะจัดงานในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี

สมักร เจาะใจดี (2540 : 241 – 247) ได้ศึกษาพิธีกรรมกอร์เซาะกำป็องของชาวไทยเขมร บ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า แนวความคิดความเชื่อ พิธีกรรมเซาะกำป็องของชาวไทยเขมร บ้านหนองแก้ว เกิดจากการผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับพราหมณ์อันเป็นแนวความคิดความเชื่อพื้นฐานในลักษณะพื้นบ้าน ที่ชาวเขมรบ้านหนองแก้ว สัมผัสมาจากบรรพบุรุษอย่างไม่เปลี่ยนแปลงสถานภาพจากวัยเด็กเข้าสู่วัยหนุ่มสาว

พูนศิลป์ จันทร์สูงเนิน (2540 : 51 – 55) ได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับ โชคกลางของชาวบ้านหนองไหล ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับ โชคกลางเป็นพิธีที่จัดทำเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของตนเองและสังคมให้เป็นไปในทางที่ดี โดยชาวบ้าน ได้จัดทำพิธีที่สำคัญ 5 พิธีกรรมคือ พิธีเสี่ยงทางเชิงข้อง การสะเดาะเคราะห์ พิธีขอฝน พิธีเลี้ยงปู่ตา และพิธีสู่ขวัญ

พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจและความมั่นคงทางจิตใจ ทำแล้วผู้ทำมีความสุข มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข พิธีกรรมในภูมิภาคต่างๆ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมซึ่งเกิดจากความเชื่อทางศาสนา ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมโดยส่วนรวมของประเทศไทยส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณีแต่ก็มีจุดประสงค์ในการทำพิธีกรรมแบบเดียวกัน ได้แก่ ประเพณีการบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเกิด เป็นต้น

7. เอกสารและงานวิจัยต่างประเทศ

บันแนก (Bunnag .1974 : 125) ได้ศึกษา เกี่ยวกับพระภิกษุและศาสนิกชนในภาคกลางของไทย ที่ว่าด้วยวิถีทางการเป็นพระภิกษุ (Way of the Monk) โดยอาศัยแนววิเคราะห์จากสังคมเป็นแม่แบบในการศึกษาเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่เป็นแรงจูงใจให้บุคคลบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ซึ่งผลประโยชน์นี้ได้แก่ ผลประโยชน์ทางด้านศึกษา และผลประโยชน์ทางการเป็นที่ยกย่องในสังคม นอกจากนี้ ในรายงานวิจัยยังได้กล่าวถึง รายได้ประจำปีของพระภิกษุ และการได้รับทุนอุดหนุนจากฆราวาสไว้พร้อมกับคำวิจารณ์ของบันแนก (Bunnag)เองด้วย

สตีลล์ (Steele.1992 : 7) ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของพระภิกษุชาวพม่า ซึ่งได้วิเคราะห์เอาไว้ว่า พระภิกษุจะมีบุคลิกภาพในอัตราที่สูงกว่าชาวบ้าน ทางด้านความคิด ความเพียรในการป้องกันตัวเอง ส่วนบุคลิกภาพทางด้านที่พระภิกษุมีน้อยกว่าชาวบ้าน ก็คือ ความรู้สึกทางเพศ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความกระตือรือร้นในการต่อสู้ชีวิต และอารมณ์ที่แสดงออก ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า

พระภิกษุมีพยาธิสภาพในบุคลิกภาพอย่างรุนแรงมาก คั้งนั้นต้องอาศัยวินัยของพระและบรรทัดฐานทางพระพุทธศาสนา เป็นหนทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซึ่งลักษณะเช่นนี้มีลักษณะสังคมเดียวกับสังคมไทย

ฟิลิปป์(Philip .1965 : 5) ได้อธิบายถึงผลของการกระทำซึ่งเกิดขึ้นแก่บุคคล โดยหากกระทำดีหรือ “บุญ” ก็จะส่งผลอันเป็นที่น่าพอใจทั้งในชีวิตปัจจุบันและภายหน้า แต่ถ้ากระทำความชั่ว หรือ “บาป” ก็จะส่งผลในทางร้ายเช่นกัน ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมนี้ทำให้บุคคลมีความเข้าใจถึงที่มาของสถานภาพของคนในปัจจุบันและมีการยอมรับสถานภาพของตน รวมถึงหลักความเชื่อทางค่านิยม นีพพาน ซึ่งจำเป็นต้องกระทำความดีอย่างสม่ำเสมอในปัจจุบันเสียก่อนจึงจะส่งผลให้หลุดพ้นจากความทุกข์และนิพพาน

กลอสเนอร์ (Klausner .1971 :36 - 41) ได้อธิบายเกี่ยวกับศูนย์กลางการทำการกิจกรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาถือเป็นกิจกรรม ในชีวิตของบุคคลในชุมชน โดยสรุปรวมแล้วพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ต่อสังคมไทย เป็นส่วนองวัฒนธรรมหลักของสังคมไทยและยังเป็นส่วนบุคลิกภาพที่ถือได้ว่าเป็นลักษณะประจำของคนไทยด้วย

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วนั้นผู้ศึกษาค้นคว้าจะ ได้นำไปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช่างของชาวกูย หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพง จังหัดสุรินทร์ ในด้านประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ ขั้นตอนและความเชื่อ ความผูกพันระหว่างคนกับช่าง ในประเพณีบวชนาคช่างของชาวกูย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาประเพณีบวชนาคช้างในครั้งนี้อย่างได้ใช้วิธีวิจัยโดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมด้วย การสอบถามจากกลุ่มผู้รู้ ตัวของผู้บวชนาคช้าง และผู้ที่เข้าร่วมพิธี เพื่อศึกษาแบบเจาะลึกกรณีศึกษาความเชื่อและประเพณีบวชนาคช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อมาทำการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนในชุมชน หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่เข้าร่วมประเพณีบวชนาคช้างที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้าง ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และนักท่องเที่ยวที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการแบ่งชั้นภูมิด้วยวิธีกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบไม่เป็นสัดส่วนกับประชากร (Disproportional Stratified Random Sampling) เพื่อต้องการศึกษารายละเอียดความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในขนาดที่ใกล้เคียงกันได้เพียงพอ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2545 : 11-13) ดังนั้นคือ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบไม่เป็นสัดส่วนกับประชากร ได้กลุ่มตัวอย่าง 69 คน ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งจำแนก ดังนี้

1.2.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

1.2.1.1 พระสงฆ์ ในหมู่บ้านตากกลาง จำนวน 5 รูป

1.2.1.2 หมอสะคำ ครุบา จำนวน 2 คน

1.2.1.3 ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน จำนวน 7 คน

1.2.1.4 ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน

1.2.2 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

1.2.2.1 ผู้ปกครอง ของผู้ที่เข้าพิธีบวชนาคช้าง จำนวน 15 คน

1.2.2.2 ผู้ที่บวชนาค จำนวน 25 คน

1.2.2.3 ผู้ที่เคยบวชนาคช้าง จำนวน 3 คน

1.2.2.4 บุคคลทั่วไป จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การได้มาซึ่งข้อมูลใช้ในการเก็บรวบรวมภาคสนาม มี 2 รูปแบบดังนี้

1.1 การสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) ผู้วิจัยใช้เทคนิควิจัยสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อศึกษาในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมต่าง โดยทำการสัมภาษณ์เจาะลึก คณะกรรมการกลุ่มซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของกลุ่มที่ความสามารถในการใช้ข้อมูลที่ชัดเจนได้ โดยการสัมภาษณ์ซ้ำแบบเจาะลึกหลายๆครั้ง และใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key-Information Interview) โดยการสัมภาษณ์กึ่งทางการและอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้วิจัยใช้เทคนิคดังกล่าวนี้ตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย โดยการพูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อหาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนให้ได้มากที่สุด เป็นวิธีการที่ทำให้ได้ข้อมูลสำคัญๆ อีกวิธีดังนี้

1.2 การสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของสมาชิกจากสถานการณ์จริงและเก็บข้อมูลจากเอกสาร โดยการขออนุญาตจากทางกลุ่ม

2. การบันทึกข้อมูล บริบทของชุมชน โดยบันทึกตามสาระดังต่อไปนี้ การสำรวจลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน (Ecological) ผู้วิจัยใช้เทคนิคดังกล่าวเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์กลาง คือ วัด โรงเรียน หมู่บ้าน ร้านค้า ตลอดจนทั้งข้อมูลอื่นๆ เช่น อาหารการกิน และอื่นๆต่างที่ชาวบ้านชุมชนนั้นเป็นประจำและจัดการทำวิจัย ทำให้ทราบลักษณะทางกายภาพของชุมชนได้อย่างชัดเจนถูกต้องและสะดวกในการเข้าพบ เพื่อสัมภาษณ์บุคคลสำคัญๆ ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2.1 เครื่องมือเทคโนโลยีในงานวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา ผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงและภาพในการเก็บข้อมูล หลังจากที่ได้รับความสะดวกใจจากผู้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกมีการบันทึกภาพเหตุการณ์สำคัญๆ ของชุมชนด้วย นอกจากนี้ยังมีวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมีดังนี้

2.1.1 กล้องถ่ายรูป

2.1.2 เครื่องบันทึกเสียง

2.1.3 สมุดบันทึก

2.2 การจดบันทึกสนาม (Field Notes) เป็นเทคนิคที่สำคัญมากในการวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาในช่วงแรกที่ยังไม่คุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์จะยังไม่สามารถจดบันทึกต่อหน้าผู้ให้สัมภาษณ์ได้ จะต้องใช้ความจำเป็นหลัก แล้วบันทึกทันทีเมื่อมีโอกาสและสร้างความคุ้นเคยแล้วจึงสามารถบันทึกเสียงและจดบันทึกสนามต่อหน้าผู้ให้ข้อมูลได้ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ภาษาท้องถิ่นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกส่วนใหญ่พยายามสร้างความสนิทสนมและคุ้นเคยได้อย่างรวดเร็ว

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมข้อมูลเอกสาร

1.1 เอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารประเภท หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความหมายของความคิด แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลสำเร็จและล้มเหลวในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มอาชีพ แนวความคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 เอกสารประเภทอื่น ๆ เช่น บทความจากหนังสือพิมพ์ วารสาร และเอกสารราชการ

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม มีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1 การเตรียมพื้นที่การทำวิจัย โดยการเข้าไปแนะนำตัวเองกับกลุ่ม ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย ประกอบด้วย สมุดบันทึก ปากกา เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป แนวคำถาม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในแต่ละครั้ง

2.3 ประชากรที่ทำการวิจัย กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ยึดหลักบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในงานประเพณีบวชนาคช้าง โดยตรง

2.4 วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

ประชาชนทั่วไปที่ได้เข้าร่วมประเพณีบวชนาคช้าง

3. ข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือในงานประเพณีบวชนาคช้าง

3.2 การสัมภาษณ์แบบกึ่ง โครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในประเพณีบวชนาคช้าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาโดยได้ประมวลผลแบบคุณภาพโดยการ
ออกประเมินภาคสนาม

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีในการศึกษาไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 1.1 แนวความคิดที่เกี่ยวกับประเพณี
 - 1.2 แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม
 - 1.3 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ
 - 1.4 แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง
 - 1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ช้าง
 - 1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
 - 2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในพิธีบวงสรวงช้างของชาวกูย
 - 2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ในพิธีบวงสรวงช้างของ

ชาวกูย

3. ขั้นวิเคราะห์

บทที่ 4

บริบทชุมชน

หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

บทนี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาองค์ประกอบขั้นตอน และคติความเชื่อของประเพณี บวชนาคช้างให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ประวัติหมู่บ้านตากกลาง

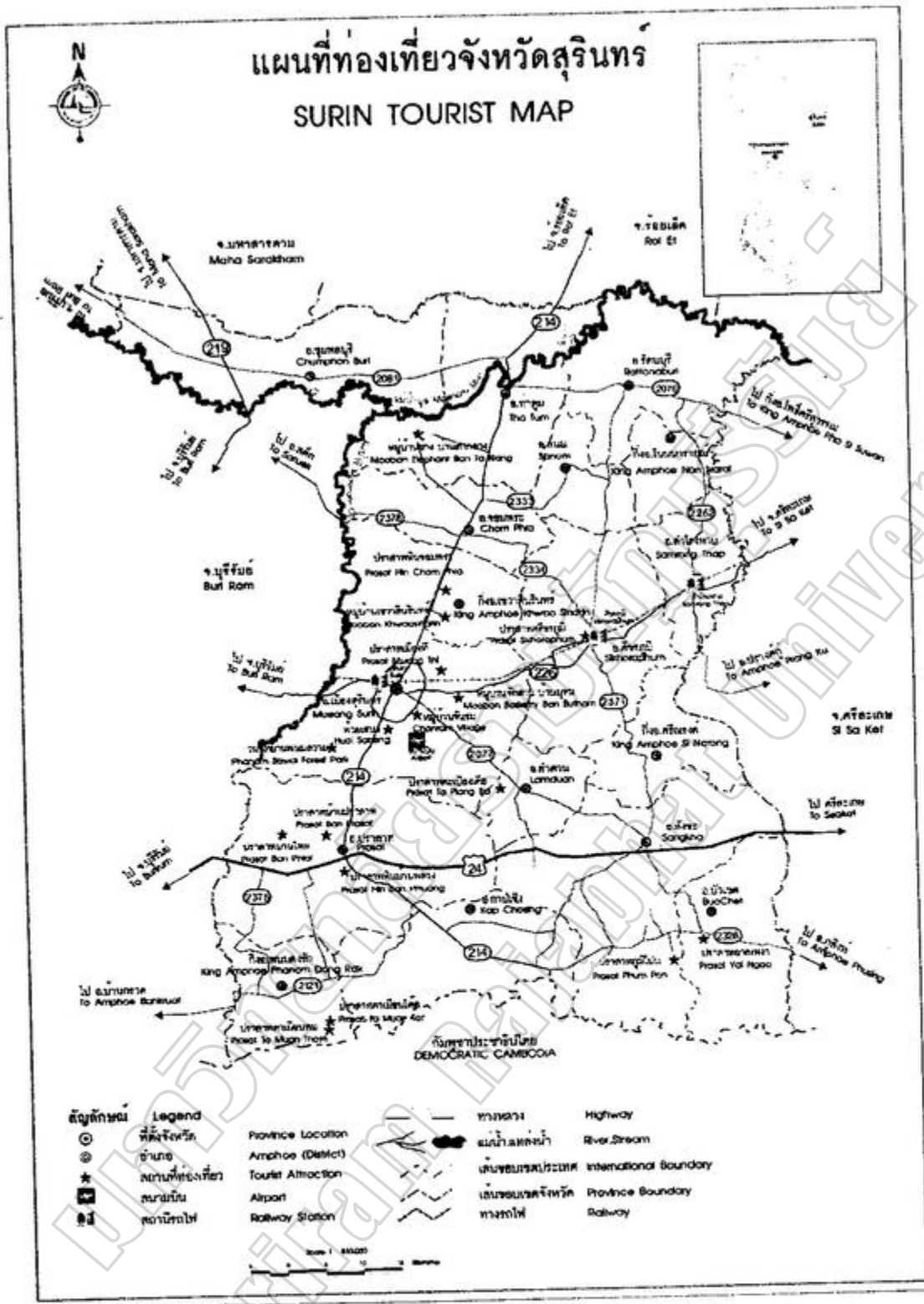
ชาวกูย เป็นชนเผ่าเขมรเดิมพวกหนึ่งเรียกว่าเชื้อชาติมณฑล ซึ่งอพยพมาจากอินเดียเมื่อครั้งถูก อารยันรุกราน(เจริญ ไวรวัจจนกุล.2535 : 201) โดยอพยพมาทางตะวันตกจากลุ่มแม่น้ำคง (สาละวิน) และแม่น้ำโขง (โขง) ตอนบน พวกที่อพยพไปทางลุ่มแม่น้ำคง กลายเป็นบรรพบุรุษพวกมอญหรือรามัญ ส่วนพวกที่อพยพไปตามลุ่มแม่น้ำโขง (โขง) บางพวกไปอาศัยอยู่ตามที่ราบสูงแถบเทือกเขาพนมดงรัก บางพวกเลยไปถึงที่ราบต่ำบริเวณทะเลสาบใหญ่และชายทะเล ต่อมากลายเป็นบรรพบุรุษของพวกเขมร หรือเขมร และพวกที่อยู่ตามป่าเขาต่างๆ เรียกว่า ลัว่ ข่า ขมุ ลัว่ กวย หรือ กูย ชาวกูย อพยพเข้าประเทศไทย ครั้งใหญ่ในสมัยปลายอยุธยา (พ.ศ.๒๒๔๕-๒๓๒๖) ชาวกูยมีถิ่นเดิมอยู่บริเวณตอนเหนือของ เมืองกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา ชาวกูย เคยเป็นรัฐอิสระ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เคยส่งทูตมาค้าขาย กับอยุธยาและเคยช่วยกษัตริย์เขมรปราบขบถ ต่อมาเขมรได้ใช้อำนาจทางทหารปราบชาวกูย และผนวก อาณาจักรเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเขมร ชาวกูยอพยพ เพื่อแสวงหาที่ดินอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก โดยมีการอพยพขึ้นเหนือเข้าสู่เมืองอัตตะ-ปือแสนแป้ จำปาศักดิ์และสาละวัน ทางตอนใต้ของลาวและ อพยพข้ามลำน้ำโขงเข้าสู่ภาคอีสาน ทางด้าน แก่งสะพือ อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี หลังจากนั้น ลูกหลานชาวกูยแยกย้ายกันไปตั้งบ้านเรือน ชาวกูยที่อพยพมา มีหัวหน้าของตัวเอง คนไทยเรียกชาวกูย ว่า ลัว่ คนลาว เรียกลัว่ว่า ข่า แต่ชาวกูยเรียกตัวเองว่า กูย หรือ โกย ซึ่งแปลว่า “คน” มาจนถึงปัจจุบัน (ชื่น ศรีสวัสดิ์ ม.ป.ป : 14 - 19)

“กูย” เป็นชนชาติที่กระจัดกระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำมูลและลาวตอนใต้ แคว้นจำปาศักดิ์ การที่กระจัดกระจายอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ภาษากูยจึงผิดเพี้ยนกันบ้าง ฉะนั้นจึงมักมีชื่อต่อท้ายเป็น โครต กระจุกบ้าง ภูมิลำเนาบ้าง เช่น กูยเปราะ (กูยอะจิง) กูยเขอร์ กูยมะลัวร์ กูยบรู ฯลฯ

กษัตริย์ล้านนาปะปนกับเขมรในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ บางท้องถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์
อำเภอพัคภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และบางตำบลในเขตอำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี เป็น
ต้น

ก่อน พ.ศ. 2369 กล่าวกันว่าเดิมทีบริเวณพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์และศรีสะเกษ ปัจจุบันมี
ชื่อเรียกเป็นทางการว่า ดินแดนเขมรป่าดง ต่อมา ในปี พ.ศ. 2370 สมเด็จพระยามหาศักรดิพลเทพ ได้รับ
พระราชโองการให้เป็นแม่ทัพใหญ่ในพระราชสงครามปราบขบถเจ้าอนุวงศ์ แห่งเวียงจันทน์ ได้นำไพร่
พลและกองทัพช้างจากดินแดนเขมรป่าดง ไปปราบขบถถึงเวียงจันทน์ หลังเสร็จพระราชสงคราม ได้
กราบทูลขอพระราชทานความชอบชั้นหนึ่งแก่เจ้าเมืองสุรินทร์ ให้ได้บรรดาศักดิ์ที่พระยาสุรินทร์ภักดีศรี
ณรงค์ ตำแหน่งราชวัลลภฝ่ายในคือ จางวาง พร้อมกับยกเลิกการเกณฑ์ไพร่แรงในดินแดนส่วนนี้ ผล
บังคับของพระบรมราชโองการดังกล่าว ทำให้มีการขุดและปลดระวางพลช้าง บรรดาขุนทหาร ไพร่
ครอบครัวและช่างศึก จำต้องหาทำเลถิ่นฐานใหม่ต้องใกล้แหล่งน้ำ ทุ่งหญ้า อาหารช้าง และอุดมไปด้วย
ของป่าหายากที่ต้องจัดส่งเป็นบรรณาการ (ฮารี ทองแก้ว. 2535 : 104-106)

ชาวภูบ้านดากลาง เป็นกลุ่มชาวกูยที่มีหลักฐานเดิมอยู่ที่บ้านเมืองสิง (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอ
จอมพระ) ได้แก่ กลุ่มของเชียงสง ได้เดินทางเข้ามาคล้องช้างป่าในเขตบ้านดากลางปัจจุบัน เพราะพื้นที่
แห่งนี้แหล่งที่ช้างป่าเข้ามาหากินเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณ
ธัญญาหารและยารักษาโรคของช้าง โดยเชียงสงได้รับความช่วยเหลือจากคนที่ตั้งหลักฐานอยู่เดิม คือ ดา
กั๋ง ซึ่งได้เข้ามาคล้องช้างเป็นประจำจึงเห็นว่า พื้นที่ดังกล่าวอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งหลักฐาน จึงได้
อพยพราษฎรเข้ามาตั้งหลักฐานจนกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ และได้ตั้งชื่อตามผู้อยู่อาศัยเดิมคือ “บ้านดา
กั๋ง” ต่อมาจึงมีการเรียกเพี้ยนกันมาเป็น “บ้านดากลาง” จนมาถึงปัจจุบัน (ทองใบ ศรีสมบัติ. 2535 : 20 -
22)

ภาพประกอบ 1 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์

ที่มา : www.thathumpolice.th.gs/.../map.html

1.ลักษณะทางภูมิศาสตร์

1.1 ที่ตั้ง

หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากเมืองสุรินทร์ไปทางทิศเหนือ ประมาณ 58 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 214 เส้นทางสุรินทร์- ร้อยเอ็ด เลี้ยวซ้ายเมื่อถึง กม.36 จะมีทางแยกเข้าบ้านหนองลาด เดินทางด้วยถนนลาดยางไปอีก 22 กิโลเมตรก็จะถึงเขตหมู่บ้านช้าง เส้นทางคมนาคมถือว่าค่อนข้างสะดวกสบาย เพราะได้รับการพัฒนาปรับปรุงสภาพพื้นผิวถนนจากเดิมที่เป็นถนนลูกรัง เป็นหลุมเป็นบ่อ เป็นถนนลาดยางทำให้สะดวกในการเดินทาง ติดต่อกับชุมชนท้องถิ่นพื้นที่รอบ ๆ หมู่บ้านช้างส่วนใหญ่จะเป็นที่นาและป่าละเมาะสลับกับป่าโปร่ง อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณนานาชนิด ทิศตะวันออกของหมู่บ้านเป็นป่าคงสายทอ ทิศตะวันตกเป็นป่าภูคิน ทิศเหนือของหมู่บ้านมีแม่น้ำ 2 สาย คือแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ไหลมาบรรจบกัน สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นที่ดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง

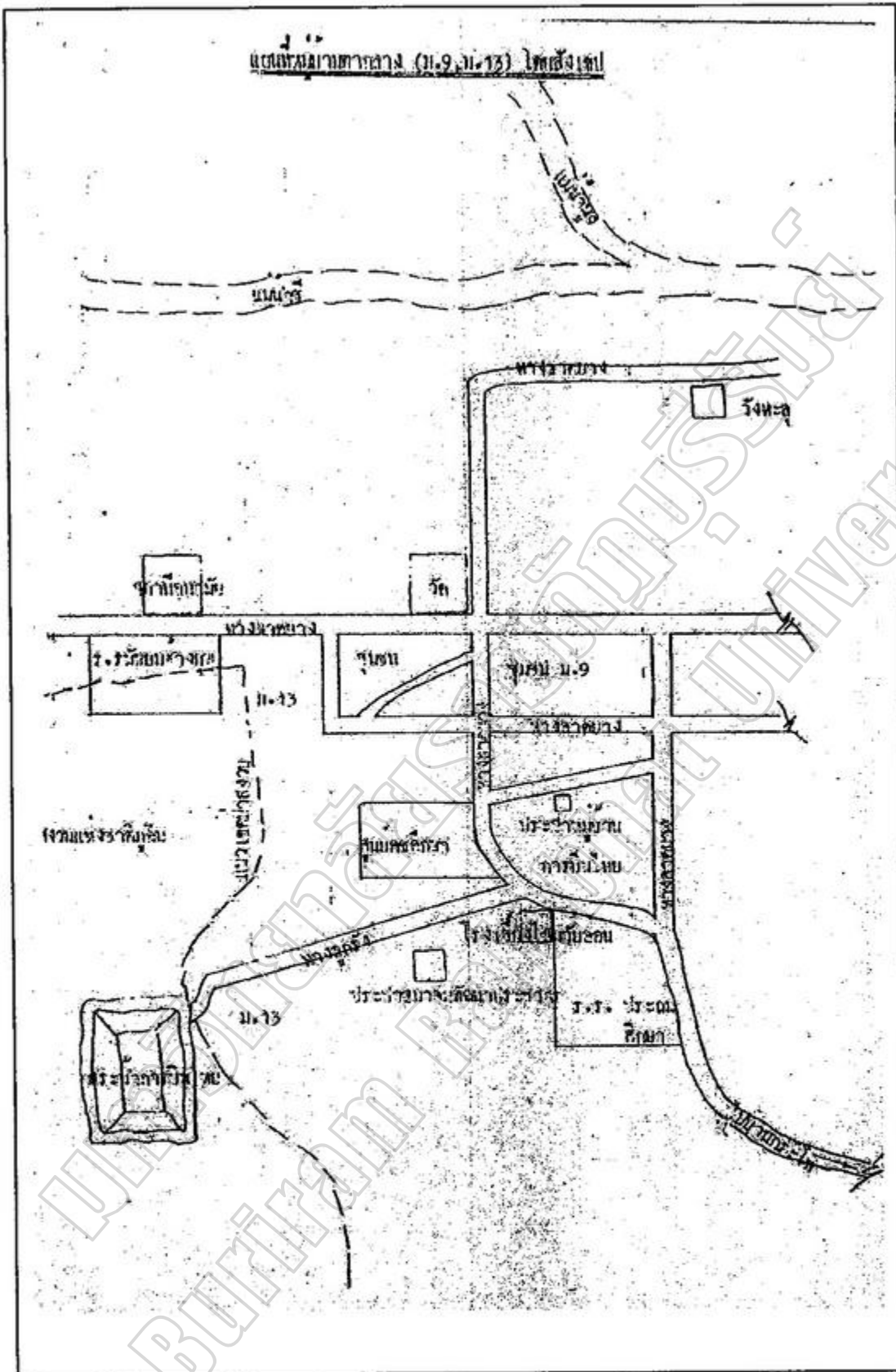
อาณาเขต

ทิศเหนือ จรดกับอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

ทิศใต้ จรดกับตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ทิศตะวันออก จรดกับแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ที่ไหลมาบรรจบกัน เรียกว่า “วังทะลุ”

ทิศตะวันตก จรดกับป่าภูคิน ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

1.2 ลักษณะทางภูมิประเทศ

ลักษณะทางกายภาพของภูมิประเทศ หมู่บ้านตากกลาง เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ในตำบลกระโพ พื้นที่โดยรอบมีลักษณะเป็นที่ลุ่มและที่ดอนสลับกันไป สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย พื้นที่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านติดกับป่าดงสาขทอ และป่าภูดินอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านสามารถหาอาหารจากป่าและเป็นที่เล่นในการเลี้ยงช้าง ต่อมาเมื่อประชากรที่เพิ่มมากขึ้น พื้นที่การทำมาหากินลดลง ชาวบ้านเข้าไปแผ้วทางป่าตัดไม้เผาถ่าน สืบต่อกันมาหลายปี ประกอบกับเกิดน้ำท่วมที่ทำกินของชาวบ้านเป็นประจำชาวบ้านบางส่วนจึงอพยพไปหาแหล่งทำมาหากินใหม่ตามที่ต่างๆ เช่น บ้านโลกไทย บ้านซบ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ บ้านหนองบัวเจ้าป่า บ้านพิมาน อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

สำหรับแหล่งน้ำที่ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการอุปโภค บริโภค และการเกษตรของชุมชนที่สำคัญที่ได้มาจากธรรมชาติ นั้นคือ วังทะเล ซึ่งวังทะเลเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่เกิดจากแม่น้ำชีจากเทือกเขาพนมดงรักไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูล ซึ่งแม่น้ำทั้ง 2 สายเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน ในบริเวณพื้นที่โดยรอบของวังทะเลมีพืชพรรณธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์ เรียกว่าป่าทาม

ภาพประกอบ 4 วังทะเล บ้านตากกลาง

พืชพรรณธรรมชาติ

จากคำบอกเล่าของนายบุศดา เพ็ชรกล้า อายุ 53 ปี สมาชิก อบต.กระโพ ได้เล่าให้ฟังว่า พื้นที่โดยรอบของบ้านตากกลางมีป่า ที่เป็นแหล่งอาหารและแหล่งทำมาหากินนั่นก็คือ ป่าดงสายทอและป่าภูคินเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้าน มีแม่น้ำสองสายไหลมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล ทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่แถบนั้น เนื่องจากเป็นระบบนิเวศที่ต่อเนื่องกับป่าทามและแม่น้ำมูล หากพูดตามภาษาชาวบ้าน คือ "ป่าโคก" ซึ่งมีพื้นที่สูงกว่าป่าทาม พรรณไม้ในป่าทั้งสองมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด ทั้งไม้ขนาดใหญ่ กลาง และ เล็ก ซึ่งพรรณไม้ส่วนใหญ่ เป็นพรรณไม้ที่ไม่ผลัดใบตามฤดูกาล พรรณไม้ส่วนน้อย จะผลัดใบตามฤดูกาล พรรณไม้สำคัญ เช่น ยางขาว ยางแดง ตะเคียน ฯลฯ พรรณไม้เหล่านี้มีความสูงไม่เกิน 30 เมตรจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในสมัยก่อนนายบุศดา เล่าว่าในป่านั้นก็มีสัตว์อาศัยอยู่อย่างชุกชุม เช่น เก้ง กวาง หมูป่า เสือ กระรอก กระต่ายป่า สัตว์ปีกมีบ้างแต่ไม่มากนัก ได้แก่ นกกระเด็น นกกระทาดง นกกวัก นกกระปูด นกกางเขนดง นกเขาหลวง นกเป็ดน้ำและนกเหยี่ยว เป็นต้น แต่เมื่อคนมาอาศัยอยู่ใกล้ป่าก็ทำให้สัตว์ป่าเหล่านี้ค่อย ๆ สูญหายไป ปัจจุบันนี้จึงหาได้ยาก พืชพรรณธรรมชาติที่เคยหาได้ก็ลดน้อยลงทำให้ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาไม้เศรษฐกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้จัดทำโครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติป่าภูคิน โครงการปรับปรุงป่าสงวนแห่งชาติป่าดงสายทอ อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดสุรินทร์ ขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ไม้ในป่าทั้งสองไว้

ภาพประกอบ 5 สภาพพื้นที่ป่า บริเวณด้านข้างของป่าดงสายทอ

ลักษณะภูมิอากาศ

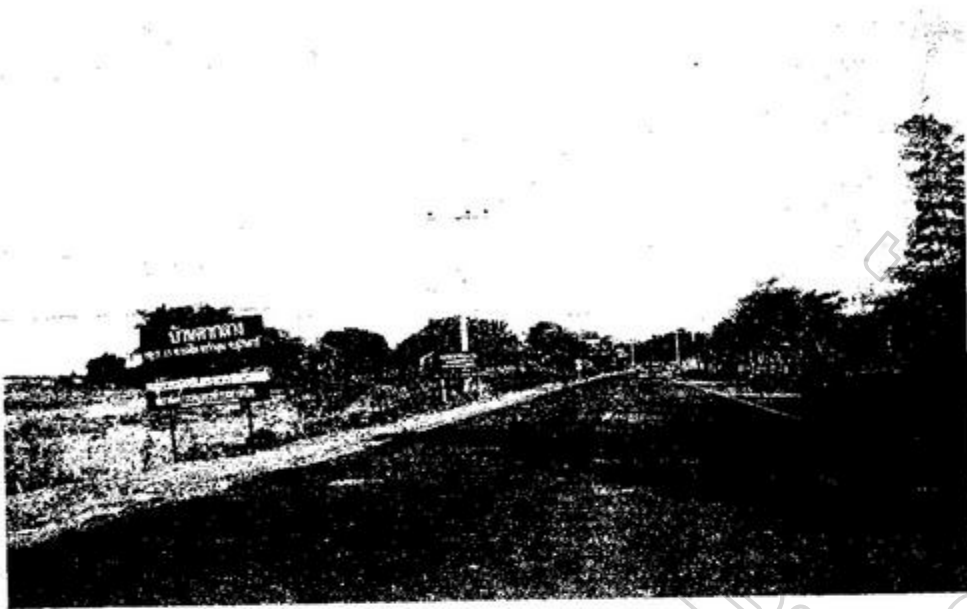
สภาพลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้านตากกลาง มีลักษณะเหมือนกับภูมิอากาศโดยทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน สภาพอากาศในแต่ละฤดู มีดังต่อไปนี้

1. ฤดูฝนอยู่ในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง ตุลาคม ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมที่ก่อให้เกิดฝนตกทั่วประเทศฝนตกมากที่สุดในเดือนกรกฎาคมและกันยายน
2. ฤดูหนาว อยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึง มกราคม ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ
3. ฤดูร้อน อยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถึง เมษายน โดยได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นลมร้อนพัดมาจากทะเลจีนใต้

2. การคมนาคม

ในอดีตการคมนาคมในหมู่บ้านตากกลางค่อนข้างลำบาก เนื่องจากถนนเข้าหมู่บ้านที่แยกจากถนนหลวงมีสภาพเป็นลูกรัง โดยเฉพาะในฤดูฝนถนนลื่น บางครั้งถนนขาดไม่สามารถเดินทางเข้าหมู่บ้านได้ แต่ในปัจจุบันเมื่อหมู่บ้านตากกลางเริ่มเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จังหวัดสุรินทร์ ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลและผู้นำหมู่บ้าน จึงเริ่มมีการสร้างถนนหนทางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

หมู่บ้านตากกลางมีรถโดยสารประจำทางหลักที่ใช้เดินทางระหว่างตัวเมืองมาถึงหมู่บ้านเป็นประจำทุกวันๆ ละ 5 – 6 เที่ยวอัตราค่าโดยสารประมาณ 25 – 30 บาท ขึ้นอยู่กับระยะทาง ยานพาหนะที่ใช้ภายในหมู่บ้านในอดีตเป็นจักรยานสองล้อและจักรยานยนต์ เมื่อเศรษฐกิจเริ่มดีขึ้นจากการนำช้างไปออกแสดงทั้งในประเทศและต่างประเทศฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านดีขึ้นมีการใช้รถยนต์กันมากขึ้น

ภาพประกอบ 6 เส้นทางเข้าหมู่บ้านตากกลาง

ภาพประกอบ 7 เส้นทางจากบุรีรัมย์ไปบ้านตากกลาง

3. ประชากร

หมู่บ้านตากกลางแยกการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 9 จำนวนประชากรชาย 296 คน ประชากรหญิง 336 คน รวมทั้งสิ้น 632 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 133 ครัวเรือน (ประกิจ กลางพัฒนา. 2549 : สัมภาษณ์)

หมู่ที่ 13 จำนวนประชากรชาย 177 คน ประชากรหญิง 174 คน รวมทั้งสิ้น 351 คน จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 70 ครัวเรือน รวมจำนวนประชากรทั้งสองหมู่บ้านมีประชากรทั้งสิ้น 983 คน (ณัฐสุดา จงใจงาม. 2549. สัมภาษณ์)

4. วิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของชาวกูย บ้านตากกลาง

การกินอยู่ของชาวกูย - มีลักษณะคล้ายกับเขมร แต่มีบางแห่งรับประทานข้าว

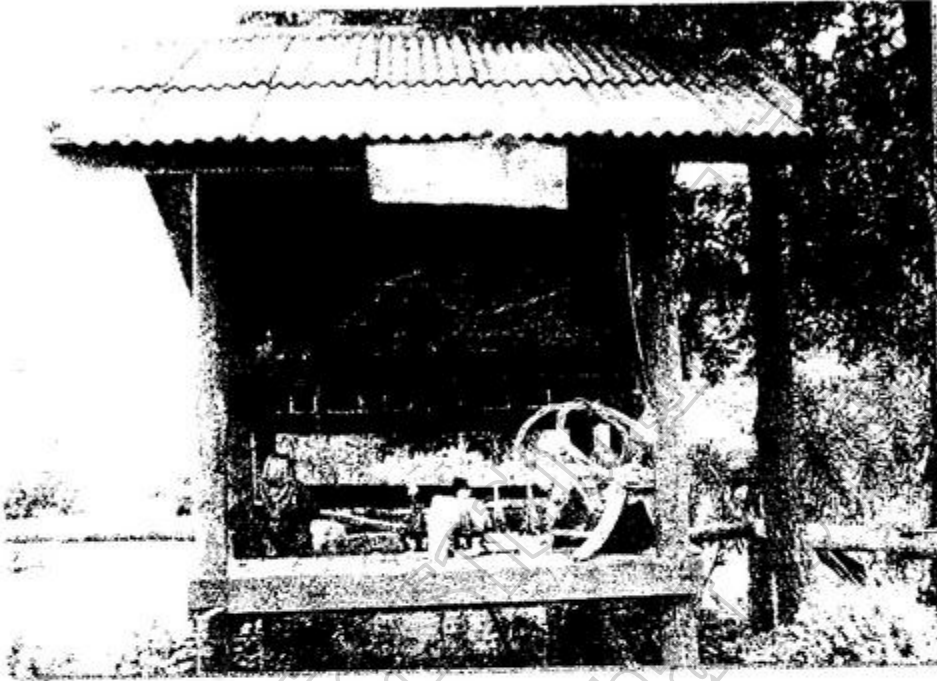
เหนียว สมัยก่อนรับประทานอาหารที่สุกแล้ว แต่บางส่วนหันมารับประทานลาบ ก้อยเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544 : หน้า 219) ซึ่งชาวบ้านตากกลางโดยส่วนมากจะบริโภคอาหารเหมือนกับชาวอีสาน โดยทั่วไป แต่ข้าวที่ชาวบ้านตากกลางใช้บริโภคส่วนมากคือ ข้าวเจ้า(ข้าวสวย) อาหารที่ได้มาก็จะได้อาจมาจากธรรมชาติ หรือการปลูกผักเลี้ยงสัตว์ เอาไว้เพื่อบริโภค เช่น ไข่ เป็ด เป็นต้น (ณัฐสุดา จงใจงาม. 2549 . สัมภาษณ์)

การตั้งบ้านเรือน ชาวกูยสร้างหมู่บ้านเป็นกลุ่ม สภาพบ้านเรือนของชาวกูยไม่ค่อยประณีต มีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเขมร ลาว และไทย

ภาพประกอบ 8 สภาพบ้านเรือนของชาวกูย

ชาวภูษัณโฑศาสนาพุทธ วัดจึงเป็นสถาบันหลักของหมู่บ้าน แต่ความเชื่อในเรื่องภูติผีวิญญาณของชาวภูษัณโฑยังมั่นคงและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน “ผีปะกำ” เป็นผีที่อำนาจสูงสุดของชาวภูษัณโฑ โดยเฉพาะภูษัณโฑเปราะ หรือเรียกตามภาษาเขมรว่า “ภูษัณโฑเรีย” (ภูษัณโฑร้าง) จะตั้งศาลผีปะกำไว้ข้างบ้านผู้มีอาชีพจับช้าง นอกจากนี้ยังนับถือผีปู่ตาเรียกว่า “หญ่าจู้คอง” (ผีประจำบ้าน) และผีไร่นา อีกด้วย

ภาพประกอบ 9 ศาลปะกำที่ศูนย์ศึกษา

การแต่งกายของชาวภูษัณโฑ - หญิงสูงอายุมักจะนุ่งผ้าลายเฉพาะของชาวภูษัณโฑ และนิยมใส่สร้อยคอ ลูกปัดพลาสติกและเงิน และชอบทัดดอกไม้ที่หู ชาวภูษัณโฑมีธรรมเนียมว่า จะต้องดูแลการแต่งกายของแม่ที่สูงอายุให้ดี ให้แม่ได้นุ่งผ้าไหมเป็นต้น จึงจะถือว่าดูแลดี ผู้ชายไม่สวมเสื้อ มีผ้าขาวม้าคาดไหล่ นุ่งโจงกระเบน มีผ้าคาดเอว ในปัจจุบันการทอผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายเริ่มลดน้อยลง ชาวภูษัณโฑส่วนใหญ่ นิยมที่จะซื้อผ้าจากตลาดมาทอ เพราะสะดวกกว่า การทอผ้าของชาวภูษัณโฑแบ่งเป็น การทอผ้านุ่ง ผ้าสไบหรือผ้าเบี่ยง, ผ้าหัวซิ่นและตีนซิ่น ผ้าหัวซิ่น (หรือสีมเป็ด) จะทอเป็นลายซิดคล้ายของไทยลาว ผ้าคาดเอวของผู้ชาย จะทอเหมือนหัวซิ่นแต่มีความกว้างมากกว่า จะเอาไว้ใส่ของดีต่างๆ (เครื่องรางของขลัง) คาดเอวเวลาไปจับช้างในป่า ส่วนตีนซิ่นจะมี 2 ชนิด คือ เจิง (หรือยี่ง) และ กระบูล (คณะกรรมการผ้าฝ้ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2544 : 215-217)

ภาพประกอบ 10 หญิงชราที่อาศัยอยู่ที่บ้านตากกลาง
ที่มา : ศูนย์การศึกษา จังหวัดสุรินทร์

ภาพประกอบ 11 ชายชราที่อาศัยอยู่ที่บ้านตากกลาง
ที่มา : ศูนย์การศึกษา จังหวัดสุรินทร์

จารีตประเพณีชาวภูย

จารีตประเพณี คือประเพณีที่สังคมถือว่า ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนหรือละเว้นไม่กระทำตาม จะเป็นความผิดรุนแรง เพราะอาจมีผลทำให้เกิดความเดือดร้อนมาสู่บุคคล ครอบครัว และชุมชนได้ทั้งนี้มักเกี่ยวข้องกับศีลธรรม บทบัญญัติ หรือกฎหมาย ที่สังคมให้ความเชื่อถือ วิถีชีวิตของชาวภูยถูกหล่อหลอมด้วยจารีตประเพณีขนบธรรมเนียมที่ดั่งมาสืบต่อกันมาชาวส่วยเกือบทั้งหมดในเขตพื้นที่นี้ยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและดำเนินวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของตนเองอยู่อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการเลี้ยงช้างที่เป็นอาชีพหลักซึ่งสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ไม่อาจสืบค้นได้ว่าเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยใด ชาวส่วยเหล่านี้จะพากันออกไปจับช้างป่านำมาฝึกให้สามารถใช้งานได้ชาวบ้านบางส่วนได้หันไปฝึกช้างให้เป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน เช่นเดียวกับแมวและสุนัข และฝึกสอนให้ทำกิจต่าง ๆ เลียนแบบมนุษย์ เพื่อ นำไปแสดงละครให้คนชมแทนการใช้งานหนัก หรือขายไป (พิทยา หอมไกรลาศ. 2542 : 84-103)

จากการสัมภาษณ์นางวริศรา จงใจงาม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกระโปกกล่าวว่า จารีตประเพณีที่ชาวบ้านตากกลางให้ความสำคัญคือการให้ความเคารพผู้อาวุโสและประเพณีที่สืบต่อกันมานั้นก็คือความเชื่อในเรื่องของศาลปะกำ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ซึ่งนางวริศรายังกล่าวต่อไปอีกว่า จารีตประเพณีเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีของชาวบ้านตากกลางเพราะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านอีกประการหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านตากกลางมีวิธีปฏิบัติที่ดีสืบต่อกันมา(วริศรา จงใจงาม .2549 .สัมภาษณ์) ประเพณีที่สำคัญของชาวภูยบ้านตากกลาง มีดังต่อไปนี้

ประเพณีแต่งงาน

ในการแต่งงาน เมื่อฝ่ายชายและฝ่ายหญิงตกลงใจที่จะแต่งงานกัน จะต้องตกลงกันในการเชิญแขกมาร่วมเป็นสักขีพยาน โดยทั่วไปในการแต่งงานแขกจะเป็นผู้จัดหาของขวัญมากำนัลคู่บ่าวสาว คู่บ่าวสาว จะเลี้ยงอาหาร ขอบคุนแขก แต่หากเป็นแขกผู้ใหญ่หรือญาติสนิทที่เคารพนับถือ คู่บ่าวสาวจะจัดผ้าไหมมาไหว้แขก ในปัจจุบันฝ่ายเจ้าสาวจะเป็น ผู้ไหว้ญาติฝ่ายเจ้าบ่าว นับว่าแนะนำตัวหรือฝากเนื้อฝากตัวเข้าร่วมวงศ์ตระกูล และผู้รับไหว้จะต้องเตรียมเงินทองผูกแขนให้ เหมาะสมกับสิ่งที่รับไหว้ ในธรรมเนียม แต่งงานของชาวส่วย การไหว้แขกผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหญิงจะไหว้ญาติฝ่ายชาย ด้วยผ้าไหม จะเป็นผ้าจีน โสร่ง หรือผ้าขาวหรือผ้าฝ้าย ส่วนฝ่ายชายจะไหว้ญาติเจ้าสาวด้วยไก่ (ไก่เป็น) น้ำตาลอ้อย ขันน้ำ ฯลฯ ความเหมาะสม และญาติก็จะเตรียมเงินรับไหว้ ตาม ความเหมาะสมเช่นกัน

นายเฉลิมพล ศาลางาม (2549.สัมภาษณ์) ชาวบ้านที่บ้านตากกลางกล่าวว่าการแต่งงานของหนุ่มสาวทุกวันนี้ยังคงยึดถือปฏิบัติตามแบบแผนประเพณีมีการบอกกล่าวกับญาติของคู่บ่าวสาวที่จะแต่งงานกัน การแต่งงานของหนุ่มสาวเกิดจากความรักที่อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเมื่อถึงเวลาอันสมควรไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสินสอดทองหมั้น อาชีพของบ่าวสาวที่มั่นคงแล้วนั้นก็เป็นที่พอใจของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายที่จะตกลงวันเวลาที่ทำพิธีแต่งงานกัน

ประเพณีแซนแซร์

ประเพณีแซนแซร์ เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการทำนา ก่อนที่จะลงมือทำนาในฤดูฝนแล้ว ชนชาวส่วยจะทำพิธีที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ แซนแซร์ "แซน" แปลว่า เช่น "แซร์" แปลว่า นา หรือ ที่นา การประกอบอาชีพทำนาของชนชาวส่วย จะขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ เนื่องจากการทำนาจะทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง ดังนั้น การทำนาของชาวส่วย จึงต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก พิธีกรรมที่สำคัญคือการแซนแซร์ การแซนแซร์ จะกระทำอยู่ 3 ขั้นตอน คือ

1. ทำก่อนลงมือปักดำ เรียกว่า " แอ๊ย " (เอาวัน) เป็นการกำหนดวันที่จะลงมือปักดำหรือไถนาคะ โดยจะนำ เครื่องเช่น ไหว้ไปบอกเจ้าที่นาก่อน เพื่อให้เจ้าที่ได้รับทราบว่าจะลงมือปักดำแล้ว

2. ทำหลังเสร็จสิ้นการปักดำ เป็นการบอกเจ้าที่ให้ช่วยดูแลต้นข้าว ให้เจริญงอกงาม ให้ได้ผลผลิตมาก ๆ

3. ทำหลังการเก็บเกี่ยว เป็นการขอบคุณเจ้าที่นา ที่ช่วยให้การทำนา ในครั้งนี้ได้ผลดี วันเวลา ปฏิบัติในฤดูการทำนา และจะทำพิธีในตอนเช้า

คำที่ใช้เรียกขวัญข้าว เป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน คือภาษาส่วย กล่าวดังนี้

"เจาเขอ อะเวียซอ แอเวียซอคัวะ บืออนจินีเยเจาเนีย มอเนะ ออนบีนซอดาล ๆ

คำแปล เจาเขอ แปลว่า ขอเชิญ (เป็นคำเรียกหา) อะเวียซอ แปลว่า ขวัญข้าว แอ

แปลว่า เอบืออนจินีเย แปลว่า ไม่ให้ไปไหน คัวะ แปลว่า ไว้ เก็บไว้ มอเนะ แปลว่า ปีนี ออนบีนซอ

แปลว่า ให้ได้มาก

ผู้ที่ปฏิบัติในการแซนแซร์ เป็นเจ้าของที่นา หรือ คนแก่คนเฒ่า หรือ คนอื่น ๆ ที่เจ้าของนามอบหมาย การถือปฏิบัติ จะปฏิบัติทุกครั้งในฤดูทำนา เพราะถ้าไม่ปฏิบัติเชื่อว่า จะทำให้เจ้าของนา หรือ ลูกหลานเจ็บไข้ หรือป่วยได้

นายหมีว ศาลางาม (2549.สัมภาษณ์) อายุ 78 ปี ชาวบ้านคากลาง กล่าวว่า ประเพณีมีชื่อเรียกอย่างนี้มาแต่โบราณแล้วชาวส่วยในหลายพื้นที่ที่กระจายตัวออกไปยังคงใช้คำนี้เป็นชื่อของประเพณี ว่าก่อนลงนาทุกครั้งจะมีการทำพิธีเพื่อเป็นสิริมงคลในการลงนาครั้งแรกเพื่อการบอกกล่าวเจ้าที่นาว่าจะมีการลงคานาเหมือนเป็นการบอกกล่าวให้เจ้าที่นาทราบว่าจะลงทำนาและให้เจ้าที่นาช่วยให้การทำนา ในครั้งนี้ได้ผลดี

ประเพณีเช่นผีปะกำ

ชนชาวส่วยหรือกูย มีความยึดมั่น และเคร่งครัดในประเพณีเป็นอย่างมาก มีความเชื่อเรื่องของผีसाงเทวดา ไม่ลบหลู่สิ่งทีตนเองเคารพบูชา ซึ่งในแต่ละครอบครัวจะมีผีซึ่งตนเองเคารพอยู่ประจำ เรียกว่า "ผีปะกำ" การเช่นผีปะกำ จะกระทำก็ต่อเมื่อมีการไปคล้องช้าง พิธีแต่งงาน หรือกิจกรรมอื่นๆที่คนในครอบครัวจัดให้มีขึ้น เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าไม่ได้เช่นผีปะกำ จะมักให้มีอุปสรรคต่างๆ มากมาย แต่ถ้าได้เช่นผีปะกำถูกต้องตามประเพณีแล้ว จะทำให้ชีวิตมีแต่ความสงบสุข และภารกิจกรรมดังกล่าว จะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ภาพประกอบ 12 พิธีการเช่นผีปะกำ

5. เศรษฐกิจ

ลักษณะทั่วไปทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านตากกลาง รายได้ส่วนใหญ่ได้จากการประกอบอาชีพ การทำนา การทำสวน การทำไร่ การจับสัตว์น้ำเพื่อค้าขาย การทอผ้า รับจ้าง เลี้ยงสัตว์ เช่น ควาย วัว และช้าง ซึ่งถือเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่ทำรายได้และสร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้าน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เป็นเจ้าของช้าง ซึ่งกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่หมู่บ้านตากกลาง ได้แก่

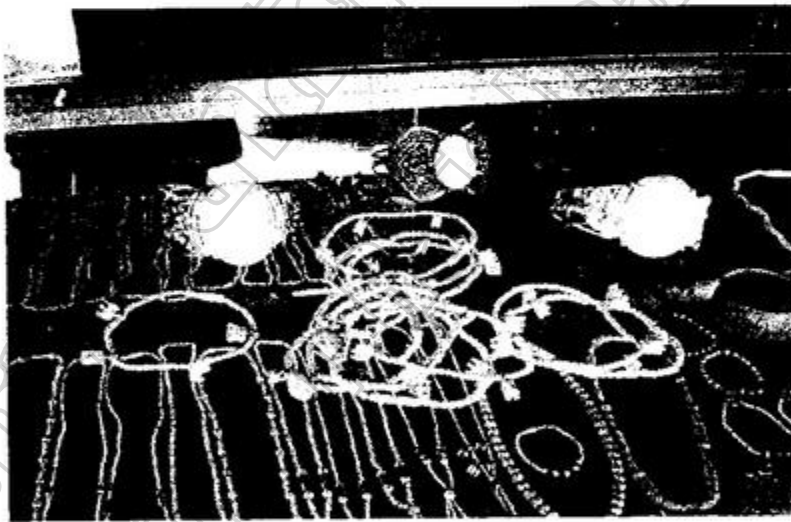
การนำช้างออกเดินเที่ยว ประมาณวันละ 1,000 – 3,000 บาท

การนำช้างร่วมงานประเพณี เช่น งานกฐิน ผ้าป่า งานบวช ประมาณเชือกละ 3,000 – 5,000 บาท ต่อครั้ง

งานแสดงช้างประจำปี ประมาณเชือกละ 3,000 – 5,000 บาท

การขายผลิตภัณฑ์ที่ได้จากช้าง มีกำไรประมาณชิ้นละ 100 – 500 บาท เช่น งาช้างแกะสลัก แหวนงาช้าง แหวนหางช้าง เป็นต้น

การนำช้างไปแสดงในสวนสนุกและต่างประเทศ ประมาณเดือนละ 10,000 – 15,000 บาท ช้างที่มีอยู่ในหมู่บ้านตากกลางมีทั้งหมด 200 เชือก (พ.ศ. 2549) แต่มีช้างที่เข้าโครงการและอยู่ในการดูแลของศูนย์คชศึกษาเพียง 13 เชือก ส่วนที่เหลือยังคงดูแลโดยเจ้าของช้างเอง เพราะเจ้าของช้างมีความประสงค์ที่จะนำรายได้มาใช้จ่ายในครัวเรือนของตนเอง (ประภคิต กลางพัฒนา.สัมภาษณ์.2549)

ภาพประกอบ 13 สินค้าที่นำมาขายในศูนย์คชศึกษา

6. การสาธารณสุข

การสาธารณสุข ในอดีตชาวบ้านได้รับการรักษาจากหมอแผนโบราณเป็นหลัก การรักษาพยาบาลมีทั้งใช้สมุนไพรและไสยศาสตร์ในการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วย อีกทั้งยังมีการแพทย์แบบโหราศาสตร์เข้ามาประกอบเพื่อทำนายโรคร้ายไข้เจ็บของผู้ป่วยด้วยแต่ด้วยวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่เข้ามาทำให้การรักษา มีความรวดเร็วและรักษาได้ถูกวิธีชาวบ้านจึงปรับเปลี่ยนจากรักษาจากแบบดั้งเดิมมารักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่แทน

หมู่บ้านตากกลางมีสถานอนามัยประจำหมู่บ้าน จำนวน 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ในการให้บริการ จำนวน 2 คน มีหน้าที่ให้ความรู้ จัดอบรมด้านสาธารณสุขให้แก่ชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆที่เกิดขึ้นมาในปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเข้าใจและรักษาโรคได้ทันทั่วถึงและยังเป็นสถานที่รักษาพยาบาลชาวบ้านที่มีอาการเจ็บป่วยไม่มากนัก บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่อีกอย่างคือการอบรม หัวหน้ากลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครหมู่บ้านและมีการติดตามผลจากการอบรมเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และปรับปรุงสาธารณสุขของหมู่บ้านตากกลางให้ดียิ่งขึ้น(อนิสา จันทร์หอม. 2549. สัมภาษณ์)

7. การศึกษา

หมู่บ้านตากกลาง ได้จัดการศึกษาทั้งในระดับก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยมีสถานศึกษาที่ดำเนินการจัดการศึกษา ดังนี้

7.1 ระดับก่อนประถมศึกษา

วัดแจ้งสว่าง รับผิดชอบและสอนเด็กก่อนเกณฑ์ อายุประมาณ 3 – 4 ขวบ

โดยมี พระคำหาญ ปัญญาโร เป็นครูใหญ่

7.2 ระดับประถมศึกษา

โรงเรียนบ้านตากกลาง สอนระดับอนุบาล ประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 มีจำนวนนักเรียน 182 คน จำนวนครู 10 คน มีนายสมิตร ปริษานนทกุล ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่

7.3 ระดับมัธยมศึกษา

โรงเรียนช่างบุญวิทยา สอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 6 มีจำนวนนักเรียน 239 คน จำนวนครู 13 คน มีนายสุทธิ จินคาศรี ดำรงตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการ โรงเรียน

8. การศาสนา

ชาวบ้านตากกลางนับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ 1 แห่ง ได้แก่ วัดแจ้งสว่าง มีพระพุฒ วิสุทโธ เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ยังมีสำนักสงฆ์ 1 แห่ง ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านในการประกอบพิธีทางศาสนาต่างๆ โดยมีพระอาจารย์คำหาญ ปัญญาโร เป็นผู้ดูแล

วัดแจ้งสว่างเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านตากกลางใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เป็นสถานที่ทำงานบุญงานกุศล ชาวบ้านตากกลางมักจัดกิจกรรมเหล่านี้ที่วัดแจ้งสว่างเพราะถือว่าเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญปีใหม่ การทำพิธีสงฆ์ในวันสงกรานต์ หรือแม้แต่การจัดพิธีงานศพ นอกจากนี้จะใช้สถานที่ในวัดในการจัดพิธีทางสงฆ์แล้วนั้น เมื่อทางหมู่บ้านมีกิจกรรมหรือประเพณีที่สำคัญ เช่น ประเพณีบวชนาคช้าง ชาวบ้านก็จะจัดบริเวณวัดให้สวยงามเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม หรือแม้แต่กิจกรรมนันทนาการบางอย่าง อาทิ จัดให้มีการมหรสพต่างๆ มีการฉายภาพยนตร์ การแสดงของวงดนตรี ก็มักจะจัดที่บริเวณวัดเช่นกัน (ประภคิต จงใจงาม . สัมภาษณ์ . 2549) จึงไม่น่าแปลกใจ ที่วัดแจ้งสว่างจะมีความสำคัญต่อชาวบ้านตากกลางเพราะเป็นทั้งสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นสถานที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการจัดงานประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆของชาวบ้านตากกลาง ส่วนสำนักสงฆ์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อใช้เป็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับช้างที่บ้านตากกลาง

9. ภาษา

ภาษาส่วย เป็นกลุ่มภาษาเดียวกับภาษามอญ - เขมร ชาวส่วยแต่ละถิ่นจะมีการใช้สำเนียงภาษาที่แตกต่างกันไป แต่ถ้าหากใช้ระบบเสียงมาเป็นเกณฑ์ ในการแบ่งอาจแบ่งภาษาส่วยออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มภาษากูย (กูย - กูย) และกลุ่มภาษากวย (กวย - กวย) ปัจจุบันชาวส่วยส่วนใหญ่พูดได้ทั้งภาษากูย ภาษาไทยกลาง ภาษาเขมร และพูดภาษาลาวอาศัยปะปนกัน จะใช้ภาษาของกันและกันได้ (Brown. 2550)

ชาวบ้านตากกลางมีภาษาที่ใช้พูดกัน ทั้งหมด 4 ภาษา คือ ภาษากูย ภาษาไทย ภาษาลาว ภาษาเขมรแต่ภาษาลาวกับภาษาเขมรมีคนพูดน้อย

ตาราง 1 เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดสัตว์

ลำดับที่	ไทย	เขมร	ลาว	ส่วย
1	ควาย	กะเบย	ควย	เกลียะ
2	วัว	โค	จัว	โง
3	ช้าง	คำแรบ	ช่าง	อ่าจิง
4	ม้า	แจะ	ม่า	อาแจะ
5	งู	ปัวะ	งู	กาซัน
6	ปลา	เตรย	ปา	อาภา
7	เป็ด	เต็ย	เป็ด	เถ็ย
8	ไก่	เม็ย	ไก้	อีอูลูย
9	หมู	จรุก	หมู	อาหลี
10	นก	ซัค	นก	แจม
11	แพะ	แพะ	แพะ	แพะ
12	แกะ	แกะ	แกะ	แกะ
13	ค้างคาว	พูเจ็ย	อีเก็ย	อาหญิล
14	กิ้งก่า	กอ	กะปอม	อากอย
15	ซีราฟ	ซีราฟ	ซีราฟ	ซีราฟ

ที่มา : <http://www.trumschool.net/dickui/Animal.html>

ตาราง 2 เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดร่างกาย

ลำดับที่	ไทย	เขมร	ลาว	ส่วย
1	แขน	ไค	แขน	เดย
2	ขา	จิง	ขา	ยั้ง
3	จมูก	จะเมาะ	คั้ง	หมู
4	ฟัน	ทะเม็ง	เข่ว	กาแนง
5	ผม	เซาะ	ผม	เซาะ
6	ลิ้น	นาค	ลิ้น	อือตะ
7	ตา	พะเนก	ตา	หมัด
8	หู	ตะจิก	หู	ฮรวดอล
9	คอ	กอ	คอ	ตะกอง
10	อก	ครวง	เอิก	ขรุง
11	นิ้วมือ	เรียบไค	นิ้วมือ	กมเต
12	เล็บ	กะจอก	เล็บ	อือเขะ
13	นิ้ว	นวด	นิ้ว	ผุ
14	สะดือ	ปะเจ็ด	สะดือ	กะโละ
15	ท้อง	ปี้วะ	ท้อง	ฟุง
16	เอว	จั้งแกะ	แอว	อือแกง
17	หัวเข่า	จั้งกวง	หัวเข่า	ปรอกอล
18	เข่า	เคาะ	นม	โตะ
19	หลัง	คะนอง	หลัง	โกะ
20	เลือด	เนียม	เลือด	สาม

ที่มา : <http://www.trumschool.net/dickui/RANGKUY.html>

ตาราง 3 เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดผลไม้

ลำดับที่	ไทย	เขมร	ลาว	ส่วย
1	เงาะ	เงาะ	บักเงาะ	เงาะ
2	ลำไย	ลำไย	บักลำไย	ลำไย
3	ส้ม	โกรด	บักส้ม	ไปรโชม
4	องุ่น	องุ่น	องุ่น	องุ่น
5	กล้วย	เจก	กล้วย	เปรียด
6	แอปเปิ้ล	แอปเปิ้ล	บักแอปเปิ้ล	แอปเปิ้ล
7	แตงโม	อาเลาะ	บักโม	แกลโปง
8	มะขม	กันโตค	บักขม	ไปรอ้ออูด
9	กระท้อน	กะท้อน	บักค้อง	กะท้อน
10	ทับทิม	ทับทิม	บักพิลา	ไปรจัน
11	ส้มโอ	โกรด	ส้มโอ	ไปรส้มโอ
12	มะม่วง	สะวาย	บักห่ม่วง	ไปรคอง
13	มะขาม	ปิล	บักขาม	ไปรผอล
14	มังคุด	มังคุด	มังคุด	มังคุด
15	ทุเรียน	ทุเรียน	ทุเรียน	ทุเรียน
16	ชมพู	ชมพู	บักชมพู	ชมพู
17	สับปะรด	มะเหนอะ	บักนัค	ไปรอหานัค
18	พุทรา	ปะเดรียะ	บักทัน	ไปรมักตัน
19	ฝรั่ง	ละปูด	บักสีดา	ไปรกะเคีย
20	ขนุน	ชนะนอร	บักมี	ไปรหมี

ที่มา : <http://www.trumschool.net/dickui/FRUIT.html>

ตาราง 4 เปรียบเทียบคำกับความหมาย : หมวดเครื่องใช้

ลำดับที่	ไทย	เขมร	ลาว	ส่วย
1	แว่นตา	แว่นตา	แว่นตา	แว่นตา
2	หวี	กระี	หวี	กรา
3	แป้ง	อันซา	แป้ง	แป้ง
4	ปากกา	ปกกา	ปากกา	ปากกา
5	คินสอ	แตกซอ	คินสอ	คินซอ
6	วิทยุ	วิทยุ	วิทยุ	วิทยุ
7	ผ้าห่ม	โพย	ผ้าห่ม	ฉิกนุม
8	หมอน	ขเนย	หมอน	อือสอย
9	เสื่อ	กันเตล	สาด	อือขลี
10	มีด	กะเม็ค	มีด	อือเปค
11	สบู	สบู	สบู	สบู
12	ถ้วย	จาน	ถ้วย	โฆมดุงดุง
13	จาน	จาน	จาน	โฆมปะ
14	หม้อ	ชะนัง	หม้อ	อาแคะ
15	ตู้เย็น	ตู้เย็น	ตู้เย็น	ตู้เย็น
16	แปรง	แปรง	แปง	แปรง
17	รองเท้า	สแบกตะเนบ	เกิบ	พะเจิง
18	ตะกร้า	ตะกร้า	กะต่า	อาละ
19	กรรไกร	กรรไกร	มีดตัด	อือไกร
20	ตลก	ตะปัด	คก	กาปัด

ที่มา : <http://www.trumschool.net/dickui/FERNITURE.html>

10. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้าง

หมู่บ้านตากกลางถือเป็นหมู่บ้านที่ได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านช้าง เพราะชาวบ้านตากกลางนั้นนิยมเลี้ยงช้างเกือบทุกครัวเรือน โดยช้างที่บ้านตากกลางนั้น มีประมาณ 200 เชือก(ปรีชา ร่วมพัฒนา:2549.สัมภาษณ์) โดยชาวบ้าน เชื่อว่าช้างเป็นสัตว์ประเสริฐที่จะนำโชคลาภมาสู่ผู้เป็นเจ้าของ แต่ ถ้าปฏิบัติต่อช้างไม่ดี พวกเขาจะประสบเคราะห์ร้าย ดังนั้นจึงมีการจัดพิธีสู่ขวัญช้างให้กับลูกช้างที่เกิดใหม่ การสู่ขวัญช้างมีจุดประสงค์เพื่อบำรุงขวัญและเป็นสิริมงคลแก่ลูกช้าง ทำให้ทั้งคนและช้างอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขและเมื่อมีช้างตายเกิดขึ้นก็จะมีจัดการฝังศพให้กับช้าง หรืออาจมีการเผาบ้าง ดังที่ลุงสายทอง ได้กล่าวไว้ความว่า “สมัยก่อนเขาฝังก็มีเผาก็มี เขาเผาทั้งเลย บางตัวก็ขุดหลุมแล้วก็ทิ้งลงเลย” (สายทอง ศาลางาม. 2549. สัมภาษณ์)

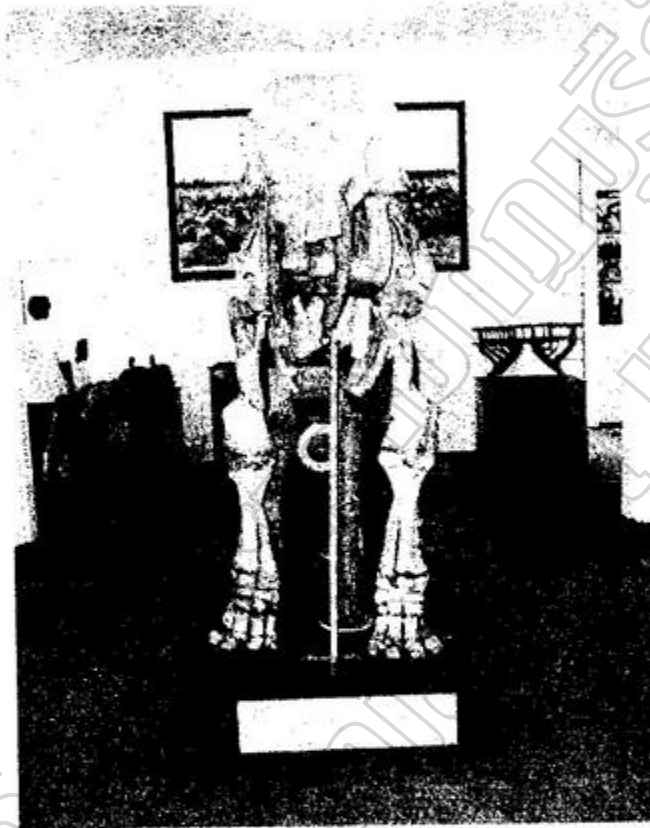
สาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่เลือกวิธีการเผาช้างคือ เกิดความยากลำบากในการขุดหลุมฝังช้าง นายหมีว ศาลางาม เล่าให้ฟังว่า “ช้างตายก็ต้องเผา ดินมันแข็ง ขุดยาก ต้องช่วยกันขุดถึงวันสองวัน ถ้าขุดไม่ไหวก็ต้องเผาแทนการฝัง แต่ถ้าเผา คนก็ต้องเดือดร้อนหาอุปกรณ์ในการเผาว่าช้างจะไหม้หมดทั้งตัว แต่ตามธรรมชาติของช้างพอช้างตายก็ตายอยู่ในป่าโน้น ไม่รู้ว่าเมื่อมันตายแล้ว มันทำอะไร” (หมีว ศาลางาม . สัมภาษณ์.2549)

ภาพประกอบที่ 14 การจัดงานศพให้กับช้างที่เสียชีวิต

ที่มา : ศูนย์การศึกษา จังหวัดสุรินทร์

โดยทั่วไปแล้วเมื่อเวลาที่ช่างตาย จะมีการตัดชิ้นส่วนสำคัญบางอย่างของช่างเก็บไว้ก่อนที่ จะนำไปฝังหรือเผา เช่น ใบบู หาง ลิงค์ เล็บ งวง งา ฯลฯ ซึ่งเป็นของที่มีประโยชน์ทั้งในทางความเชื่อ และสรรพคุณต่าง ๆ ต่อมาเมื่อสถาบันการศึกษาหลายแห่งได้ซื้อซากช่างไปไว้ในพิพิธภัณฑ์หรือเพื่อ ประโยชน์ในทางวิชาการ จึงทำให้เจ้าของช่างสามารถขายช่างที่ตายไปแล้วได้อีก

ภาพประกอบ 15 โครงกระดูกช่าง

ที่มา : พิพิธภัณฑ์ช่าง ศูนย์ศึกษา

นอกจากการจัดพิธีกรรมต่างๆ ให้กับช้างแล้วนั้นชาวบ้านตากกลางที่เลี้ยงช้างยังเพิ่มความผูกพันให้กับช้างที่ตนเลี้ยงกับสมาชิกในครอบครัว เพราะมีการสอนให้ลูกหลานของตนเกิดความรักต่อช้างที่ตนเลี้ยง โดยการฝึก มีการสอนให้ลูกหลานของตนรู้จักวิธีการฝึกช้าง รู้จักวิธีการดูแลช้าง หากครอบครัวใดมีช้างตกตูกเมื่อลูกช้างโตก็จะมอบลูกช้างให้กับลูกหลานของตนที่ได้รับการฝึกการเป็นควาญช้าง เด็กที่ได้รับการฝึกเป็นควาญช้างจะเริ่มตั้งแต่อายุ 12-13 ปีเป็นต้นไป เพราะควาญช้างมีความเชื่อว่าหากช้างได้อยู่กับควาญช้างตั้งแต่แรกเริ่มฝึกก็จะมีความผูกพันกัน (ทอง แสนาคี .2549.สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 16 ความผูกพันของคนกับช้าง

10.1 ความผูกพันในฐานะที่ข้างเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

ชาวไทยภูเขา(ช่วย) โดยส่วนใหญ่เป็นผู้มีความเคารพและยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณีอย่างเหนียวแน่น สิ่งทีประเพณีปฏิบัติสืบจากบรรพบุรุษสิ่งนั้นก็ได้รับการยอมรับและ ปฏิบัติสืบกันมา ทั้งนี้โดยเชื่อกันว่า การประเพณีปฏิบัติผิดแปลกไปจากธรรมเนียมดังกล่าวจะนำผลร้าย มาสู่ผู้ปฏิบัติ และชุมชน โดยส่วนรวมด้วย ถ้ารุนแรงมากอาจถึงชีวิต ดังนั้นจึงไม่มีชาวไทยภูเขาคงใดฝ่าฝืน หรือถ้ามีการฝ่าฝืน ผลที่ได้รับคือการถูกลงโทษจากสังคม อย่างน้อยที่สุดคือถูกชาวบ้านรังเกียจ การ เลี่ยงข้างก็นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งของชาวกูย ที่ได้รับปฏิบัติสืบทอดจากบรรพบุรุษ ดังนั้นข้างจึงเป็นเสมือนเป็นตัวแทนแห่งบรรพบุรุษและเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของชาวไทยภูเขา เชื่อกันว่า วิญญาณของบรรพบุรุษจะคอยปกป้องคุ้มครองข้างและครอบครัวความชั่วช้าคลอเคล้า เมื่อใดคนใดคน หนึ่งในครอบครัวความชั่วช้าปฏิบัติต่อตนเองและปฏิบัติต่อข้างถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ว ความสงบร่มเย็นและความเป็นสิริมงคลก็จะเกิดขึ้นกับครอบครัวนั้นๆ ตรงกันข้ามถ้าหากมีการปฏิบัติ ละเลยไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกลงโทษหรือไม่ได้รับความคุ้มครองจากผีบรรพบุรุษ

ในบริเวณบ้านของชาวไทย-ภูเขา ที่มีข้างจะต้องมีศาลปะกำตั้งอยู่ ปกติจะตั้งอยู่ด้านหน้า บ้าน ศาลปะกำนี้มีอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ในการเลี้ยงช้างทุกชนิดที่สำคัญอย่างยิ่ง คือเชือกปะกำ ศาลปะกำจะมีขนาดแตกต่างกันไปตามศักดิ์และฐานะของเจ้าของบ้าน ถ้าบ้านใดเจ้าบ้านมีศักดิ์เป็นหมอ ใหญ่ ศาลปะกำ จะมีขนาดใหญ่ เนื่องจากศาลปะกำเป็นที่สิงสถิตของวิญญาณบรรพบุรุษ ดังนั้นเจ้าบ้าน จึงต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่ ดูแล หาเครื่องเช่น ไห้ว ให้สมน้ำเสมอมิให้ขาด เช่นเดียวกับการไหว้ ศาลพระภูมิ(หมิว ศาลางาม.2549.สัมภาษณ์)

10.2 ความสัมพันธ์ในฐานะข้างเป็นทรัพย์สิน

ถึงแม้ชาวไทยภูเขา(ช่วย) จะเป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งและมีความเจริญรุ่งเรือง มาก่อนคนอื่นในถิ่นนี้ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายมาแล้วก็ตาม แต่ในเรื่องทรัพย์สินอื่น ๆ เช่น ที่ดิน ไร่ นา ที่เป็นอสังหาริมทรัพย์นั้น ปรากฏว่ามีกันอยู่ไม่มาก โดยเฉพาะในหมู่บ้านชาวไทย-ภูเขา ที่เลี้ยงข้าง ทั้งนี้เพราะเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะแสวงหาทรัพย์สินอย่างอื่น เพียงแต่เลี้ยงข้างอย่างเดียว ก็มีรายได้ เพียงพอที่จะดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างมีหน้ามีตา โดยไม่เดือดร้อนแต่อย่างใด ดังนั้นจึงไม่ค่อยพบว่า มีชาวไทย-ภูเขา ผู้ใดนิยมบุกเบิกจับจองที่ไร่ที่นาไว้มากนัก ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มไทย-ลาว ที่ยึดถือที่ดินเป็น สำคัญ เมื่อไปอยู่ที่ใดจะต้องมีการบุกเบิกจับจองที่ดินไว้ก่อนเสมอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มไทย-ลาว ไม่มีทรัพย์สินอย่างอื่นที่มีค่ามากกว่าที่ดิน ในขณะที่ชาวไทย-ภูเขา มีข้างซึ่งถือว่าเป็นทรัพย์สินที่สำคัญอยู่ แล้ว ดังนั้นชาวไทยภูเขา จึงมีความผูกพันและปฏิบัติต่อข้างในฐานะที่ข้างเป็นทรัพย์สิน ที่เป็นมรดกตก ทอดมาจากบรรพบุรุษ ปกติพ่อแม่ของชาวไทย-ภูเขา เมื่อแก่ตัวลงและเห็นว่าลูกมีความรับผิดชอบที่จะ ดูแลทรัพย์สินไม่ให้สูญหายได้แล้ว ก็จะแบ่งปันและมอบมรดกไว้ให้ครอบครัวข้างก็

เป็นมรดกอีกชั้นหนึ่งที่จะต้องแบ่งปันส่วนกันด้วย ยกเว้นกรณี que เห็นว่ามอบให้คนใดคนหนึ่งแล้วจะ เกิดความเหลื่อมล้ำ อันนำไปสู่ความขัดแย้ง หรือกรณี que เห็นว่าถ้าทำเช่นนั้นแล้วจะไม่ก่อให้เกิดผลดีกับ ช้างในอนาคต ผู้เป็นพ่อ-แม่จะมอบช้างไว้เป็นส่วนรวมคือลูกๆทุกคนมีสิทธิได้รับประโยชน์จากช้าง ร่วมกัน คงจะปรากฏอยู่เสมอในปัจจุบันนี้ว่า ช้างบางเชือกมีการสับเปลี่ยนเจ้าของอยู่ทุกๆปี ทั้งนี้เพื่อ ผลัดเปลี่ยนกันหาประโยชน์จากช้างนั่นเอง ซึ่งโดยปกติจะไม่นิยมมอบให้เป็นสมบัติของพี่น้องคนใด คนหนึ่งจะมอบให้เป็นสมบัติส่วนรวมในตระกูล ซึ่งอาจผลัดเปลี่ยนกันเลี้ยงดูเป็นรายปี โดย ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในปีใดก็ตกเป็นของผู้นั้นไป หรืออาจจะมอบให้ผู้ใดผู้หนึ่งเลี้ยงแต่เวลาจะออกหา เงินแล้วไปด้วยกัน และเงินที่ได้ก็จะนำมาแบ่งปันกัน

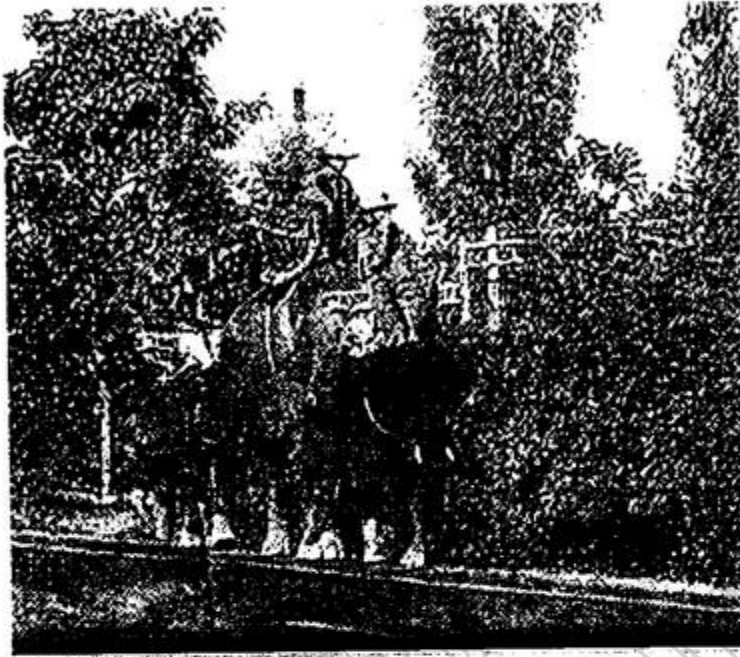
ช้างเป็นสัตว์ที่เลี้ยงที่มีคุณค่าและมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสัตว์เศรษฐกิจ ของชาว ไทย-กวยเป็นอย่างมาก แม้แต่ในหมู่ชาวไทย-ลาว ก็มีความเชื่อว่าช้างเป็นสัตว์ประเสริฐที่นำโชคลาภและ ความเป็นสิริมงคลให้แก่คนได้

10.3 ความผูกพันระหว่างชาวกวยกับช้างในฐานะเป็นวิถีชีวิต

ชาวกวยกับช้าง มีความผูกพันกันมากแทบจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตซึ่งกันและกัน กล่าวคือ คนกลุ่มนี้มีความผูกพันกับช้าง เสมือนช้างเป็นสมาชิกของครอบครัว มีการดูแลเอาใจใส่ทุกขุ สุขกันเป็นอย่างดี และมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เมื่อช้างล้ม(ช้างตาย)ในลักษณะเดียวกันกับการ ทำบุญให้ญาติผู้ล่วงลับ ทั้งนี้เพราะช้างมีความผูกพันกับวิถีชีวิตชาวกวยมาตลอดตั้งแต่แรกเกิด

ในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวกวย นอกจากการเลี้ยงช้างแล้ว ชาวกวยยังมีอาชีพทำไร่ ทำนา โดยชาวกวยที่เลี้ยงช้างเอาไว้ก็จะนำช้างมาใช้งาน เมื่อมีการลงทำไร่ ทำนา ก็มีการใช้แรงงานช้างในการ ไถนา ใช้ช้างเป็นพาหนะในการเดินทางแทนการใช้รถยนต์ (บุญสี ศาลางาม .2549.สัมภาษณ์)

นายวินัย บัวศรี (2551.สัมภาษณ์) กล่าวว่า น้ำมัน ทั้งเบนซิน และ โซลามีราคาสูงมาก น้ำมันทุกชนิดจะมีราคาแพงกว่าในตัวเมืองประมาณลิตรละเกือบ 10 บาท เนื่องจากต้องเสียค่าขนส่ง เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงหันมาใช้ช้างในการไถนา ค่าใช้จ่ายจะถูกกว่ากันมาก โดยค่ารับจ้างใช้ช้างไถนาจะ ตกราคาไร่ละ 120 บาท แต่ถ้าไถด้วยรถไถนาจะเสียค่าใช้จ่ายไร่ละประมาณ 250 บาท ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงใช้ช้างไถนาแก่วิถีการใช้น้ำมันแพงกัน จะมีบ้างเพียงไม่กี่รายที่ยังใช้รถไถนาอยู่ เชื่อว่าใน อนาคตชาวบ้านจะหันกลับมาใช้ช้างในการไถนากันมากเหมือนในอดีต เพราะเป็นภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ที่สั่งสมกันมานาน นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับหมู่บ้านช้าง บ้านดากลางอีกทาง หนึ่งด้วย

ภาพประกอบ 17 ช้างพาหนะ
ที่มา : ศูนย์คชศึกษา จังหวัดสุรินทร์

ภาพประกอบ 18 การนำช้างออกทำงาน
ที่มา : ศูนย์คชศึกษา จังหวัดสุรินทร์

11. ช้างในฐานะผู้สร้างรายได้ให้ครอบครัว

เดิมทีความสัมพันธ์ในชุมชนบ้านตากกลางเป็นชุมชนขนาดเล็ก ๆ มีการทำมาหากินด้วยการเกษตร การทำไร่ทำนา และแต่ละครัวเรือนก็มีการทำงานหัตถกรรมบ้าง เช่น การทอเสื่อ การทอผ้า การจักสาน เพื่อเอาไว้ใช้ในครัวเรือนของตนและอาชีพหลักอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านตากกลางคืออาชีพเลี้ยงช้าง ปัจจุบันช้างที่หมู่บ้านกำลังเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง มีปัญหาโรคภัยไข้เจ็บขาดผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการรักษา การบำบัดส่วนหนึ่งจึงยังเป็นเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องของหมอชาวบ้านที่ดูแลกันเอง โดยให้ความรู้ช้างที่มีความชำนาญในเรื่องการรักษาเป็นผู้รักษา สำหรับแหล่งอาหารที่ช้างอาศัยหากินในปัจจุบันที่ได้รับการเตรียม บำรุงรักษาเพื่อให้เป็นแหล่งอาหารช้างยังมีไม่เพียงพอ และการจัดหาอาหารให้กับช้างภายในหมู่บ้านยังไม่เพียงพอกับช้างที่มีอยู่ภายในการดูแลของศูนย์คชศึกษา สาเหตุที่ชาวบ้านไม่นำช้างเข้ามาอยู่ในการควบคุมดูแลของศูนย์คชศึกษาเนื่องจากชาวบ้านบางส่วนยังมีภาระหนี้สินที่ต้องชำระ บางรายถึงกับเอาช้างออกมาขายให้กับนายหน้าที่ต้องการช้าง การนำช้างออกมาเร่ร่อนออกมาทำมาหากินเองนั้น ได้รับค่าตอบแทนมากกว่าการนำช้างเข้าศูนย์ แต่ก็ต้องแลกกับความเหนื่อยที่ต้องกรำแดดกรำฝน ช้างที่นำออกเร่ร่อนนั้น จะมีการจัดหาทำเลที่พักเอาไว้ก่อนเพื่อที่จะให้ความรู้ช้างได้พักผ่อนส่วนอาหารช้างก็จะเป็นอ้อย เป็นหญ้าที่ความรู้ช้างได้เตรียมไปพร้อมกับการเดินทางแต่ละคนละส่วนกับที่นำออกมาจำหน่าย อ้อยที่นำมาพร้อมกับช้างที่จัดมัดรวมเป็นกำ ราคามัดละ 20 บาท เฉลี่ยแล้ววันหนึ่งความรู้ช้างจะ ได้รายได้ประมาณ 300-1500 บาท และในการออกมาเร่ร่อนแต่ละครั้งก็จะใช้เวลาเป็นสัปดาห์ บางครั้งถ้าออกไปต่างจังหวัด หรือเข้าไปในกรุงเทพฯ ก็จะอยู่นานนับเดือน หรือมากกว่านั้นเพื่อให้คุ้มกับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็ค่าอ้อย ค่าที่พัก ค่าน้ำมัน ที่ใช้ขนส่งช้าง ซึ่งถ้าออกไปเร่ร่อนในแต่ละครั้งความรู้ช้างจะมีรายได้ประมาณ 3000-5000 บาท แต่ถ้ามานำเทียบกับการนำช้างเข้าศูนย์คชศึกษาความรู้ช้างจะมีรายได้ประจำเพียงวันละ 100 บาท และช้างก็จะได้ค่าตัวตามงานที่ได้ออกแสดงรายได้ที่ช้างจะได้รับเป็นพิเศษก็ต่อเมื่อมีคนมาว่าจ้างให้ออกไปเข้าร่วมในขบวนแห่ต่าง ๆ จะมีรายได้ครั้งละ 2,500-5,000 บาทขึ้นอยู่กับระยะทาง (ฤกษ์ผล ศาลางาม.2549.สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 19 ข้างกับอาหารเมื่อออกรร่อน

ภาพประกอบ 20 ควาญช้างนำอ้อยไปขายให้กับนักท่องเที่ยว

ภาพประกอบ 21 ช้างนักแสดงในศูนย์การศึกษา

ภาพประกอบ 22 ช้างนักแสดงที่นำไปแสดงในงานช้างสุรินทร์

12. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นลักษณะทางสังคมของมนุษย์ที่มีการอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์มีหลายลักษณะ จะแน่นแฟ้น หรือสัมพันธ์กันอย่างหลวมๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความเป็นเครือญาติ กิจกรรมร่วมกันในชุมชน กฎกติกาของชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ดังนั้นจึงมักพบว่าสังคมชนบทจะมีความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มากกว่าสังคมเมือง ที่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จะส่งผลถึงความร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ความสัมพันธ์ในชุมชน สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ จากกฎ กติกา ร่วมกันของชุมชน จากความศรัทธา นับถือในสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน หรือจากกิจกรรมในชุมชน เช่นการแข่งขันกีฬา หรือการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กรต่างๆหรือประชาคมหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรม ประเพณียังสามารถหลอมรวมจิตใจ ความผูกพันของคนในชุมชน ได้เป็นอย่างดี

ชาวบ้านตากกลางมีผูกพันกันด้วยความเป็นเครือญาติ มีการนับถือผีปู่ตาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีศรัทธาวัดเดียวกัน มีการรวมกันเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน และมีวัฒนธรรมประเพณีการช่วยเหลือกันอย่างรวมแรงร่วมใจ ดังนั้นความสัมพันธ์ในชุมชนจึงเป็นความผูกพันกันทางจิตใจ การรวมกลุ่มกัน มีกองทุน ร่วมกัน เช่นกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้คนใน ชุมชนเกิดความผูกพันกัน ช่วยเหลือกัน และมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบร่วมกัน จึงตั้งกฎเกณฑ์ กติกา หรือระเบียบของกลุ่มขึ้น ส่งผลให้ชุมชนบ้านตากกลางได้เรียนรู้ในการจัดการ การบริหาร การทำงานร่วมกัน

วัฒนธรรมประเพณี เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนบ้านตากกลางมาทำกิจกรรมร่วมกัน ทำบุญร่วมกัน วัฒนธรรมประเพณี จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นกิจกรรมที่ชุมชนให้ความสำคัญมาก จะเห็นได้จากการเข้าร่วมงานประเพณีที่สำคัญของชาวบ้าน เช่น ประเพณีบวชช้าง ประเพณีเลี้ยงผีปู่ตา ประเพณีเช่นผีปะกำ เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว การอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน การถ่ายทอดและสืบสานให้แก่เยาวชน เหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้เกิดสำนึกรักแผ่นดินเกิดและทำให้ชาวบ้านตากกลางมีความรัก และผูกพันกันมากยิ่งขึ้น(ณัฐศดา จงใจงาม. 2549 . สัมภาษณ์)

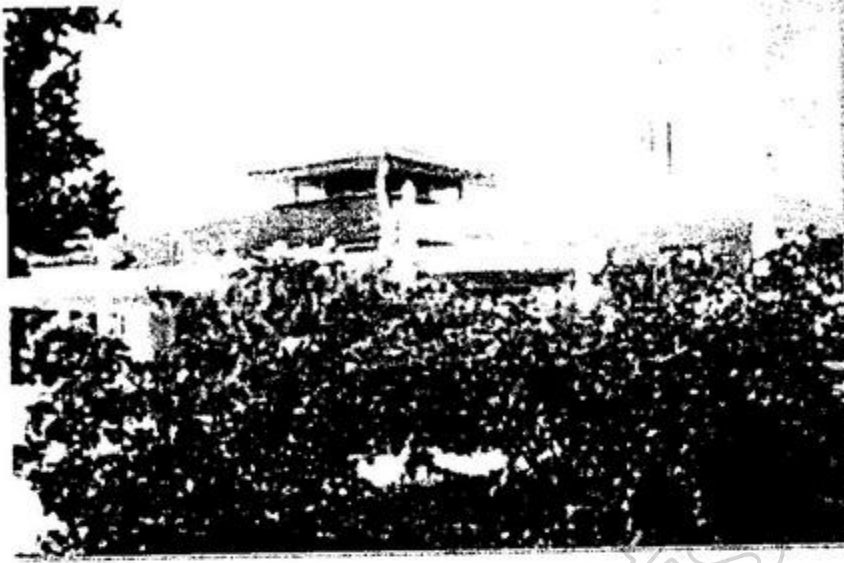
การอนุรักษ์และฟื้นฟูช้างที่หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง

การอนุรักษ์และฟื้นฟูช้างที่หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง มีเป้าหมายหลักในการนำช้างและคนเลี้ยงช้างที่ออกไปเร่ร่อน นอกพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ให้กลับมาอยู่ในถิ่นฐานบ้านเกิดอย่างมีความสุข โดยได้มีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาเป็นสถานที่ดำเนินงาน และได้กำหนดทิศทางการพัฒนาไปสู่ความเป็น “หมู่บ้านช้างเลี้ยงใหญ่ที่สุดในโลก” ที่อยู่ภายในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการดำรงชีพของคนและช้างอย่างยั่งยืน

1. ศูนย์ศึกษา

“ศูนย์ศึกษา” จัดสร้างขึ้นตามโครงการสร้างโลกใหม่ให้ช้างไทย โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เนื่องจากสวนป่าธรรมชาติที่ช้างใช้เป็นที่อยู่อาศัยและอาหารช้างที่เคยบริบูรณ์ถูกแผ้วถางทำลายจนมีบริเวณน้อยลง ช้างที่เคยทำงานอยู่ในป่าจึงตกงาน เพื่อความอยู่รอดของช้างและความอยู่ดีของช้างจำนวนมากจึงถูกนำออกเร่ร่อนไปตามหัวเมืองใหญ่ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ และเมืองท่องเที่ยวใหญ่ ๆ เช่น ภูเก็ต พัทยา เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว แต่เมื่อช้างเข้ามาหากินในเมืองท่องเที่ยวก็ก่อให้เกิดปัญหาคาใจอีกเหลือคณานับ โดยเฉพาะประชากรช้างที่ลดจำนวนลงอย่างมากในช่วงระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี

ดังนั้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์ช้างไทยและพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมของการเป็นป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์และสามารถส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีศักยภาพสู่ระดับนานาชาติ หมู่บ้านช้างที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่สำคัญอันดับหนึ่งของโครงการนี้ จึงได้มีการจัดสร้างศูนย์ศึกษาขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2536 ด้วยงบประมาณ 5,875,000 บาท ตั้งอยู่กลางที่สาธารณะของหมู่บ้าน เนื้อที่ 49 ไร่ ประกอบด้วยตัวอาคาร 2 หลัง และบ้านพักเจ้าหน้าที่ 1 หลัง แล้วมอบให้จังหวัดเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาและส่งเสริมหมู่บ้านตากกลางเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้อาคารดังกล่าวเป็นพิพิธภัณฑ์ช้างที่รวบรวมความรู้เกี่ยวกับช้างตั้งแต่ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับช้าง อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการคล้องช้าง และภาพวิถีชีวิตของชุมชนเลี้ยงช้าง

ภาพประกอบ 23 ศูนย์ศึกษา

2. กิจกรรมในการเที่ยวหมู่บ้านช้าง

กิจกรรมที่ศูนย์ศึกษาได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้เลี้ยงช้างมีอาชีพหารายได้เลี้ยงครอบครัวและยังเป็นจุดรวมสังคมคนกับช้าง เพื่อส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านช้างอย่างยั่งยืน เพราะเป็นอีกวิธีที่ทำให้ช้างมีรายได้ภายในท้องถิ่นไม่ต้องออกไปเร่ร่อน และเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำ ส่งผลให้อำเภอท่าตูมและชุมชนหมู่บ้านช้างบ้านดากลางร่วมกันจัดการแสดงของช้างไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ได้จัดแสดงดังต่อไปนี้

2.1 การแสดงช้าง ที่หมู่บ้านช้างแห่งนี้จะมีการแสดงของช้างทุก ๆ วัน โดยเปิดแสดงทุกวัน วัน ละ 2 รอบ เช้า-บ่าย ที่บริเวณลานแสดงของศูนย์ศึกษา รอบเช้า เวลา 10.00 น. รอบบ่ายเวลา 14.00 น. ยกเว้นวันเสาร์จะแสดง เวลา 09.30-11.00 น. อัตราค่าเข้าชม ผู้ใหญ่ 50 บาท เด็ก 20 บาท ค่าขี่ช้าง 50 บาทต่อ 1 เชือก การแสดงของช้างที่ศูนย์ศึกษา มีการแสดง ดังนี้

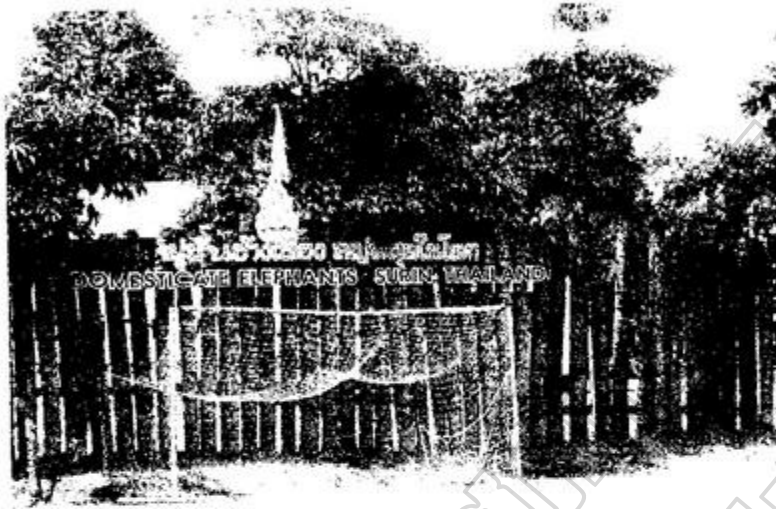
2.1.1 การแสดงชุดที่ 1 เป็นการแสดงเปิดตัวช้างนักแสดงทั้งหมดที่แสดงภายในศูนย์ศึกษา

2.1.2 การแสดงชุดที่ 2 การแสดงการเล่นที่กีฬาของช้างนักแสดง โดยกีฬาที่นำมาแสดงได้แก่ ฟุตบอล บาสเกตบอล

2.1.3 การแสดงชุดที่ 3 การแสดงความสามารถของช้างนักแสดง ได้แก่ การวาดภาพจากวงของช้างนักแสดง การโชว์ความสามารถในการควงหวง การเล่นละครเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลโดยช้างนักแสดง

2.1.4 การแสดงชุดที่ 4 เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมกับกิจกรรมกับช้างนักแสดง ได้แก่ การนั่งบนวงช้าง การแสดงช้างเดินข้ามคน จำนวน 3-5 คน เป็นต้น

หลังจากการจบการแสดงในแต่ละรอบ ความรู้ช้างจะนำช้างออกมาโชว์ตัวอีกครั้ง เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณนักท่องเที่ยว หลังจากนั้นก็จะมีการนำผลงานของช้างที่ได้วาดลงบนเสื้อ ออกมาขายให้แก่นักท่องเที่ยวที่สนใจ

ภาพประกอบ 24 ลานแสดงของศูนย์ศึกษา

2.2 นอกจากกิจกรรมที่ทางศูนย์ศึกษาได้จัดให้มีการแสดงของช้างแล้ว ยังมีกิจกรรมที่น่าสนใจ ดังนี้

2.2.1 ชมวิถีชีวิตชาวทวยเลียงช้าง และการฝึกหัดช้าง

2.2.2 ชมช้างอาบน้ำ ช้างเล่นน้ำ และร่วมสนุก อาบน้ำ เล่นน้ำกับช้าง

2.2.3 นั่งช้างชมธรรมชาติริมแม่น้ำมูล ชมหมู่บ้าน

2.2.4 ฝึกเรียนรู้วิธีการเป็นควาญช้าง

ภาพประกอบ 25 สาริตการจับช้าง (ภาพจากโปสเตอร์)

ภาพประกอบ 26 สาริตการจับช้าง

2.3 สันทนาการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับครุบาใหญ่ หมอช้างใหญ่ หรือกำหลวง หรือ หมอเฒ่า ซึ่งเป็นผู้ชำนาญการออกจับช้างแต่ละครั้ง เป็นประธานในพิธีเช่นผีปะกำ และประกอบพิธีกรรมทั้งหลายทั้งปวง ในขณะที่เดินป่าก็จะเป็นผู้ชี้ขาด และตัดสินใจ ขณะกระทำการจับช้างป่า สามารถป้องกันภัยทั้งจากภูตผี และสัตว์ป่าด้วยเวทมนต์ ในการออกจับช้างป่าแต่ละครั้ง ครุบาใหญ่จะต้องแสดงความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ ส่วนบทบาทและบทสวดเวลาออกจับช้างป่านายหมิว ไม่สามารถกล่าวให้ฟังได้เพราะถือเป็นธรรมเนียมเคร่งครัด (หมิว ศาลางาม.2549. สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 27 ครุบาใหญ่และควาญช้าง

ภาพประกอบ 28 ภาพควาญช้าง

ที่มา : www.OKNation.net

บทที่ 5

ประเพณีบวชนาคช้าง

ประวัติความเป็นมาของประเพณีบวชนาคช้าง

ประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูย เป็นประเพณีเก่าแก่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานาน แต่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงการบอกเล่าต่อๆ กันมา จากคนรุ่นหนึ่ง สู่อีกคนรุ่นหนึ่งและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย ประเพณีนี้จัดขึ้นในวันขึ้น 13 - 15 ค่ำ เดือนหกของทุกปี โดยมีความเป็นมาดังต่อไปนี้

ชาวกูย แม้จะมีวัฒนธรรมบางอย่างที่แตกต่างไปจากชนกลุ่มอื่น ในพื้นที่เดียวกัน แต่ชาวกูยก็นับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ซึ่งชาวพุทธมีความเชื่อว่าถ้ามีบุตรชายได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา จะส่งผลบุญต่อบิดามารดาเมื่อเวลาเสียชีวิตแล้ว ได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์(พระครูอรุณธรรมรังษี 2534:3) ดังนั้นบุตรชายที่มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปจึงมีความประสงค์จะบวชเรียนเพื่อทดแทนพระคุณของบิดามารดาตามความเชื่อของชุมชน ซึ่งจะกระทำในวันเวลาใดก็ได้ตามความสะดวกและเหมาะสม แต่ชาวกูยบ้านดากลางนิยมบวชบุตรหลานในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งเป็นวันวิสาขบูชา เพราะเชื่อว่า การบวชในวันดังกล่าวอันเป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ผู้ใดได้บูชาด้วยการปฏิบัติตามผู้นั้นจะเห็นพระพุทธเจ้า (ประยูทธ กุยสาคร 2529 : 66 - 67) จึงนิยมบวชบุตรหลานในวันดังกล่าว

ในอดีตชาวกูยที่มีบุตรชาย ที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้วยังไม่มีงานทำหรือไม่ได้ศึกษาต่อแต่มีอายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์พร้อมที่จะอุปสมบท บิดา มารดาจะนำไปฝากที่วัด เพื่อรอที่จะอุปสมบทในวันวิสาขบูชา โดยทุกครัวเรือนที่มีบุตรหลานพร้อมที่จะอุปสมบทจะร่วมกันเป็นเจ้าภาพในการจัดงาน ไม่จำเพาะเจาะจงว่าเป็นบุตรหลานใคร ผู้ใดมีช้างมีม้าก็ให้นำมาร่วมขบวนแห่มาด้วยกัน เนื่องจากชาวกูยมีความเชื่อว่าผู้ใดได้บวชและแห่มาโดยช้าง จะได้บุญและได้ขึ้นสวรรค์(พระครูอรุณธรรมรังษี 2534:12-15) อีกทั้งวิถีชีวิตของชาวกูยนั้นผูกพันกับช้างมาเป็นเวลายาวนานชาวกูยถือว่าช้างมีบุญคุณต่อตนเองและครอบครัวเพราะเป็นสิ่งที่ใช้ในการประกอบอาชีพและมีการเกี่ยวพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษช้างจึงเปรียบเสมือนสมาชิกหนึ่งในครอบครัวเมื่อมีกิจกรรมใดๆ ในครอบครัวจะมีช้างเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยทุกครั้ง ส่วนครอบครัวใดที่ไม่มีช้างเป็นของตัวเองจะยืมช้างจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพราะถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกันการสืบสานประเพณีดังกล่าวกระทำกันต่อมาจนกระทั่งกลายเป็นประเพณีประจำปีของชาวกูยจนถึงปัจจุบันหากผู้ใดจะอุปสมบทก่อนหรือหลังวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 นั้น ถือว่าค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในพิธีบวชเป็นหน้าที่ของผู้นั้นเพียงผู้เดียว

ในขบวนแห่หน้าจะมีการรวมตัวของชาวบ้านตากกลาง ญาติมิตรของผู้อุปสมบท ผู้ที่เข้าร่วมขบวนแห่ก็จะมีการแต่งกายอย่างสวยงามด้วยเสื้อผ้าใหม่ที่ตนพอจะมี ส่วนผู้สูงอายุก็จะนั่งห่มด้วยชุดสีขาว ช้างที่ใช้ในการแห่ก็จะมีการวาดลวดลายให้สวยงามด้วยปูนขาว สำหรับลวดลายที่วาดบนช้างนั้นไม่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวกูยแต่อย่างใด หากแต่ควาญช้างเขียนเพื่อเพิ่มความสวยงามเท่านั้น ขบวนแห่หน้านั้นจะเริ่มตั้งแต่บิดามารดาถือเครื่องอัฐบริขาร ส่วนญาติผู้ใหญ่ และมิตรสหายก็จะถือหมอน ตามด้วยขบวนของนาคที่นั่งบนหลังช้าง การเรียงลำดับของช้างก็จะเริ่มตั้งแต่ แห่รูปปั้นปู่ตา ข่า ข่าย ซึ่งถือว่าเป็นการแห่บรรพบุรุษ ช้างตัวต่อมาก็จะเป็นช้างของนาคนั่งมาพร้อมกับพระอุปัชฌาย์ ในขบวนแห่แต่ละครั้งไม่มีการกำหนดจำนวนของนาค ต่อจากขบวนของนาคก็จะเป็นขบวนของชาวบ้านที่มาร่วมแห่พร้อมกับรำรำไปตามจังหวะดนตรี เมื่อก่อนใช้แควงกลองยาวสร้างความครึกครื้นแต่ปัจจุบันได้เพิ่มเครื่องเล่นอิเล็กทรอนิกส์ เข้ามาเพื่อเพิ่มความสนุกสนาน ในบางครั้งชายที่เข้าร่วมขบวนแห่ก็จะมี การ โขนหรืออุ้มเพื่อนชายที่เข้าร่วมขบวนลง โคลนหรือบ่อ โคลนที่อยู่ระหว่างทางผ่านของขบวนแห่(ทา จงใจงาม .2549 .สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 29 ขบวนแห่หน้า

ภาพประกอบ 30 ผู้เฒ่าผู้แก่ผู้หญิงและผู้ชายเข้าร่วมขบวนแห่

ภาพประกอบ 31 รูปปั้นบรรพบุรุษ

ภาพประกอบ 32 นาคกับพระอุปัชฌา

ภาพประกอบ 33 เครื่องดนตรีที่สร้างความสนุกสนาน

การบวชนาคของชาวกูยในสมัยโบราณจะจัดขบวนแห่นาคแต่ละองค์ไปพร้อมกับนาคองค์อื่นๆ ที่วัด แล้วจึงเคลื่อนขบวนจากวัดไปที่บริเวณวังทะเล เพื่อไปขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนที่จะอุปสมบท “วังทะเล” เป็นบริเวณที่แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล ไหลมาบรรจบกัน ทำให้เกิดดินดอนหรือเนินดินกลางแม่น้ำ หรือชาวบ้านเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สินน้ำ” ในสมัยก่อนชาวกูยใช้เป็นที่พักผ่อนพิธีอุปสมบท

เนื่องจากยังไม่มีวัด จึงเรียกสถานที่ตรงนี้อีกอย่างหนึ่งว่า “คอนบวช” สืบมาจนถึงปัจจุบัน(พระคัมภีร์
ปัญหาโร. 2549. สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 34 ขบวนแห่มาเดินทางไปที่วังทะเล

ในงานประเพณีบวชนาคช้างในทุกๆปีจะมีผู้ที่ต้องการอุปสมบทแจ้งความจำนงจองช้างกับทาง
ศูนย์ศึกษาเพื่อต้องการนำช้างมาแห่นาค นอกจากชาวบ้านตากกลางแล้วยังมีชาวบ้านจากหมู่บ้าน
ใกล้เคียงมาแจ้งความจำนงต่อเจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาเช่นกันซึ่งทางศูนย์ศึกษายินดีให้ความ
อนุเคราะห์ด้วยการนำช้างเข้าร่วมในขบวนแห่นาคโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่ออนุรักษ์และ
ส่งเสริมประเพณีบวชนาคช้างเอาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป (ไพฑูริย์ ศาลางาม.2549 . สัมภาษณ์)

ส่วนค่าใช้จ่ายอื่นๆจะเป็นหน้าที่ของแต่ละครอบครัวรับผิดชอบกัน เช่น ค่าเครื่องอุปสมบท
ประมาณ 2,000 บาท และค่าใช้จ่ายในการต้อนรับแขกที่มาร่วมงานบุญที่บ้านไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร
เครื่องดื่ม รวมแล้วประมาณ 10,000-50,000 บาทตามแต่กำลังของแต่ละครอบครัว นายทา จงใจงาม
(2549. สัมภาษณ์) ได้เล่าให้ฟังว่าทางครอบครัวของเขาได้มีความประสงค์ที่จะอุปสมบทน้องชายจึงได้
แจ้งความจำนงต่อทางศูนย์ศึกษาเพื่อที่จะต้องการนำช้างมาร่วมขบวนแห่หลังจากนั้นก็เตรียมเรื่อง
ของงานที่ต้องจัดที่บ้านของตนค่าใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นค่าอาหาร เครื่องดื่ม ค่าเดินทาง ค่าเช่าอู่ ฯลฯ รวมแล้ว
ประมาณ 40,000 บาทซึ่งนายทาและครอบครัวมีความรู้สึกภูมิใจที่ได้จัดงานบุญซึ่งถือว่าครอบครัวของ
เขามีบุญที่ได้ร่วมงานประเพณีนี้และรู้สึกภาคภูมิใจที่น้องชายของตนได้ขี่ช้างเข้าอุปสมบทถือว่าเป็น
หน้าตาของวงศ์ตระกูล

ครอบครัวของนิดา รุ่งเรือง (2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า มีความภาคภูมิใจเป็นอย่างมากที่ครอบครัวของตนได้เข้าร่วมประเพณีนี้ ซึ่งเป็นประเพณีประจำท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งในปีที่ครอบครัวได้อุปสมบทหลานชายถึงแม้จะไม่ใช่บุตรของตนแต่ตนเองและครอบครัวก็ถือได้ว่าได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีโบราณนี้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 จังหวัดสุรินทร์ได้เห็นความสำคัญของประเพณีโบราณของชาวกูย เพราะมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนที่ใด เป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ควรแก่การอนุรักษ์ไว้ และสืบสานให้ชนรุ่นหลังได้รู้จักต่อไป ด้วยการจัดสรรงบประมาณสนับสนุน การจัดงานประเพณีโบราณเป็นประจำทุกปี ในงานประเพณีทางหมู่บ้านยังได้จัดให้มีงานมหรสพทั้งกลางวันและกลางคืน โดยในวันแรกได้จัดให้มีการแสดงหมอลำซิ่ง และมีการแข่งขันชกมวย วันที่สองช่วงกลางคืนก็จัดให้มี ภาพยนตร์ และชกมวยอีกหนึ่งวัน วันที่สามกลางวันจัดให้มีการแข่งขันจุดบั้งไฟ กลางคืนก็มีการจัดมหรสพ ลูกทุ่ง ซึ่งในงานประเพณีโบราณจะมีร้านค้ามาจัดแสดงสินค้าทั้งกลางวันและกลางคืนถือว่าเป็นงานที่น่าภูมิใจของชาวบ้านตากลางอีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดสุรินทร์ เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ให้เป็นที่น่าสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยว ชาวบ้านตากลาง จึงเปลี่ยนชื่อจาก “ประเพณีโบราณ” เป็น “ประเพณีโบราณ” เพื่อให้นักท่องเที่ยวจำง่ายและพูดกันติดปาก (กฤตพล ศาลางาม. 2549 : สัมภาษณ์)

องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การประกอบพิธีกรรมเป็นไปอย่างถูกต้องตามแบบแผนและประเพณี โบราณประเพณีโบราณของชาวกูยมีองค์ประกอบ 5 อย่างดังต่อไปนี้

1. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม
2. วันและเวลาในการจัดกิจกรรม
3. สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม
4. เครื่องบูชาประกอบพิธีกรรม
5. ขั้นตอนพิธีกรรมการโบราณ

1. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมี 2 ประเภท คือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม มีหน้าที่ดำเนินการต่างๆ ในด้านกำหนดขั้นตอนเตรียมสิ่งของ ดูแลความเรียบร้อยและดำเนินการตามลำดับขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีจนเสร็จพิธี ได้แก่บุคคลต่อไปนี้

1.1.1 พระสงฆ์ ตามธรรมเนียมประเพณีในสมัยแรก วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นผู้อบรมเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม และความประพฤติที่ถูกที่ควร ตลอดจนหลักปรัชญาในการดำเนินชีวิต ชีวมันในชนบประเพณีที่ค้ำจาม พระสงฆ์จะสามารถจูงใจและผูกใจชุมชนให้ยึดมั่นในคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้นในพิธีการบวชนาคพระสงฆ์จึงเป็นตัวแทนทางพุทธศาสนา ทำหน้าที่อุปสมบทและเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำบอกขั้นตอนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีบวชตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งในงานประเพณีบวชนาคข้างในปี พ.ศ. 2549 พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์คือ พระครูมงคลรัตนากร (สุข วิสุทฺโธ) เจ้าอาวาสวัดบ้านตระบุงรองเจ้าคณะอำเภอท่าตูม สำหรับพระที่ทำหน้าที่ พระคู่สวดมีด้วยกัน 2 รูป คือ พระครูสุวรรณ โปธิกุล(แสง อินทะ รัตน)เจ้าคณะตำบลกระโพ พระอธิการปิ่น ศรีเตโช พระผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง และพระอันดับที่เข้าร่วมพิธี

ภาพประกอบ 35 พระสงฆ์ที่เข้าร่วมบวชนาค

1.1.2 มอ (พราหมณ์) เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำขวัญนาค คือ การบายศรีสู่ขวัญนาค ซึ่งในประเพณีบวชนาคข้างนี้ การบายศรีสู่ขวัญนาคต้องกระทำทั้งหมด 2 ครั้ง คือ การบายศรีที่จัดทำขึ้นเองที่บ้านของผู้อุปสมบทเรียกว่า บายศรีสู่ขวัญเล็ก และการบายศรีที่จัดขึ้นที่วัดเรียกว่า บายศรีสู่ขวัญใหญ่ ดังนั้น มอที่ทำพิธีนี้ต้องมีมากกว่าหนึ่งคน มอที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่เป็นมอที่ต้องมีความชำนาญในขั้นตอนบายศรี สามารถท่องบทสวดมนต์คำกล่าวบายศรีได้ และ

เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน เข้าร่วมเป็นผู้นำในพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ในปัจจุบันมอที่ทำหน้าที่ในพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่คือ นายบุญมี สุขศรี เป็นมอในพิธีบวชนาคข้างมาแล้ว 5 ปี ส่วนมอที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็กนั้นขึ้นอยู่กับเจ้าภาพเชิญผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ น้ำเสียงดี ฯลฯ มาเป็นผู้ประกอบพิธี

ภาพประกอบ 36 มอ(พราหมณ์)ผู้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ

1.1.3 ครุบาใหญ่ หรือกำหลวงพืด หรือหมอเต่า ครุบาใหญ่ในพิธีบวชนาคข้างจะทำหน้าที่เป็นผู้นำในการเซ่นผีปะกำของขมา และบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวภูยที่เคารพนับถือที่ศาลปู่ตาวังทะเลหรือภาษาภูยเรียกว่า “หญ่าจู้” ก่อนที่จะอุปสมบท ในปัจจุบันผู้ที่ทำหน้าที่ครุบาใหญ่ในพิธี มี 2 คน คือ นายบุญมา แสนดี และนายหมีว ศาลางาม จากการสัมภาษณ์ นายหมีว ศาลางามเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นหมอข้างนั้น กล่าวว่า ครุบาใหญ่จะต้องเป็นผู้ชำนาญในการควบคุมข้าง มีประสบการณ์ในการจับข้างป่ามาแล้วและต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีเซ่นผีปะกำ เพราะครุบาใหญ่จะต้องเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมนั่นเอง

ภาพประกอบ 37 นายหมีว ศาลางามและนายบุญมา แสนดี

2. ผู้เข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรม คือ กลุ่มชาวไทยภูเขาที่มีความเชื่อในประเพณีโบราณชา้าง การเข้าร่วมพิธีกรรมของชาวไทยภูเขาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. บิดามารดา ญาติพี่น้องของผู้อุปสมบทซึ่งในการเข้าร่วมพิธีกรรมของญาติที่เข้าร่วมพิธีกรรม
2. ผู้เข้าร่วมพิธี การเชิญแขกเข้าร่วมพิธี มีทั้งการเชิญด้วยหนังสือเชิญหรือการเชิญแขกด้วยการบอกกล่าวซึ่งการเชิญแขกในลักษณะดังกล่าว เป็นการเชิญให้มาร่วมงานที่จัดขึ้นที่บ้านเจ้าภาพ ส่วนคนในชุมชนบ้านตากกลาง และหมู่บ้านใกล้เคียงที่เข้าร่วมประเพณี เป็นการเข้าร่วมประเพณีที่เกิดจากจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณี เป็นการสืบสานประเพณีของท้องถิ่นและเป็นการร่วมทำบุญอีกด้วย

นายที ศาลางาม (2549.สัมภาษณ์) บิดาของนายสุเชษฐ์ ศาลางามผู้เข้าร่วมประเพณีโบราณชา้าง กล่าวถึงความรู้สึกต่อประเพณีโบราณชา้างว่า การที่บุตรชายของคนได้เข้าร่วมการบวชในครั้งนี้ถือเป็นความภูมิใจของคนและเป็นความภาคภูมิใจของคนในครอบครัวเพราะคนและครอบครัวตั้งใจและรอที่จะให้ถึงวันที่บุตรของตนพร้อมที่จะอุปสมบทและเมื่อครอบครัวของคนได้เข้าร่วมประเพณีโบราณชา้างในปีนั้นคนและครอบครัวจึงมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง

นายสุเชษฐ์ ศาลางาม (2549.สัมภาษณ์) ผู้เข้าร่วมประเพณีโบราณชา้าง กล่าวถึงความรู้สึกต่อประเพณีโบราณชา้างว่าการที่ตนได้ตัดสินใจที่จะบวชในปีนี้เป็นเพราะว่าตนเองอายุครบ 20 ปี และตนเองก็พร้อมที่จะอุปสมบทในปีที่แล้วและเต็มใจเป็นอย่างยิ่งที่จะอุปสมบทเพราะว่าเป็นการทดแทนบุญคุณต่อบิดามารดาและยังได้ร่วมอนุรักษ์สืบสานประเพณีประจำท้องถิ่น

นายวิชัย มะลิงาม (2549.สัมภาษณ์) ชาวบ้านตากกลาง กล่าวถึงความเชื่อของพิธีการบวชว่าเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ชาวไทย-ภูเขาก็ถือได้ว่าเป็นศาสนทายาทในการที่จะธำรงพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป การบวชนั้นนอกจากจะเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา ยังเป็นการช่วยอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีในสังคมและแสดงถึงค่านิยมของคนไทยในเรื่อง ความกตัญญู อันเป็นการสร้างบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ให้แก่บิดามารดา โดยมีการเชื่อว่าเมื่อบวชแล้วจะสามารถช่วยให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ อีกประการหนึ่งเชื่อว่าผู้ที่ผ่านการบวชจะได้รับการศึกษาเล่าเรียน ได้รับการอบรมปลูกฝังศีลธรรมอันดีงามต่าง ๆ ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ผู้นั้นจะเป็นผู้ได้รับการยอมรับจากสังคม

2. วันและเวลาในการจัดพิธีกรรม

ประเพณีบวชนาคช้างได้กำหนดองค์ประกอบเกี่ยวกับวันและเวลาในการประกอบพิธีโดยชาวภูยได้กำหนดไว้เป็นประเพณีสืบทอดต่อกันมาคือ ในวันขึ้น 13 - 14 - 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ซึ่งในปี 2549 ตรงกับวันที่ 10 - 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 เมื่อใกล้ถึงวันดังกล่าว ครอบครัวที่มีบุตรชายพร้อมที่จะบวชจะแจ้งความจำนงค์ต่อวัดส่วนชาวภูยที่นำช้างออกไปเที่ยวต่างจังหวัดหรือการนำช้างออกไปทำงานเพื่อหารายได้จะกลับมาร่วมงานประเพณีบวชนาคช้างกันอย่างพร้อมเพรียง (พระคำหาญ ปัญญาโร.2549. สัมภาษณ์.) โดยกำหนดวันทำพิธีทั้งหมด 3 วันคือ

- 2.1 วันโรม (วันรวม) เป็นวันที่ทำพิธี โขนผมนาค บายศรีสู่ขวัญนาค ทั้งบายศรีสู่ขวัญใหญ่และบายศรีสู่ขวัญเล็ก
- 2.2 วันแห่นาค เป็นวันที่ทำพิธีแห่นาค และขอขมาศาลปู่ตาวังทะลุ
- 2.3 วันอุปสมบท เป็นวันที่นาคจะต้องทำพิธีอุปสมบท โดยจะมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ประกอบพิธีอุปสมบทให้

3. สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม

สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

- 3.1 บ้าน เป็นสถานที่ในการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนทำพิธีอุปสมบท และเป็นพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก
- 3.2 วัดแจ้งสว่าง เป็นสถานที่รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ และพิธีอุปสมบท ตั้งอยู่กลางหมู่บ้านตากกลาง
- 3.3 วังทะลุ ห่างจากบ้านตากกลางไปทางทิศเหนือ เป็นระยะทาง 2 กิโลเมตร ชาวบ้านเรียกว่า “คอนบวช” เป็นสถานที่ตั้งศาลปู่ตาวังทะลุเพื่อประกอบพิธีขอขมาและบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก่อนที่จะอุปสมบท อดีตเมื่อจะเช่นไหว้ต้องลุยน้ำหรือขึ้นหลังช้างไปที่เนินหรือคอนนี้มีเรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อวังทะลุมากมาย ชาวบ้านทุกชุมชนจะเฝ้าถึงเจ้าพ่อด้วยความเคารพหลายคนเล่าให้ฟังว่าประสบพบเห็นมาด้วยตนเองหลายคนยืนยันว่าบ่อยครั้งที่คนนอกชุมชนกระทำการละลาบละล้วงทำนองดูหมิ่นหรืออยากลองดีผลร้ายมักจะตกอยู่กับชุมชนเช่นบุตรหลานไม่สบายเป็นไข้โดยไม่ทราบสาเหตุหรือเกิดการเจ็บป่วยกับช้างของชาวบ้าน(บุญมี สุขศรี.2549. สัมภาษณ์)

4. เครื่องนุชาประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมประเพณีบวชนาคข้าง มีการประกอบพิธีกรรมหลายขั้นตอน เริ่มจากการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเล็กที่จัดอยู่ที่บ้านของนาคแต่ละคน พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่จัดรวมกันที่วัดแจ้งสว่าง และการประกอบพิธีอุปสมบท เครื่องเช่นขอขมาผีปูดฯ ซึ่งต่างล้วนแล้วแต่มีเครื่องประกอบพิธีกรรมดังต่อไปนี้

4.1 พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก ประกอบด้วยอุปกรณ์ดังนี้

4.1.1 เครื่องใช้ในการอุปสมบท ได้แก่ บาตร ผ้าสบง ผ้าจีวร สังฆาฏิ ผ้าประคดเอว เครื่องกรองน้ำ กล้องใส่เข็มค้าย มีด โคน

4.1.2. จอมขรุ ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าเป็นซีกๆ แล้วสานขึ้นเป็นกระโจมใช้สำหรับใส่เหล้าขาว กล้วยสุก ข้าวต้มมัด ผูกติดไว้กับเสาบ้านเพื่อเช่นเจ้าที่ที่ประจำอยู่ในบ้าน

ภาพประกอบ 38 จอมขรุ

นายบุญมี สุขศรี (2549.สัมภาษณ์) ผู้ประกอบพิธีบายศรีกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับจอมขรุว่าเป็นสิ่งที่ใช้เช่นไหว้เจ้าที่เจ้าทาง เป็นการบอกกล่าวให้เจ้าที่ทราบว่าในขณะที่ทางเจ้าบ้านมีการจัดงานบวช หรือแม้แต่ในพิธีอื่นๆก็มีการติดจอมขรุเอาไว้ เมื่อจัดงานขึ้นก็ต้องมีการบอกกล่าว สิ่งที่ได้ลงไปก็คือเครื่องเช่น ไหว้ มี เหล้า ดอกไม้ อาหาร ขนม นอกจากนี้ก็ตามแต่เจ้าบ้านจะจัดลงไป

ภาพประกอบ 39 พานบายศรี

4.1.3 พานบายศรีทำด้วยใบตองเย็บและจัดเป็นชั้นๆ หัวถึงเจ็ดชั้นประดับด้วยข้าวดอก
ดอกไม้ และฝ้ายผูกข้อมือ

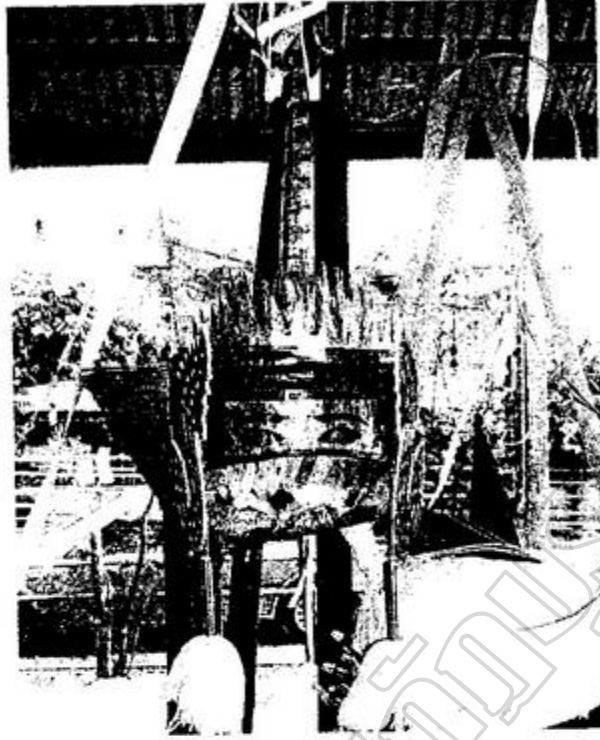
4.1.4 ถังข้าว ในสมัยก่อนใช้กระเชอเป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเปลือก หิน เตียวบิต
(ค้ำมีลักษณะเป็นเกลียว) ข้าวเหนียว ไข่ไก่ มีดสะนาท(มีดหนีบหมาก) และขวาน

4.1.5 ไก่ค้ำ เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมที่มีความสำคัญคือ ใช้สำหรับเสี่ยงทาบ โดย
ใช้บริเวณคางไก่ เป็นเครื่องเสี่ยงทาบ เมื่อประกอบพิธีเสร็จแล้วหมอขวัญจะแกะตรงกระดูกคางไก่ออก
หยิบเอาบริเวณคางไก่ออกมาเสี่ยงทาบถ้าคางไก่ซึ่งมีกระดูก 2 ชั้น ซึ่ออกมามีลักษณะรุ่งงอ สวยงาม
ก็ทำนายว่าเจ้าของขวัญจะมีโชค มีความสุข ถ้าคางไก่ปรากฏในลักษณะตรงข้าม คือ กระดูกไม่ซึ่ออก
ทั้ง 2 ข้าง หมอขวัญก็จะประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์เพื่อแก้เคล็ด

4.1.6 น้ำพระพุทธมนต์ เป็นน้ำที่ได้ผ่านการประกอบพิธีกรรม การปลุกเสกโดยพระ
หรือหมอปราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม

4.1.7 ค้ายมงคล เป็นค้ายสายสิญจน์สีขาว ใช้พันรอบบ้านในช่วงทำพิธี

4.1.8 กระจอม (ขญาหรือมงกุฎ) ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นกระจอมพันด้วยกระดาษทอง
ตกแต่งลวดลายให้สวยงาม มีฝ้ายห้อยข้างหูทั้งสองข้าง เป็นเครื่องแต่งตัวใช้ประดับศีรษะของนาคนใน
ตอนแห่หน้าก ส่วนในพิธีบายศรีจะเอาไว้เข้าร่วมในพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล โดยแขวนไว้ด้านบนสถานที่ทำ
พิธี

ภาพประกอบ 40 กระจงอม

4.1.9 ไบมะยม นางคำแก้ว บุญเหลือ (2549.สัมภาษณ์) ชาวบ้านบ้านตาทัพผู้เข้าร่วม ประเพณีบายศรีสู่ขวัญเล็ก เชื่อว่าไบมะยมที่ใช้ในการประกอบพิธีจะทำให้เรามีความร่มเย็นโดยโปรย ไบมะยมเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ตัวนาค

ภาพประกอบ 41 ไบมะยม

4.2 เครื่องบายศรีสู่ขวัญใหญ่ ประกอบด้วยอุปกรณ์ดังนี้

4.2.1 ชั้น 5 ประกอบด้วย รูป 1 มัด เทียน 1 ห่อ ดอกไม้ 5 คู่ วางอยู่ในจานใช้สำหรับ
ขนาดในการขอขมาบิดามารดา

4.2.2 ค่าขกครู เป็นเงินที่ใช้ในการขกครู จำนวน 12 บาท

4.2.3 เครื่องใช้ในการอุปสมบท ประกอบด้วย บาตร ผ้าสบง ผ้าจีวร ผ้าพาดบ่า ผ้า
ประคตเอว เครื่องกรองน้ำ ถ้องใส่เข็มด้าย มีด โคน

4.2.4 พานบายศรี ทำด้วยใบตองกล้วยยัดและจัดเป็นชั้นๆ ประมาณห้าชั้น
ประกอบด้วยข้าวตอก ดอกไม้ ฝ้ายผูกข้อ ข้าวคัมมัด เป็นต้น

4.2.5 เครื่องเช่น ประกอบด้วย ไก่ดำ เหล้าขาว หมาก พลู น้ำหวาน ขนม ข้าวเปลือก
 เป็นต้น

จากการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ พบว่าความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ
เป็นความเชื่อดั้งแต่สมัยโบราณเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นคนไทยอาศัยอยู่ที่ใดล้วนมีความ
เชื่อเรื่องขวัญ ขวัญเป็นส่วนประกอบหนึ่งที่เป็นนามธรรมไม่สามารถจับต้องได้ ขวัญอยู่กับร่างกายมา
ตั้งแต่กำเนิด ขวัญอยู่นอกเหนือความรู้สึนึกคิดและอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อขวัญไม่ได้อยู่ประจำร่างกายก็จะ
ทำให้มนุษย์เริ่มแสดงอาการอ่อนแอ เจ็บป่วย และเสียชีวิตในที่สุด การสู่ขวัญจึงเป็นการกระทำพิธีที่ทำ
ให้ขวัญกลับเข้ามาในร่างกายได้ดั้งเดิม และทำให้มนุษย์มีภาวะที่ปกติ นอกจากขวัญจากร่างกายมนุษย์
แล้วยังพบขวัญจากสิ่งอื่นอีกที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ด้วย เช่น ขวัญบ้าน ขวัญข้าว เป็นต้น

4.3 เครื่องอุปสมบท เป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีอุปสมบท โดยชาวบ้านที่มีบุตรหลาน
บวชจะเป็นผู้เตรียม โดยแบ่งวัสดุออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนแรกใช้ในพิธีโกนผม ส่วนที่สองใช้ในพิธีแห่
ขนาด ซึ่งมีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

4.3.1 เครื่องใช้ในพิธีโกนผม

4.3.1.1 ไบบัว ใช้สำหรับรองใส่ผมที่โกนแล้ว เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า
ไบบัว เป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์ ไม่มีมลทินใด ๆ มาเป็นอุปสรรคในระหว่างการประกอบพิธี
โดยนิยมใช้ไบบัวหลวง เพราะเป็นใบที่มีขนาดใหญ่และทนทาน (พระครูอรุณธรรมรังสี .2551.
สัมภาษณ์)

4.3.1.2 มีด โคน ใช้สำหรับโกนผมขนาด

4.3.1.3 ชั้น 5 ประกอบด้วย รูป เทียน ดอกไม้ ใช้สำหรับให้ขนาดขอขมาบิดา
มารดาก่อนที่จะทำการบวชขนาด

4.3.1.4 พาน เป็นภาชนะใช้สำหรับรองชั้น 5 และรองไบบัว

4.3.2 เครื่องใช้ในพิธีแห่ภาค

4.3.2.1 เครื่องอุปสมบท ประกอบด้วย บาตร ผ้าสบง ผ้าจีวร สังฆาฏิ ผ้าประคตเอว เครื่องกรองน้ำ กลองไล่เข็มด้าย มีด โคน

4.3.2.2 เครื่องแต่งกายของนาค โดยนาคจะต้องแต่งกายตามประเพณีที่สืบทอดกันมาเพื่อเข้าร่วมในพิธีแห่ภาค ประกอบด้วย

1) กระจอม (ขฎาหรือมงกุฎ) ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นกระจอมพันด้วยกระดาษทองคำตกแต่งลวดลายให้สวยงาม เป็นเครื่องประดับบนศีรษะของนาค เป็นเครื่องหมายของผู้สูงศักดิ์ หรือผู้มีบุญจึงจะมีสิทธิ์สวมใส่ได้ในงานพิธีต่าง ๆ จะสวมใส่เล่นโดยไม่มีเหตุผลไม่ได้เป็นอันขาด ดังนั้นนาคก็ควรจะหมายถึงผู้มีบุญญาวาสนา หรือผู้สูงศักดิ์เหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาทั้งหลายแล้ว จึงอนุญาตให้สวมใส่ได้ ในเฉพาะพิธีเท่านั้นหลังจากนั้นแล้วก็หมดสิทธิ์ใส่เช่นกัน

2) ผ้า ทำด้วยด้ายไหมพรมหรือสำลีใส่ไว้ที่กระจอมข้างโบหูทั้งสองข้างเป็นเครื่องหมายเพื่อเตือนสติให้เจ้านาคได้รู้ว่า บัดนี้ท่านนาคกำลังเข้าสู่อุคมเพศหรือเพศผู้สูงศักดิ์เหนือกว่าคนธรรมดาทั้งหลายจงอย่าได้หุเบาเหมือนผ้าหรือสำลีเวลาถูกลมพัดก็แกว่งไปมาอยู่ตลอดเวลาแต่จงหุหนักเอาไว้เหมือนหินและเครื่องประดับอื่น ๆ ภายในกาย

3) ผ้าหลากสี ในสมัยก่อนใช้ผ้าทั้งหมดเจ็ดสี แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงสี่สี ประกอบด้วย สีเหลืองทอง สีแดง สีน้ำเงิน และสีขาว เป็นผ้าดวนใช้สำหรับเป็นสไบ และตกแต่งตัวของนาค นั้นหมายความว่าทุกอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงได้เสมอ แม้แต่คำพูดของใครต่อใครที่คิดว่ามั่นคงและดีสักวันหนึ่งอาจจะไม่ดีหรือมั่นคงเหมือน อย่างที่คิดก็ได้ให้รู้จักทำใจเผื่อเอาไว้บ้างอย่าทุ่มทักกับใครจนเกินไป โดยเฉพาะสตรีที่คิดว่ามั่นคงและดีที่สุด ส่วนอีกความหมายหนึ่ง เปรียบเสมือนรุ่ง 7 สี มณี 7 แสง เป็น สีแดง แห่งผู้มีบุญญาวาสนาหรือผู้สูงศักดิ์ เพราะรุ่งหมายถึงสิ่งที่อยู่ที่สูงจะปรากฏให้เห็นเฉพาะเวลามีฝนตก ก่อนหรือหลังเท่านั้น จะไม่ปรากฏให้เห็นทั่วไปโดยง่าย ดังนั้นผ้าหลากสี (7 สี) ก็มิใช่ว่าจะปรากฏใส่เล่นให้เห็น โดยง่ายอีกเช่นกัน

4) เสื้อี เช็ดแขนยาว เป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมสีขาวใช้สวมใส่ให้นาค

5) ค้านุ่น เป็นผ้าโสร่งคาหมากรุก นิยมใช้ผ้าไหม ใช้นุ่งให้นาค

6) สร้อยคอหรือเครื่องประดับร่างกายของนาค ประกอบด้วยสังวาล ตรีม (เป็นเม็ดกลมๆ ห้อยคอ) กำไล เป็นต้น

4.4 เครื่องใช้ในพิธีอุปสมบท

4.4.1 บาตร เป็นเครื่องอัฐบริวารที่สำคัญของผู้ที่จะบวช มีลักษณะกลม มีหลายขนาด มีไว้สำหรับใส่อาหารของพระสงฆ์

4.4.2 อันตราวาสก คือ ผ้าสบง เป็นผ้าถุงของพระสงฆ์ มีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืน ขนาดความกว้างประมาณ 80 – 100 เซนติเมตร ยาว 180 – 200 เซนติเมตร

4.4.3 อุตตราสงค์ คือ ผ้าจีวร ใช้สำหรับพระสงฆ์ไว้ห่ม เมื่อประกอบพิธีต่าง ๆ หรือใช้เมื่อมีการเดินทาง มีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความกว้างประมาณ 180 – 200 เซนติเมตร ยาว 280 – 300

4.4.4 สังฆาฏี คือ ผ้าพาดบ่า ใช้สำหรับห่มทับผ้าจีวรอีกชั้นหนึ่ง บนบ่าข้างซ้าย ใช้ในการห่มประกอบพิธีกรรมที่สำคัญในทางพุทธศาสนา ในสมัยก่อนใช้สำหรับห่มกันหนาว

4.4.5 กายพันธน์ คือ ผ้าประคตเอว ใช้สำหรับผูกทับผ้าสบงหรือผ้าถุง เพื่อไม่ให้หลุด มีลักษณะคล้ายเข็มขัดของฆราวาส ยาวประมาณ 120 – 180 เซนติเมตร

4.4.6 ฆัมมกรก คือ เครื่องกรองน้ำ มีลักษณะเป็นกระบอกคล้ายกรวย มีผ้ากั้นข้างบนเพื่อกรองสิ่งสกปรก

4.4.7 กล่องใส่เข็มและด้าย เป็นที่ใส่ด้ายและเข็ม ใช้สำหรับเย็บปะผ้าต่างๆ ในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์

4.4.8 มืดโกน เป็นมืดโกน มีอยู่หลายลักษณะ ใช้สำหรับโกนผม ทนวดเคราของพระสงฆ์

4.4.9 เครื่องบริวารอื่นๆ ได้แก่ เสื่อ ที่นอน หมอน มุ้ง ปิ่นโต ข่าม ร่ม รองเท้า สบู่ ขัน แก้วน้ำ เป็นต้น เป็นเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ในการเลี้ยงชีพและการเป็นอยู่ ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งถือว่าการบวชไม่สมบูรณ์

4.5 เครื่องเช่นขอมมา เป็นส่วนที่ใช้สำหรับเช่นไหว้เพื่อขอขมาศาลปู่ตาวังทะเล โดยสิ่งของที่ใช้เช่นจะเหมือนกันกับเครื่องเช่นที่ใช้ในพิธีเช่นผีปะกำของชาวกูย โดยจะให้กลุ่มผู้นำหมู่บ้านประสานงานกับวัดแจ้งสว่างและขอคำปรึกษากับครูบาเพื่อป้องกันไม่ให้ขาดสิ่งหนึ่งสิ่งใดและเกิดความผิดพลาด เพราะครูบาถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในประเพณีที่เกี่ยวข้องกับช้าง ประกอบด้วยอุปกรณ์ดังนี้

4.5.1 หัวหมู 1 หัว และเครื่องในทุกชนิด

4.5.2 ไก่ต้ม 1 ตัว

4.5.3 เหล้าขาว 1 ขวด

4.5.4 กรวยใบตอง 5 กรวย

- 4.5.5 เทียน 1 คู่
- 4.5.6 เจียดหมาก 2 กำ
- 4.5.7 บุหรี่ 2 มวน
- 4.5.8 ข้าวสวย 1 จาน
- 4.5.9 แกง 1 ถ้วย
- 4.5.10 ขมิ้นผง
- 4.5.11 น้ำเปล่า 1 ขัน
- 4.5.12 ฝ้ายผูกแขน (สีแดงหรือสีดำ)
- 4.5.13 อุปกรณ์ในการใช้คล้องช้าง

ภาพประกอบ 42 เครื่องเซ่นขอขมา

5. ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม

ขั้นตอนในการประกอบพิธีบวงสรวงแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการและขั้นตอนดำเนินการ ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้ (พระคำหาญ ปัญญาโร.2549. สัมภาษณ์)

ขั้นตอนเตรียมการ เป็นขั้นตอนที่ดำเนินการก่อนวันบวงสรวง โดยใช้เวลาประมาณ 1 เดือนก่อนบวงสรวง เพื่อไม่ให้มีสิ่งใดผิดพลาด โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่ได้รับมอบหมาย กลุ่มชาวบ้านที่เป็นแกนนำ และครอบครัวที่จะนำบุตรชายเข้าร่วมพิธีบวงสรวง ร่วมกันวางแผนประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ประชุมปรึกษาหารือผู้นำในการประชุมเพื่อจัดพิธีบวงสรวงช้าง คือหลวงพ่อบุญวิสุทโธ เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง โดยกำหนดหน้าที่ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน มอบหมายหน้าที่ให้กับคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยหมู่ที่ 9 นั้นรับผิดชอบการจัดเตรียมสถานที่ที่ใช้ประกอบประเพณี คือบริเวณวัดแจ้งสว่าง หมู่ที่ 13 รับผิดชอบการจัดบริเวณรอบบริเวณหมู่บ้าน

การจัดตกแต่งถนนบริเวณที่จัดงานประเพณี แบ่งให้กลุ่มอาสาสมัครหมู่บ้านจัดสถานที่ให้ร้านค้าขายสินค้าในวันงานประเพณีและกลุ่มพนักงานที่ทำงานในศูนย์ศึกษารวมกับกลุ่มผู้เลี้ยงช้างบ้านตากกลางรับผิดชอบงานบริเวณศูนย์ศึกษา และช้างที่จะใช้ในงานประเพณี รวมถึงกำหนดวันจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง

5.2 ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบกำหนดการในการจัดพิธีบวชนาคช้างทั้งในหมู่บ้านตากกลาง และประชาสัมพันธ์ให้ผู้นำหมู่บ้านต่างๆ ในละแวกใกล้เคียงได้รับทราบ ซึ่งนอกจากจะมีหมู่บ้านตากกลางแล้ว ยังมีหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านกระเจา บ้านบัว บ้านกระโพ และหมู่บ้านที่อยู่ในเขตอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อที่จะนำไปบอกกล่าวหรือสื่อสารต่อๆ กัน นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าวอีกด้วย

5.3 การเตรียมสถานที่ สถานที่ที่ใช้ในพิธีบวชนาค แบ่งออกเป็น 3 แห่งคือ

5.3.1 วัดแจ้งสว่าง การจัดเตรียมบริเวณสถานที่ให้มีความสวยงามเพราะเป็นสถานที่ที่ใช้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ พิธีการอุปสมบท เป็นสถานที่ที่ขนาดต้องมารวมตัวกัน บริเวณภายนอกวัดก็จะประดับประดาด้วยผ้าหลายสี ภายในโบสถ์จะจัดเตรียมไว้ใช้ในพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ โดยเตรียมบรรดาเครื่องเช่น ข้าวของใช้ที่จะใช้ในพิธีกรรมการอุปสมบทโดยทางวัดแจ้งสว่าง พระลูกวัด ผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดสถานที่ ทางวัดจะจัดเตรียมสถานที่ก่อนวันงาน 3-5 วัน เพื่อที่จะได้มีเวลาแก้ไขในสิ่งที่ยังบกพร่องและทำการแก้ไขได้ทันท่วงที (คา จงใจงาม.2549. สัมภาษณ์)

5.3.2 วัดทะเล การจัดเตรียมไม่มีอะไรมากนอกเสียจากการเตรียมสถานที่ที่จะใช้จัดเครื่องเช่นขอมาต่อเจ้าพ่อวังทะเลตามความเชื่อของชาวกูยและความสะอาดของบริเวณโดยรอบเพราะวังทะเลใช้เป็นเพียงสถานที่ให้นาคลงไปขอมาต่อเจ้าพ่อวังทะเลเท่านั้น (คา จงใจงาม.2549 สัมภาษณ์)

5.3.3 บ้านของผู้บวช หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้จัดสถานที่ตามสถานะทางครอบครัว แต่สิ่งที่จะต้องเตรียม คือ เครื่องอุปสมบท และอุปกรณ์ในการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก (กฤตพล จงใจงาม.2549. สัมภาษณ์)

5.4 การเตรียมตัวของผูอุปสมบท

ผูอุปสมบทจะต้องเดินบอกแขกหรือบอกบุญด้วยตนเองทุกหลังคาเรือน ห้ามมิให้บิดามารดาเป็นผู้บอกแขก เพราะการที่ผูอุปสมบทเดินบอกแขกหรือญาติด้วยตนเองชาวกูยเชื่อว่าเป็นการเดินทางไปบอกบุญแก่ญาติและยังเป็นการขอโหสิกรรม อีกอย่างยังเป็นการไปเรียนเชิญญาติให้มาร่วมงานอีกด้วย เพราะญาติที่จะมาร่วมงานนั้นผูอุปสมบทต้องกล่าวเรียนเชิญด้วยตัวเองเพื่อที่จะได้บอกจุดประสงค์ในการบวชครั้งนี้ วันเวลาที่บวชเพื่อที่ญาติจะได้เตรียมตัวมาร่วมในงานบวชนี้อีกด้วยจากนั้นต้องแสดงความประสงค์ที่จะบวชต่อวัดแจ้งสว่าง เพื่อขอถวายตัวเป็นนาคล่วงหน้าก่อนวันบวชไม่น้อยกว่า 15 วัน ตลอดระยะเวลา 15 วัน ยกเว้นถ้ามีเหตุจำเป็นจึงมีการอนุโลมให้กลับบ้านได้ นาคที่จะต้องค้างที่วัดต้องท่องบทขนานนาคให้แม่นยำ ปรับปรุงตนเอง อยู่ในความสงบ ลดละเลิกสิ่ง

เป็นอบาขมุขต่างๆ ก่อนวัน โสมหนึ่งวันหรือในตอนเช้าของวัน โสม ทางวัดจะอนุญาตให้นาคกลับไปที่บ้าน เพื่อเตรียมชุกนาคและเตรียมตัวก่อนบวช ซึ่งในปี พ.ศ. 2549 มีผู้แสดงความจำนงขอบวชทั้งหมดจำนวน 25 คน (บุญมี ศาลางาม .2549. สัมภาษณ์)

นายสุเชษฐ์ ศาลางาม (2549.สัมภาษณ์) ผู้เคยผ่านการบวชมาแล้วให้ความเห็นว่า เขามีความประสงค์ที่จะบวชเองเนื่องจากอายุย่างเบญจเพสและยังต้องการทำบุญให้กับมารดาของคนที่ล่วงลับไป ในการบวชครั้งนี้เป็นความสมัครใจและมีความตั้งใจเอาไว้ตั้งแต่ก่อนที่อายุจะครบ 20 ปี เพราะต้องการที่จะอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เป็นการกระทำตามประเพณีที่ได้ยึดปฏิบัติมา

นายประเสริฐ แสนดี (2549.สัมภาษณ์) ผู้ที่ต้องการอุปสมบทได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเตรียมตัวในการบวชเอาไว้ว่า การเตรียมตัวของเขาไม่ได้มีอะไรมากนอกเสียจากการเตรียมความพร้อมทางด้านจิตใจเพราะก่อนที่เขาจะตัดสินใจนั้นเขาต้องพร้อมในด้านจิตใจเสียก่อนหลังจากนั้นเขาก็คุยกับทางครอบครัวของเขาเพื่อให้ทางครอบครัวของเขา ได้จัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้เพื่อที่จะนำมาใช้ในการอุปสมบทของเขาในครั้งนี้

2. ขั้นตอนดำเนินการประเพณีบวชนาคข้าง

ประเพณีบวชนาคข้าง เป็นประเพณีที่ชาวภูเขายบ้านดากลาง ได้ให้ความสำคัญ เพราะเป็นประเพณีที่ชาวภูเขายได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา อีกทั้งยังเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวภูเขายบ้านดากลาง เพราะในงานประเพณีบวชนาคข้าง ได้มีการนำข้างมาเข้าร่วมประเพณี โดยการนำข้างมาแห่ในขบวนแห่นาค ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

2.1 วัน โสมเป็นวันที่เริ่มการประกอบพิธีกรรมประเพณีบวชนาคข้างเป็นวันแรก เริ่มต้นด้วยพิธีกรรมการ โทนมุมนาค พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก และพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ ซึ่งการประกอบพิธีกรรมประเพณีบวชนาคข้าง ซึ่งจะกระทำตั้งแต่เช้า โดยชาวบ้านทุกครัวเรือนจะพากันแต่งตัวชุดพื้นเมืองของชาวภูเขายหรือชุดผ้าไหมสวยงามมาร่วมงาน ถึงแม้ว่าชาวบ้านบางคนจะไม่มีบุตรหลานที่ทำการบวชก็ตามแต่ ถือว่าเป็นการ ได้ทำบุญร่วมกัน ในแต่ละพิธีมีขั้นตอนดังนี้

2.2. พิธี โทนมุมนาค เริ่มในเวลา 09.00 น. โดยคณะกรรมการจัดงานประเพณีบวชนาคข้างได้มีการประชาสัมพันธ์ ประกาศทางหอกระจายข่าววัดแจ้งสว่าง แจ้งให้นาคและบิดามารดาหรือผู้ปกครองของนาคทุกหมู่บ้านที่เข้าร่วมประเพณีมาร่วมกันที่บริเวณวัด

2.3 การขอขมา นาคกล่าวคำขอขมาบิดามารดาที่ได้ล่วงเกินสิ่งต่างๆ และขอกราบลาอุปสมบท ซึ่งมีคำกล่าวดังนี้

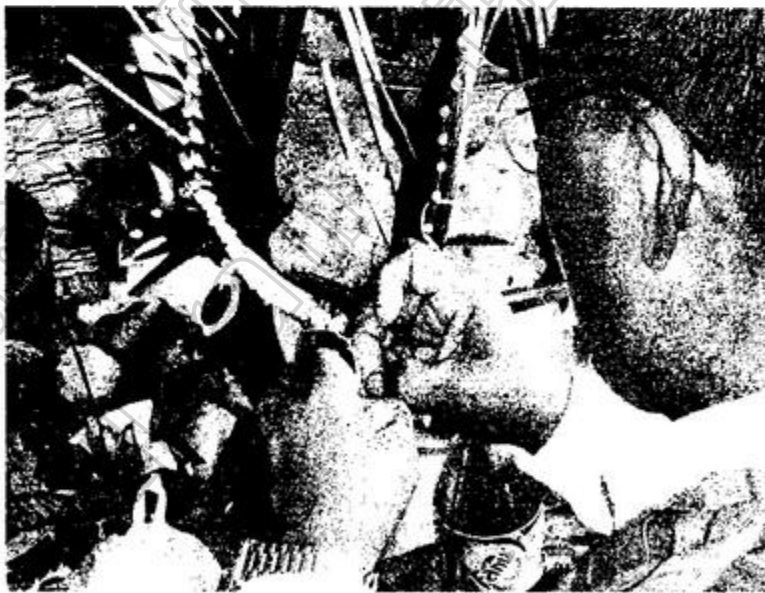
กายกมมํ วจิกมมํ มโนกมมํ
 กายกรรม วจิกกรรม มโนกรรม กรรมทั้ง 3 นี้
 ที่ข้าพเจ้าได้สบประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินต่อหน้าก็ดี
 ถลับหลังก็ดี แกล้งก็ดี หรือมิได้แกล้งก็ดี ขอท่านทั้งหลาย
 จงอโหสิกรรมนี้ แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป
 จนตราบเท่าเข้าสู่นิพพาน เทอญ
 เมื่อนาคกล่าวจบจึงกราบขอขมาบิดามารดา

2.4 การปลงศพนาค เมื่อผู้บวชพร้อมทั้ง 25 คนเมื่อกกล่าวขอขมาเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะเริ่มพิธีโกนผมนาค ซึ่งเจ้าอาวาสได้จัดเตรียมสถานที่บริเวณลานวัดเป็นที่โกนผม โดยให้นาคนั่งเป็นแถว 2 แถวหันหน้าเข้าหากัน มือถือดอกไม้รูปเทียน ให้บิดามารดาขึ้นอยู่ข้างหน้า มือถือพานใส่ใบบัวเป็นการนำสิ่งของเหล่านี้มาขอขมาต่อบิดามารดา มีคและกรรไกรเพื่อให้แขกที่เข้าร่วมงานประเพณีหรือญาติได้เข้าร่วมปลงศพนาคและให้บิดาหรือมารดาเป็นผู้ปลงผมจะเริ่มทำพิธีโกนผมนาคโดยให้เจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่างเป็นผู้โกนก่อน จากนั้นเป็นบิดามารดาและญาติพี่น้องตามลำดับ หลังจากโกนผมเสร็จ พระพี่เลี้ยงที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสจะเป็นผู้โกนอีกครั้งเพื่อให้ศีรษะเกลี้ยงและสวยงามเมื่อโกนผมเสร็จเจ้าอาวาสจะให้นาคไปล้างศีรษะ ล้างตัว จากนั้นจะให้นาคไปพักผ่อนที่บ้าน เพื่อรอเวลาทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก

ภาพประกอบ 43 พิธีโกนผมนาค

2.5 พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นที่บ้านนาคแต่ละคน โดยจะเริ่มทำพิธีเป็นที่ละบ้านตามลำดับ ซึ่งจะมีการนัดกันเองในหมู่เพื่อนบ้าน สาเหตุที่ต้องทำพิธีที่ละบ้านเนื่องจากนาคที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็กจะต้องมีเพื่อนนาคนั่งอยู่กับนาคจำนวน 2 คน ซึ่งเพื่อนนาคก็คือนาคที่บวชในงานประเพณีนี้เช่นกัน เมื่อมอ(พราหมณ์)ทำพิธีที่บ้านหลังแรกเสร็จ ก็จะไปทำพิธีที่บ้านหลังต่อไป และนาคที่ทำพิธีที่บ้านหลังแรกก็จะไปร่วมเป็นเพื่อนนาคในบ้านหลังนั้นด้วย ทำต่อกันไปอย่างนี้เรื่อยๆ จนครบ ดังนั้น แยกผู้ร่วมงานจะได้ไปร่วมเป็นเกียรติทุกบ้านที่ทำพิธี โดยมีขั้นตอนดังนี้ โดย มอ (พราหมณ์) จะเริ่มจุดรูปเทียนบูชาเครื่องเช่น โดยจะใช้รูปปึกไว้กับเครื่องเช่นที่ละ 1 ดอก เพื่อให้เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับเครื่องเช่น โดยทั่วถึงจากนั้นจึงเริ่มสวดเรียกขวัญนาคเป็นภาษาลาว ซึ่งในการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญเล็กจะคล้ายคลึงกันกับพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ แต่มีการเพิ่มเติมคือในขณะที่ทำพิธีเรียกขวัญนาค บรรดาบิดามารดา ญาติพี่น้อง จะส่งเสียงร้องเรียกขวัญด้วยคำว่า ..มาด้อขวัญเฮ๊ย ต่อจากมอ เป็นระยะๆ พร้อมกับ โยนใบมะขมเพื่อแสดงความยินดี (บุญมี สุขศรี .2549.สัมภาษณ์) เมื่อทำพิธีจบมอ จะผูกด้ายสายสิญจน์ให้กับนาคและเพื่อนของนาคจากนั้นบิดามารดา ญาติพี่น้อง และแขกที่มาร่วมงาน จะผูกต่อตามลำดับ จากนั้นมอจะทำพิธีเสีงทายคางไก่ เพื่อทำนายว่าจะมีเหตุการณ์อะไรที่เป็นอุปสรรคต่อการบวชนาคที่บวชจะอยู่ครบพรรษาหรือไม่ และจะมีอุปสรรคในการบวชหรือไม่ สำหรับกระดุกคางไก่ที่ใช้เสีงทายนั้น จะมีลักษณะเป็น 3 ง่าม และดูจากส่วนตรงกลางของกระดุกถ้ามีลักษณะปลายตรงแสดงว่าการบวชครั้งนี้จะไม่มีอุปสรรค นาคจะบวชครบพรรษา แต่ถ้าคางไก่อมีลักษณะคดงอ การบวชครั้งนี้จะมีอุปสรรคนาคจะสึกก่อนพรรษา และถ้าปลายนั้นงอรั้งเข้าหาคอ แสดงว่าจะมีอุปสรรคทำให้ไม่สามารถบวชได้

ภาพประกอบ 44 การเสีงทายคางไก่

2.6 พิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ นาคทุกหมู่บ้านรวม 25 คน มารวมกันที่ศาลาการเปรียญ วัดแจ้งสว่าง โดยนาคจะต้องนั่งเป็นคู่ พร้อมทั้งบิดามารดานั่งอยู่ด้านข้างทั้งสองด้าน พร้อมด้วยเครื่องอุปสมบท ส่วนญาติพี่น้องจะนั่งล้อมรอบจับสายสิญจน์ที่ทางวัดเตรียมไว้รวมถึงชาวบ้านในหมู่บ้านที่มาร่วมงานครั้งนี้ จากนั้นประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งประธานในพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ คือ นายบุญมี สุขศรี เป็นมอผู้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ มีพระภิกษุเข้าร่วมในพิธี 3 รูปและเริ่มสู่ขวัญบายศรี โดยมอ(พราหมณ์)เริ่มสวดมนต์ และต่อด้วยบทสวดเรียกขวัญด้วยภาษาลาว ซึ่งเนื้อหาของบทสวดคือ การบรรยายพระคุณของผู้บังเกิดเกล้าที่เลี้ยงดูบุตรตั้งแต่เกิดจนถึงการบวช ก่อนที่จะทำการสู่ขวัญนั้น ให้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

เชิญนาค จุดธูปเทียน กราบพระ ขอโอกาสก่อนค่อยเริ่มทำพิธี (ถ้าพระอยู่ที่นั่น)ซึ่งด้วยมงคลระหว่างพาชขวัญกับผู้รับการสู่ขวัญและญาติ ถ้าไม่มีก็ไม่ค่อยใช้ ให้จับพาชขวัญและจับเส้นหรืออะไรต่อ ๆ กันไป โดยให้เริ่มจับตอนสู่ขวัญ ตอนอื่นนอกนั้นให้นั่งประนมมือ การจับพาชขวัญให้เอามือขวาจับ

อัญเชิญเทวดาหรือซุมนุมเทวดา ด้วย คาถาเริ่มสู่ขวัญ บอกให้ลูกหลานทุกคนนั่งประนมมือไว้ก่อน จนถึงคำว่า ศรี ศรี. จึงให้จับ พาชขวัญ วิตไผ่ (พรมน้ำมนต์โดยพ่อพราหมณ์)

ภาพประกอบ 45 นาครอการประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่

บทสวดอุปัชฌายาค

แสนรำพันอึกห่อ ลูกของพ่อด้งควงตา ออกจากท้องมารดาถูกเกิดมาเลิศแล้ว ได้ลูกแก้ว
 แม่นผู้ชายฝูงตายเป็นชัมขึ้น ขอบกขึ้นเจ้าออกมา ญาติก็มาเอาผ้าห่อ ผู้เป็นพ่ออึกเหลือหลาย ตา กับยาย
 เอาอาบน้ำ ทุกคำเข้าให้กินนม แม่นอนชมพ่อนอนกอด หอมแก้มพอคยามไปมา ฮักด้งตา ลูกแก่นไท้
 เลี้ยงเจ้าใหญ่เป็นหนุ่มมา อยู่ชายคาเพียรอ่อน ชะสอนหน้าใหญ่เป็นคน บ่ได้จนจกอย่าง บ่ได้ห่างไป
 ไกล บ่ได้ไหลหนีจาก แสนลำบากเหลือหลาย ลูกผู้ชายจึงได้บวชในศาสนา เจ้าก็คิดถึง คุณบิดามารดา
 เป็นอันยิ่ง จักทุกสิ่งหามา เจ้าก็ลาพ่อแม่ ฮอดเกล้าแก่งศ์วาน ได้จัดการพวกพี่น้อง ทั้งพวกห้องมิตร
 สหาย บางองค์ศรัทธาหลายได้เสื่อสาด มีทั้งบาตรแลจีวร คาออนซอนทั้งผ้าพาด ได้ใคร่อาจบิหาร มา
 ในงานบริโภค ได้ทั้งโตกถ้วยและคันที เหล็กงานคืออันคมกล้า อันล้ำค่าบิหารสละทานบ่อึดอยาก มี

หลายหลากมารวมกัน เพื่อ อยากรเห็นพระจอมธรรมยอดแก้ว ยังบ่แล้วพระเมตไตรย์ จอมพระทัย
 สุกยอด ทานตลอดกองบุญ เพื่อจักหนุนชูส่ง ญาติบ้านท่งบ้านไกลและบ้านไกล มาโดยไวบอกข่าว
 ญาติบอกกล่าววงบุญหวังเอาคุณพระเจ้า ลูกหน่อเหง้าบรรพชา หวังให้พ้นโทษาและอนุโทษ ละความ
 โกรธและความหลง จึงได้ลงกองบวช อุปัชฌาย์จึงได้สวดนิสสัย ตามธรรมเนียมอยู่ในโบสถ์ ให้หายโทษ
 ที่จองจำ ทั้งเงิน ค่าออกจับจ่าย เป็นหนี้ไถ่ถอนหนี้ บ่ให้มีจกอย่าง ของต่าง ๆ คัดหนี้ บ่ให้มีจกสิ่ง เป็น
 แก้วมิ่งพรหม-จรรย์ มารวมกันสุขสำราญฤๅเดช ขอให้พ้นจากทุกข์เจตนอยู่สวัสดิ

จัดคาโร ธัมมา วุฒิธรรมทั้งสี่ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อะโรคา ถ้วนทั้งสี่ ปฏิภาณอัน ถ้วน
 หก อธิปไตยอันถ้วนเจ็ด จงเสด็จมารักษา ว่ามาเขอขวัญเอช ข้อยจักเชิญเอาขวัญมาเฮ้า ข้อย จักเค้าเอา
 ขวัญมาคาโฮม ว่ามาเขอขวัญเอช ขวัญเจ้าลงไปเล่นนระที่ทองเมืองนาค นางสนมหนุ่ม น้อยชมช้อน
 ให้ด่าว่ามา ว่ามาเขอขวัญเอช ขวัญเจ้าไปเที่ยวเล่นชลธารอ โนคาค ขวัญเจ้าไปเที่ยว เล่นกระแสน้ำฝ้ายไกล
 ขวัญเจ้าไปเที่ยวเล่นขมมาลอยล่อง ขวัญเจ้าไปเที่ยวห้องห้วยหาช้อนหมู่สาว

ว่ามาเขอขวัญเอช ขวัญเจ้าเคยไปค้ำทางไกลเกาะแก่ง ขวัญเจ้าไปแห่งห้องสมุทรกว้าง ช่วง
 นระที่ ขวัญเจ้าไปอยู่ถ้ำน้ำหลืบหินผา ขวัญเจ้าไปชมขิมัจฉลลอยเล่น ขวัญเจ้าไปวังกว้างให้มา เคื้ออย่าได้
 อยู่ อย่าได้ป่าพ่อแม่ไว้ทางที่เผ่นคอง ว่ามาเขอขวัญเอช ขวัญเจ้าอย่าได้ไปเดินเล่นไพร คีรีนอกเขต ขวัญ
 เจ้าอย่าได้เดินประเทศเที่ยงทางไกล อย่าหลงไหลไพรป่า ขวัญเจ้าอย่าได้ไปชม หมู่ลิงและค่างเผ่า หมู่
 นกเค้าแลเสือสิงห์ ควายกระทิงและแฮคช้าง ว่ามาเขอขวัญเอช ให้เจ้าเข้า มาอยู่เข้ามาสู่ชายคา ให้เจ้ามา
 เตรียมตัวบวช ให้มาเข้าผนวชเป็นสงฆ์ ให้เจ้าลงมาอยู่ลงมาสวมสู๋ สังกมา ปฏิมายอดแก้ว ใจผ่องแผ้ว
 เหลือหลาย ยามเดือนหงายอย่าได้ล่วง ให้เจ้าห้วงครองธรรม ให้ เจ้านำครองปู ให้มาอยู่จำศีลให้มากิน
 ข้าวบาตร มานั่งอาสน์นำสงฆ์ให้มาลงในโบสถ์ ละความโกรธ และโทษา ให้เจ้าได้เทศนาสอนสั่ง เป็น
 เจ้านั่งเป็นสมภาร ให้ได้เป็นอาจารย์นักบวช ให้ได้สวด ปาฏิโมกข์ ให้เจ้าฝังในศาสน์ ให้ฉลาดเหลือคน

ว่ามาเขอขวัญเอช จัดคาโร ธัมมา วัชฌันติ อายุวัฒน สุขัง พะลัง ขอให้เจ้าอายุยืนยาว
 วรรณนาชาวผิวผ่อง ผิวเจ้าคงงามอน คนสะออนครองผ้า งามสง่าถือศีล ใผได้ยินเสียงเทศน์ ประณม
 เกศเกษยา ให้ลือชาศาสนาของพระพุทธเจ้า ให้นาคเจ้ามีเคชะ ให้ชนะฝูงมาร เป็นอาจารย์ ผู้วิเศษละกิเลส

หาขนิ คังอินทราธิราชเจ้าภูมินทร์ ทั้งแดนดิน โอบอ้อมน้อย ทุกท่านพร้อมสาธุการ มาอวยพรชมชื่นให้
เจ้ามีความรู้หลึนสมภาร ไหว้อาจารย์ทุกเมื่อ

เรื่องเสียแก้วเงินคำ บูชาธรรมอย่าได้ขาด ให้ลาดพระวินัย ให้สวดไสยานแหวน ให้ถึง แก่น
คำสอน คนสะออนชมชื่น ให้เจ้าหลึนมนุษย์และเทวา อย่าได้คำขัดข้อง ให้เจ้าท่องพระบาลี ให้มีหวัง
ครองสืบสร้างฐานะอย่าง 2 ประการ เขียนกรรมฐานให้ถี่ถ้วน ครบสิ่งล้วน 8 หมื่นสี่พันพระ ธรรมชั้น
ด้วยปัญญาเร็วพลันศรีสอง สมองปล่องเร็วไว ศิลสกลไสยประมาท มีอำนาจในศาสนา อย่าใโสกา
โสกลเศร้า ให้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าสืบพระศาสนา ด้วยพระคาถาว่า ไชยะตุ ภาวะัง ไชยะมังคะลา
ไชยะมหามงกุล หนุนกันมาเนืองแน่นให้ได้นั่งแทนแก้วเป็นเอกสัง โฆ มียโส เกียรติก้อง จบในห้อง
กัมมัญฐาน มีอรหันต์เป็นเค้า เข้าสู่นิรพาน ก็ข้าเทอญฯ สาธุ

คำผูกแขนภาค

หินนะ พรหมมะจริเยนะ ขัตติยง อุปะปัชชะติ มัชฌิเมนะ เทวัตตัง อุดตะเมนะ วิสุทธะติ ฝ่าย
เส้นนี้แม่นฝ่ายมงกุล พระจอมบุญพุทธเจ้า เอามาให้ผูกแขน หลาน ให้เจ้าบวชนาน ๆ เป็นเถระเจ้า ให้
เจ้าเป็นพระผู้เฒ่าผู้ทรงคุณ คนมาหนุนทุกคำเข้า ให้เจ้า ได้สอนลูกเต้าพ่อแสนคน ทศพลอันผ่านแล้ว คือ
พระไตรปิฎกแก้วให้เลื่อนไหล นำสัตว์ไปข้ามโลก ให้เข้าพ้นจากโอฆะสงสาร ให้ไปถึงนิรพานทุกคน
ทุกคน ก็ข้าเทอญฯ ชะยะสิทธิ ภาวันตุ เตฯ

วิคพาย เป็นภาษาหมอเฒ่าอีสาน หมายถึง การเอาดอกไม้จุ่มลงในน้ำมัน แล้ววัด
(ประพรม) ใส่ผู้จะรับการสู่ขวัญ ลักษณะของการวิคพายจะแตกต่างจากการประพรมน้ำพุทธมนต์ ของ
พระสงฆ์ ตรงที่อุปกรณ์ในการสลัดน้ำมันเป็นดอกไม้ ไม่ใช่ใบหญ้าแฝก หรือ ใบมะขมเช่น พระสงฆ์
การจับดอกไม้จุ่มลงในน้ำมันมีจะคว่ำลง แล้วยกขึ้นให้พ้นจากขอบภาชนะ ดัดน้ำให้ กระเด็นออก
จากตัวผู้วิคพาย (พราหมณ์) ผู้รับการสู่ขวัญ พิธีนี้นิยมทำก่อนสูตรขวัญ โดยที่พ่อ พราหมณ์เอาขันต์
น้ำมันมาถือไว้ในมือซ้าย มือขวาเอาดอกไม้ 1 คู่ จุ่มลงในน้ำมัน ประพรมไป ยังผู้รับสูตรขวัญ
พร้อมทั้งสวดคาถาว่า

โอม พุทธัง ธัมมัง สังฆัง อุตกัง น้ำอันนี้บ่มแม่น้ำธรรมคา พระยาแดนประทานมาแต่
ฟากฟ้า ว่าให้เอามาหัดให้คนได้ลุ่มฟ้า ให้ได้ดั่งคำมิ่งคำปรารณา กุจักซิดใส่คนถือหวานก้านหนา กุจัก
ซิดใส่คนถือก้านกำกะหาย กุจักซิดใส่คนถือฝิ่ง หุ่นฝิ่งฮอยกะหาย กุจักซิดใส่คนผอมเหลืองเป็นพยาธิ
กุจักซิดใส่คนเป็นเคราะห์คาดถึงกิ่งกะหาย กุจักซิดใส่คนเห็นกลางฟานเห่า กุจักซิดใส่คนที่งกเค้าฮ้อง
ถูกเอาขวนกะหาย กุจักซิดใส่คนเห็นงูอยู่ ในบ้าน กุจักซิดใส่คนเปิดบ้านนั่งข้าวสีแดงกะหาย สัพพะโรค
ระงับ สัพพะภัยระงับ สัพพะเคราะห์ ระงับ สัพพะเชิญระงับ

โอมพระพุทธัง อุตกัง กุจักซิดใส่คู่แต่งงาน คู่แต่งงานกะอายุยืนคอมกันเท่าเฒ่า มีลูกมี เต้า
ล้วนแต่ผู้ดี เป็นเศรษฐีมีบ่บ่ใช้ กุจักซิดใส่คนทุกข์เกิดเป็นคนร่ำรวย กุจักซิดใส่ควาย ควายก็ เป็นควาย
เขาแก้ว กุจักซิดใส่ฮานค้าเปิดใหม่แล้ว ก็มิ่งมีเงินคำ กุจักซิดใส่ผู้นำก็จักเป็นหลักไชยของ ประเทศ กุจัก

จิดไต้นครเสร์ก็จักเป็นเมืองหลวง กุจักจิดไส่ปวงนักเรียนก็ได้เป็นคิบน้อย กุจักจิดไส่ ข่อยข้า ข้อยข้าก็
กลับตัวเป็นนาย กุจักจิดไส่ข้าราชการผู้น้อย ก็มาเกิดเป็นใหญ่เป็นโต กุจักจิดไส่ พระสังโฆและจิวน้อย
ก็จักเป็นพระยอดแก้ว งามอ่านแล้วด้วยบาทพระคาถาว่า อุ อะ มุ มะ มูล มา มะหามูลมัง สวาหุมฯ (นาย
บุญมี สุขศรี .2549.สัมภาษณ์)

เมื่อเรียกขวัญนาคจบ มอทำการผูกแขนให้นาคทุกคน จากนั้นบิดามารดาและญาติพี่น้องจะ
ผูกคอตตามลำดับ

จากนั้นมอทำพิธีเสี่ยงทายว่า ประเพณีบวชนาคข้างครั้งนี้จะเป็นอย่างไร โดยใช้ไก่ที่เตรียม
ไว้ในเครื่องเช่น จากนั้นจะแกะคางไก่ดู สำหรับกระดูกคางไก่นั้นจะมีลักษณะเป็น 3 ง่าม โดยดูจากส่วน
ตรงกลางของกระดูกถ้ามีลักษณะปลายตรงแสดงว่าประเพณีบวชนาคข้างครั้งนี้จะดำเนินไปด้วยดี
ราบรื่น ไม่มีอุปสรรคใดๆ แต่ถ้าส่วนตรงกลางมีลักษณะเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งแสดงว่าประเพณีบวช
นาคข้างครั้งนี้จะมีอุปสรรค แต่จากการเสี่ยงทางครั้งนี้ผลปรากฏว่าประเพณีบวชนาคข้างครั้งนี้จะดำเนิน
ไปด้วยดี ราบรื่น

รายชื่อ นาคปี พ.ศ. 2549

1. นายไชยา ศาลางาม
2. นายสมชาย มาดี
3. นายจำเริญ ศาลางาม
4. นายจงรัก อุแก้ว
5. นายสุเพชร ทรัพย์มาก
6. นายวิไล ไกรเพชร
7. นายเกษม อินทร์สำราญ
8. นายฉัตร อินทร์สำราญ
9. นายประเสริฐ แสนดี
10. นายพจน์ งามสง่า
11. นายคาน อินทร์สำราญ
12. นายสุเชษฐ ศาลางาม
13. นายประเสริฐ ทรัพย์มาก
14. นายสมชาย ศาลางาม
15. นายสมศักดิ์ สุขบรรเทิง
16. นายวิสนรชา วิลัยเลิศ
17. นายสุริยา อินทร์ทอง
18. นายบรรยง มั่นคง
19. นายสุพรรณ หอมหวาน

20. นายอำพล ศิริสุข
21. นายคำใบ อินทร์สำราญ
22. นายวัชรินทร์ งามนวล
23. นายยุทธภูมิ ศิริสุขใส
24. นายวีระ ศาลางาม
25. นายบุญธรรม ใจใจงาม

2.7 วันแห่ เป็นวันที่สองของประเพณีบวชนาคช้าง เริ่มตั้งแต่เวลา 09.00 น. โดยจะแบ่งขั้นตอนออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ขั้นตอนแรกคือพิธีแห่นาค โดยชาวบ้านจะเตรียมตกแต่งขบวนแห่นาคของแต่ละหมู่บ้านตั้งแต่เช้า จากนั้นจะเคลื่อนขบวนไปรวมกันที่วัดแจ้งสว่าง เมื่อทุกคนพร้อมแล้วก็จะเคลื่อนขบวนทั้งหมดไปที่วังทะเล ขั้นตอนที่สองคือพิธีขอมาศาลปูดาวังทะเล ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

ควาญช้างที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ดูแลช้างที่จะร่วมขบวนแห่นาคจะพากันตกแต่งช้างของตนเอง โดยการวาดลวดลายที่ตัวช้างให้สวยงามหรือบางเชือกอาจมีการเขียนข้อความต่างๆ ให้ผู้พบเห็นได้อ่านแล้วเกิดความสุขสนาน คลายเครียด ส่วนบิคารมาคารของนาคจะแต่งตัวให้นาคอย่างเต็มยศ ประกอบด้วย เสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาว ผ้าโสร่ง พาดสไบหลากสี สวมกระโجم ใส่หู แต่งหน้าทาปากให้นาค ส่วนบรรดาชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านที่มีนาคในหมู่บ้านร่วมบวชครั้งนี้จะมีหน้าที่ตกแต่งขบวนแห่ให้สวยงามเขียนป้ายประชาสัมพันธ์หรือคำพูดที่เกี่ยวข้องกับการอุปสมบท รวมถึงการเตรียมวงดนตรีพื้นบ้าน ขบวนฟ้อนรำ ร่วมแห่ในครั้งนี้เพื่อให้เกิดความสุขสนานครื้นเครง จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ควบคุมดูแลขบวนฟ้อนรำนี้คือ นายวินัย บัวศรี ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเลือกทำนองเพลงว่า การเลือกเพลงที่จะเล่นในขบวนแห่นาคนั้น ไม่ได้มีเพลงใดเป็นพิเศษหากแต่จะเลือกเฉพาะทำนองเพลงที่มีจังหวะที่สนุกสนานเร้าใจ เพื่อให้ขบวนเกิดความครื้นเครง เช่น ลายลมพัดไม้ ลายข้าวต้องลม หรือบางทีอาจใช้เป็นทำนองเพลงที่ได้แต่งขึ้นเป็นที่เรียบร้อยแล้วเช่น ลายเพลงนารีศรีอีสาน แหย่ไข่มดแดง เป็นต้น ส่วนทำราที่ใช้ประกอบก็จะคำนึงถึงความพร้อมเพียงและง่ายสำหรับผู้แสดงเพราะผู้แสดงคือเด็กนักเรียนที่โรงเรียนบ้านดากลาง (วินัย บัวศรี.2549.สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 46 การวาดลวดลายช้าง

ภาพประกอบ 47 ขบวนพ็อนรำที่เข้าร่วมขบวนแห่นาค

ปัจจุบันการตกแต่งขบวนแห่นาค มีการประกวดขบวนช้างซึ่งดูจากความสวยงามเป็นระเบียบ และสื่อความเป็นประเพณีของท้องถิ่นชาวกูย โดยทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้มอบรางวัล และมอบเกียรติบัตรจากผู้ว่าราชการจังหวัด จึงทำให้ชาวบ้านทุกหมู่บ้านร่วมกันตกแต่งขบวนแห่อย่างเต็มที่ เมื่อแต่ละหมู่บ้านเตรียมการเรียบร้อยแล้ว นาคจะขึ้นนั่งบนหลังช้างคู่กับพระ 1 รูป เมื่อตั้งขบวนเรียบร้อยแล้วในเวลา 11.00 น. ทุกหมู่บ้านจะเคลื่อนขบวนมารวมกันที่วัดแจ้งสว่าง จากนั้นจะตรวจสอบรายชื่อ นาคที่ร่วมบวชในครั้งนี้ว่าครบหรือไม่ จากนั้นจะมีการทำพิธีเปิดงานประเพณีบวชนาค ช้างบ้านตากกลาง

ภาพประกอบ 48 ขบวนนาครีเริ่มรวมตัวกัน

ขบวนบวชนาคช้างมาถึงวังทะเลในเวลา 14.00 น. กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้จัดสถานที่เช่นขอขมาจะจัดเตรียมบริเวณที่ทำพิธี และเครื่องเช่นขอขมาไว้อย่างครบถ้วน ประกอบด้วย ศาลปูดาวังทะเลซึ่งจำลองมาจากศาลปะกำ เครื่องเช่นขอขมา อุปกรณ์ที่เคยใช้ในการออกคล้องช้างป่า บริเวณโดยรอบจะมีการปักธงยาวผูกติดกับไม้ไผ่ ปักไว้เป็นระยะๆ

ภาพประกอบ 49 ขบวนประเพณีบวชนาคช้าง

พิธีการเซ่นขอขมาศาลปู่ตาวังทะเล

เมื่อขบวนบวชนาคมาครบทุกหมู่บ้านแล้ว ผู้นำในพิธีคือ ครูบาใหญ่ จะประกาศให้นาคและช่างลงไปชำระร่างกายในวังทะเลให้สะอาดก่อนที่พิธีเซ่นขอขมา จากนั้นนาคและช่างจะลงน้ำวังทะเลไปชำระล้างร่างกาย โดยความเชื่อช่างจะช่วยทำความสะอาดตัวช่าง ส่วนนาคจะล้างมือเล็กน้อย เมื่อชำระล้างร่างกายเสร็จนาคและช่างจะขึ้นมาบนฝั่งเตรียมตัวทำพิธี

ภาพประกอบ 50 ช่างอาบน้ำชำระล้างร่างกาย

ซึ่งพิธีดังกล่าวคล้ายคลึงกับพิธีเซ่นผีปะกำในการออกไปคล้องช้างป่าในอดีต โดยครูบาใหญ่ที่ทำพิธี ได้แก่ นายบุญมา แสนดี และนายหมีวิ ศาलगาม ซึ่งจะแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมืองคือ นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อ ถือผ้าขาวม้า 2 ผืน ผืนหนึ่งคาดเอว อีกผืนหนึ่งพาดไหล่ อาจมีเครื่องรางของขลังห้อยคอ แต่ห้ามสวมใส่เครื่องประดับที่เป็นเงินและทองคำ และห้ามสูบบุหรี่ ครูบาใหญ่จะขึ้นนั่งที่ศาลปะกำ ส่วนญาติพี่น้องจะนั่งล้อมรอบอยู่ในพิธีนั้น

ภาพประกอบ 51 พิธีเซ่นขอขมาศาลปู่ตาวังทะเล

จากนั้นครูบาใหญ่จะแจ้งให้ศิปะกำทราบเป็นภาษาอุยกแปลความเป็นภาษาไทยว่า “ลูกหลานจะอุปสมบทเพื่อทดแทนบุญคุณพระพุทธศาสนาและบิดามารดาขอให้ศิปะกำช่วยคุ้มครองดูแลรักษาให้การอุปสมบทครั้งนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีอุปสรรคใดๆ มารบกวนในพิธี และการอยู่จำพรรษาหรือบวชเรียน” จากนั้นครูบาใหญ่จะยกเครื่องเช่นถวายเป็นศิปะกำ จุดเทียนบูชาธัญฐานและเสียดายความเป็นสิริมงคล โดยยกไก่ต้มที่นำมาเช่นขึ้นแล้วพูดเป็นภาษาอุยกแปลความเป็นภาษาไทยว่า “พวกลูกหลานจะบวชครั้งนี้ ถ้าไม่มีอุปสรรคใดๆ มารบกวน พิธีเป็นไปด้วยความเรียบร้อยขอให้คางไก่เป็นสิขาวตลอดและปลายตรงสวยงาม ถ้าการบวชครั้งนี้มีอุปสรรค ขอให้คางไก่องุ้มคอง” เมื่อธัญฐานจบครูบาใหญ่จะรินเหล้าใส่แก้วอัญเชิญศิปะกำเสวย แล้วหยิบไก่มาแกะเพื่อดูกระดูกคางไก่ การเสียดายครั้งนั้นปรากฏว่า คางไก่มีสีขาวปลายตรง แสดงว่าการบวชครั้งนั้นจะไม่มีอุปสรรคใดๆ พิธีจะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยหลังจากเสียดายกระดูกคางไก่แล้ว เป็นอันเสร็จพิธี ขบวนบวชนาคทุกหมู่บ้านจะเคลื่อนกลับไปหมู่บ้านของตนเพื่อฉลองนาคตามประเพณีนิยมทั่วไป ส่วนนาคจะนั่งช้างกลับไปค้างคืนที่วัดแจ้งสว่างเพื่อเตรียมตัวในการอุปสมบทในวัดถัดไป

2.8 วันอุปสมบท เริ่มในเวลา 07.00 น. ซึ่งเป็นพิธีสุดท้ายของประเพณีบวชนาค สาเหตุที่ต้องเริ่มพิธีแต่เช้า เนื่องจากนาคที่จะเข้าร่วมพิธีอุปสมบทมีจำนวนมาก ต้องใช้เวลาทำพิธีเป็นเวลานาน โดยมีขั้นตอนดังนี้

นาคทุกหมู่บ้าน บิดามารดา และญาติพี่น้อง มารวมกันที่หน้าอุโบสถวัดแจ้งสว่าง ซึ่งครั้งนี้จะไม่มีการใช้ช้างในการแห่นาครอบอุโบสถ บิดาจะเป็นผู้อุ้มบาตรและถือตาลปัตร มารดาอุ้มใคร่จิวญาติพี่น้องช่วยกันถือเครื่องอัฐบริหารเครื่องไทยธรรมและสิ่งของอื่นๆ ขบวนแห่นาคจะเดินแห่รอบอุโบสถ 3 รอบ หรือเรียกว่า การทำทักษิณาวรรต โดยเวียนขวาตามเข็มนาฬิกาเมื่อเวียนครบ 3 รอบจากนั้นนาคจะจุดธูปเทียนบูชาเสมาหน้าพระอุโบสถ เสร็จจากนั้นจะมีการไปรยทาน เมื่อไปรยทานเรียบร้อยแล้วบิดามารดาและญาติพี่น้อง จะนำนาคไปเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นพระภิกษุ โดยมีพระที่เลี้ยงดูแล สาเหตุที่ต้องแต่งกายเป็นพระภิกษุก่อนเข้าอุโบสถเนื่องจากผู้ที่อุปสมบทมีจำนวนมาก หลังแต่งกายเสร็จจะนั่งพักเพื่อรอขบวนแห่นาคขบวนต่อไปแห่นาครอบอุโบสถ ขบวนแห่นาคขบวนที่สองจะเริ่มแห่รอบอุโบสถ 3 รอบ จะกระทำเช่นนี้จนครบจำนวนนาคที่ขอบวช เมื่อขบวนแห่นาคแห่รอบอุโบสถทุกขบวนแล้ว นาคทุกคนเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นพระภิกษุแล้ว บิดามารดา และญาติพี่น้องจะนั่งรอฟังพระผู้ทำพิธีอุปสมบทภายในอุโบสถเรียกชื่อตามลำดับ

พระภิกษุผู้ทำพิธีจะขานนามพระใหม่เข้าไปในอุโบสถครั้งละ 5 รูป พระใหม่เดินแถวเข้าไปในอุโบสถ ส่วนบิดามารดาจะเดินถือผ้าไตรให้ เมื่อถึงหน้าอุโบสถจะส่งผ้าไตรให้คนที่ทางวัดเตรียมไว้เพื่อรอรับผ้าไตรซึ่งยืนรออยู่หน้าประตูเมื่อพระใหม่เข้าไปในอุโบสถ จะจุดธูปเทียนบูชาพระประธาน จากนั้นจะอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประณมมือเข้าไปขออุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์ พระมงคลรัตนกร (สุข วิสุทฺโธ) รองเจ้าคณะอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อขออุปสมบทเรียบร้อยแล้ว จะเข้าไปรับศีลจากพระกรรมวาจาจารย์ (พระคู่สวด) ซึ่งพระกรรมวาจาจารย์ ประกอบด้วย พระครูสุวรรณ โทธิ

กุล (แสวง อินทะ ไรชค) เจ้าคณะตำบลกระโพ พระอธิการปิ่น ศรีเตโช พระผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดแจ้งสว่าง
จากนั้นจึงอุ้มบาตรไปหาพระอุปัชฌาย์ เพื่อกล่าวคำขอนิสัง จากนั้นพระอุปัชฌาย์คล้องบาตรให้พระ
บวชใหม่ แล้วบอกชื่อบาตร สบง จีวร เป็นภาษาบาลี จากนั้นพระบวชใหม่ไปยืนห่างพระสงฆ์ประมาณ
12 ศอก พระกรรมวาจาจารย์จะสมมุติตนเองเป็นผู้สอน แล้วซักถามพระบวชใหม่ เมื่อซักถามเสร็จ พระ
กรรมวาจาจารย์จะกลับไปนั่งท่ามกลางสงฆ์ทั้งหมดแล้วเรียกพระบวชใหม่เข้าไปขออุปสมบทต่อ
พระสงฆ์ โดยมีการซักถามอันตราสิกขธรรม (เรื่องโรคภัยต่างๆ มีหรือไม่มี หินสีนมีหรือไม่มี เป็น
ข้าราชการหรือไม่ บิคารมารดาอนุญาตให้บวชหรือไม่ เมื่อถามเสร็จจะมีการสวดอุทิศกุศลกรรมวาจา)

จากนั้นพระภิกษุจะมานั่งนับเครื่องไทยธรรม โดยจะไปนั่งที่ท้ายสงฆ์ จากนั้นจึงจะ
กลับมานั่งที่เดิมจากนั้นเตรียมกรวดน้ำ เมื่อพระสงฆ์สวดอนุโมทนาและให้พรพระผู้เป็นประธานคือ
พระอุปัชฌาย์เริ่มบทสวดมนต์ก่อน

ชลา วาวิหะหา ปุรา	ปะริปุเรนติ สาคะรัง
เอวะเมวะ อิติ ทินนัง	เปตานิ อูปะกัปปะติ
อิฉฉิตัง ปิตติฉิตัง คุมหัง	ชิปปะเมวะ สะมิชณะตุ
สัพเพ ปุเรนตุ สังกัปปา	จัน โท ปิณณะระโส ยะธา
	มะณิ โชติระโส ยะธา

พระภิกษুবวชใหม่จะต้องกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่บิคารมารดา ญาติ มิตรสหาย เมื่อ
พระสงฆ์รับคำว่า พร้อมกับ พระภิกษุใหม่จึงประณมมือรับพรค่อไปจนเสร็จพิธี

สัพพิติโย วิวัชขันตุ	สัพพะ โร โค วินัสสะตุ
มา เต ภาวัตวันตะราโย	สุชี ทีฆายุกุ ภาวะ
สัพพิติโย วิวัชขันตุ	สัพพะ โร โค วินัสสะตุ
มา เต ภาวัตวันตะราโย	สุชี ทีฆายุกุ ภาวะ
สัพพิติโย วิวัชขันตุ	สัพพะ โร โค วินัสสะตุ
มา เต ภาวัตวันตะราโย	สุชี ทีฆายุกุ ภาวะ
อะภิวาทะนะสีลิสสะ	นิจจัง วุฑฒาปะจายิโน
จัตตาโร รัมมา วัฑฒันติ	อายุ วัณ โณ สุขัง พะลัง

เมื่อเสร็จพิธีพระภิกษুবวชใหม่ทั้ง 5 รูป จะนั่งรอนาคที่จะทำพิธีอุปสมบทในชุดค่อไป
เมื่อทำพิธีอุปสมบทครบทั้ง 25 รูป ตามจำนวน จากนั้นพระภิกษุที่บวชใหม่ออกจากอุโบสถ ส่วนบิคา
มารดา ญาติพี่น้องที่นั่งรออยู่ด้านนอกจะเตรียมรอรับพระภิกษุที่บวชใหม่ เพื่อนิมนต์กลับไปจำพรรษาที่
วัดในหมู่บ้านของตน เป็นอันเสร็จพิธี

วิธีการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคช้าง

ประเพณีบวชนาคช้างเป็นประเพณีที่มีความสำคัญ กับชาวภูมบ้านตากกลาง เพราะเป็นประเพณี ที่ได้รับการสืบทอดและยึดปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องเพราะชาวสุรินทร์ ทั้งเขมร ลาว ส่วย ล้วนนับถือ พุทธศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้น เมื่อลูกชายอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก่อนที่จะมีเหย้ามีเรือน พ่อแม่จะต้องจัดการ บวชให้ลูกชาย เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาเสียก่อน ประเพณีการบวชนาคช้างนับเป็น พิธีที่ยิ่งใหญ่มากทีเดียว การบวช ถ้าจะให้ได้อย่างดีหรือได้บุญมากจะต้องช้างแล้วแห่ไประยะไกล ๆ มีผู้คนร่วมขบวนแห่นาคเป็นจำนวนมาก ชาวภูมบ้านช้างก็ยังคงรักษาประเพณีบวชนาคช้างเอาไว้ อย่างเหนียวแน่น จะเห็นได้ว่า พิธีบวชนาค - แห่นาคด้วยช้าง เป็นงานประเพณีที่ชุมชนชาวภูมบ้าน ช้าง และหมู่บ้านใกล้เคียงถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน ถือว่าเป็นงานประจำปีของ ชาวบ้านตากกลาง ซึ่งปีหนึ่งจะจัดเพียงครั้งเดียวเป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวภูมบ้านช้างเพราะแต่ ละปีจะมีนาคร่วมงานเป็นจำนวนมากขบวนแห่นาคนับสิบเชือกจึงมีการปรับปรุงรูปแบบการจัดงาน ให้ มีความครึกครื้นมากขึ้น เช่น มีขบวนช้างแห่นาค มีการร้องรำทำเพลง การตกแต่งช้างที่เข้าร่วม ในพิธี การประกวดความสวยงามของขบวนแห่ และมีประชาชนรวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย ชาว ต่างประเทศและสื่อมวลชนเป็นจำนวนมากจากหลายหมู่บ้าน ในบริเวณใกล้เคียงกันมาร่วมงาน

แม้ว่าในปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การดำเนินชีวิตของชาวบ้านตากกลางได้มีการ เปลี่ยนแปลงไป เพราะเหตุผลบางประการ เช่น การเจริญเติบโตของวัดนิคม ความเจริญก้าวหน้าของ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตของชาวภูม การดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมมีการ เปลี่ยนแปลงไป ทั้งสภาพพื้นที่ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน สภาพป่ารอบๆ หมู่บ้านที่เคยอุดมสมบูรณ์ ในอดีต ได้เสื่อมโทรมลงตามกาลเวลา พื้นที่เลี้ยงช้างในอดีต ถูกบุกกรุกจากราษฎรในพื้นที่ เข้าปลุกยุดา ลิปดัส ทำให้พืชอาหารช้างลดลง จึงเป็นสาเหตุทำให้คนเลี้ยงช้างของจังหวัดสุรินทร์ ต้องนำช้างออกไป รับจ้างอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ และเร่ร่อนเลี้ยงชีพอยู่ในสังคมเมือง

ปัญหา

ปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้ เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อประเพณีบวชนาคช้างที่เป็นประเพณีที่สำคัญอีกประเพณีหนึ่งของชาวภูมบ้านตา กลาง อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีดังนี้

1. ช้างมีจำนวนลดน้อยลง เพราะในปัจจุบันได้มีปัญหาช้างเร่ร่อน โดยที่เจ้าของช้างได้นำช้างออกนอกท้องถิ่น เพื่อออกไปทำมาหากินตามเมืองใหญ่ หรือตามเมืองท่องเที่ยว ทำให้ช้างที่มี อยู่ในพื้นที่มีจำนวนลดน้อยลง

2. ด้านประชากร ปัญหาในปัจจุบันประชากรที่มีความต้องการที่จะอุปสมบทมีจำนวน ลดน้อยลง เนื่องจากในแต่ละปีที่จัดงานประเพณีบวชนาคช้าง ประชากรชายที่มีอายุครบ 20 ปี มีจำนวน ลดน้อยลง ซึ่งส่งผลให้จำนวนผู้ที่บวชในบ้านตากกลางลดน้อยลง

3. ด้านสถานที่ ปัญหา สถานที่ใช้จัดงานประเพณีบวชนาคข้าง ที่มีปัญหาคือบริเวณวังทะเล ซึ่งเป็นสถานที่ใช้สำหรับพิธีขอขมาเจ้าพ่อวังทะเล เนื่องจากบริเวณที่เดินทางจากหมู่บ้านออกไปยังบริเวณวังทะเลถนนที่ใช้เชื่อมต่อ ถึงแม้จะมีการลาดยางแล้วนั้นแต่สภาพพื้นผิวถนนยังเป็นหลุมเป็นบ่อไม่ค่อยสะดวกในการเดินทาง

4. ขบวนการในการจัดพิธีกรรมในงานประเพณีบวชนาคข้างมีความซับซ้อน เพราะในงานประเพณีบวชนาคข้างมีการรวมเอาความเชื่อของชาวภูเขานาคกลางมาเป็นส่วนประกอบในงานประเพณี เช่น พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ พิธีเช่นศาลปะกำ พิธีเช่นขอขมาศาลปู่ตา ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีความซับซ้อน และมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง

5. ชาวบ้านดากกลางส่วนหนึ่งมีความเชื่อลคน้อยลง เนื่องจากสภสวะสังคมโลกาภิวัตน์ได้เข้ามาในสังคมบ้านดากกลาง ทำให้ประเพณีบวชนาคข้างมีคนเข้าร่วมประเพณีลคน้อยลง

แนวทางในการแก้ไข

ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นปัญหาที่ต้องเร่งหาวิธีแก้ไข ไม่ว่าจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับข้างเองหรือปัญหาอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อประเพณีบวชนาคข้าง หากปล่อยปัญหาเหล่านั้นไว้ อาจจะก่อให้เกิดการสูญเสียประเพณีที่สำคัญไปจากสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งแนวทางในการแก้ไขปัญหาเอาไว้ดังนี้

1. จัดให้มีการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกหมู่บ้านที่ต้องการอุปสมบททราบถึงงานประเพณีบวชนาคข้างและสามารถเข้าร่วมประเพณีบวชนาคข้างได้ จะเป็นการเพิ่มจำนวนผู้บวชมากยิ่งขึ้นและยังสามารถรักษาประเพณีบวชนาคข้างเอาไว้อีกหนึ่ง
2. ปรับปรุงสภาพพื้นผิวถนนให้มีความสมบูรณ์ เหมาะแก่การคมนาคม เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่ต้องการเข้าร่วมในงานประเพณีบวชนาคข้างสามารถเดินทางได้สะดวกมากยิ่งขึ้น
3. การจัดตั้งโครงการเพื่อการอนุรักษ์ข้างที่บ้านดากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เช่น โครงการ "นำข้างคืนถิ่น เพื่อพัฒนาสุรินทร์บ้านเกิด" โดยมีเป้าหมายหลักในการนำข้างและคนเลี้ยงข้างที่ออกเร่ร่อน นอกพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ให้กลับมาอยู่ในถิ่นฐานบ้านเกิดอย่างมีความสุข

ดังนั้น ในภาวะปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคข้างให้คงอยู่ต่อไป นั้นเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนที่ต้องสร้างความรักและความเข้าใจร่วมกัน ไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง หากไม่มีการปลูกจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้านดากกลางให้รักและหวงแหนประเพณีอันดีงามและสร้างสภาพภูมิใจให้เกิดขึ้นในวัฒนธรรมอย่างจริงจังก็อาจทำให้วัฒนธรรมประเพณีบวชนาคข้างสูญหายไปตามกาลเวลา

แนวทางการอนุรักษ์

นายธงชัย มุ่งเจริญพร (2549.สัมภาษณ์) นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ กล่าวว่า องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้ตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องการอนุรักษ์ช้าง จึงได้จัดโครงการต่าง ๆ ขึ้นมารองรับ เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของช้าง และเพิ่มรายได้ให้แก่คนเลี้ยงช้าง ทั้งยังเป็นส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดสุรินทร์ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก โดยร่วมมือกันอนุรักษ์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านช้าง วัฒนธรรมการเลี้ยงช้าง ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป และในฐานะผู้แทนที่ดูแลช้างสุรินทร์ ซึ่งเป็นมรดกของคนไทยทั้งชาติ ได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว เพื่อให้ช้างสุรินทร์ได้กลับมาอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านช้างสุรินทร์ จัดกิจกรรมให้ควาญช้างมีรายได้และมีอาชีพที่เหมาะสมเลี้ยงครอบครัวและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีเพื่อปลูกจิตสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์ช้างไทยให้กับประชาชนทั่วไป ตลอดจนให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมกันอนุรักษ์และได้แสดงออกถึงการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาพักแรมอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าภาคภูมิใจอีกระดับหนึ่ง เนื่องจากในปัจจุบันมีความพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยวได้มาเยือนและสัมผัสวิถีชีวิตคนกับช้างที่อยู่ร่วมกันเสมือนสมาชิกหนึ่งในครอบครัว

นายกฤตพล ศาลางาม (2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่าชาวบ้านตากกลางต่างมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ช้าง โดยทางชุมชนชาวบ้านตากกลาง ได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นในบรรดาเหล่าควาญช้างที่ยังอาศัยอยู่ที่ชุมชนบ้านตากกลาง โดยเป็นอีกหนทางที่ควาญช้างจะได้นำช้างของตนเข้าร่วมกลุ่ม เพื่อพัฒนาและหาหนทางแก้ไขปรับปรุงการเลี้ยงช้าง

นายหมีว ศาลางาม (2550 .สัมภาษณ์) กล่าวว่า ช้างเป็นสัตว์ที่อยู่คู่กับชุมชนชาวบ้านตากกลาง มาตั้งแต่สมัยโบราณ จนถึงปัจจุบันนี้ แต่ในปัจจุบันจำนวนควาญช้างมีจำนวนลดลง ช้างที่ถูกเลี้ยงไว้ ก็มีจำนวนลดน้อยลง เพราะควาญช้างบางส่วน ได้นำช้างที่ตนเองเลี้ยงไว้เข้ามาหารายได้ในเมืองท่องเที่ยว เช่น กรุงเทพฯ พัทยา เป็นต้น ทำให้คนเป็น ห่วง เพราะกลัวว่าควาญช้างและช้างจะหายไปจากการดำเนินชีวิตของชาวบ้านตากกลาง

ประเพณีบวชนาคช้าง เป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านตากกลาง ซึ่งเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์ โดยในประเพณี ได้มีการนำช้างเข้าร่วมในประเพณีซึ่งเป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนบ้านตากกลางและบุคคลที่เข้าร่วมประเพณีเกิดความรักและผูกพันกับช้าง และยังสร้างความสามัคคีภายในชุมชน การอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคช้างเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่ควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และรักษาเอาไว้ เพราะนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์สืบสานประเพณีอันดีงาม แล้วนั้นยังเป็นการอนุรักษ์ช้างไม่ให้สูญหายไปจากสังคม วิถีชีวิตของชาวบ้านตากกลางอีกด้วย สำหรับแนวทางในการอนุรักษ์นั้น นายธงชัย ได้เสนอแนวทางดังนี้ คือ

1. ควรมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความรักและผูกพันกับช้าง จัดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อไม่ให้ช้างสูญหายไปจากการดำรงชีวิต
2. จัดให้มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับงานประเพณีบวชนาคช้างให้บุคคลภายนอกทราบเพื่อเป็นสืบสาน อนุรักษ์งานประเพณี และยังเป็น การส่งเสริมการท่องเที่ยวของบ้านตากกลาง
3. ควรสร้างรายได้ให้คนในชุมชนรายได้ประจำและเพียงพอต่อการดำรงชีพ
4. ควรสร้างแหล่งอาหารสำหรับการเลี้ยงช้างให้พอเพียง

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

บทที่ 6

ผลการศึกษา

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อศึกษาประเพณีบวชนาคช้าง ของชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษาได้ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลาง

ตอนที่ 2 องค์ประกอบและขั้นตอนในประเพณีบวชนาคช้าง

ตอนที่ 3 บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวภูมที่หมู่บ้านตากกลาง ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

ตอนที่ 4 แนวทางการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง

ตอนที่ 1 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลาง

ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้าง ของชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เนื่องจากชาวภูมนับถือศาสนาพุทธ จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด การทำดีย่อมส่งผลให้ได้ไปเกิดในที่ดี และการปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาพุทธ คือ การที่บุตรหลานที่เป็นชาย ได้บวชเรียนหลักคำสอนของพระพุทธองค์ย่อมส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติ ดังที่อมรา พงศาพิชญ์ (2541 : 7 – 9) กล่าวสรุปไว้ว่า “ความเชื่อในศาสนานั้น หมายถึง ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 เป็นความเชื่อในพุทธศาสนานั้น หมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า

ส่วนที่ 2 เป็นพิธีกรรมทางศาสนา

ส่วนที่ 3 หมายถึงผู้ประกอบพิธีกรรม หมายถึง “พระสงฆ์” ดังนั้นการบวชในพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นการอบรมจิตใจของผู้บวชให้บริสุทธิ์แล้วยังเป็นการสืบทอดศาสนาอีกด้วย

จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลาง เพื่อความสะดวกในการศึกษาผู้วิจัยได้แยกผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่
2. ความเชื่อเกี่ยวข้องกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม
3. ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรม
4. ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลา
5. ความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนของพิธีกรรม

1. ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่

เนื่องจากสถานที่เป็นส่วนสำคัญต่อการประกอบพิธีกรรม ซึ่งประเพณีโบราณข้าง เป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชุมชนชาวภูมู่บ้านตากกลาง สถานที่ในการประกอบพิธีกรรม แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. บ้าน เป็นสถานที่ในการจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนทำพิธีอุปสมบท และเป็นทีประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเด็ก

นายทา จงใจงาม (2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า บ้านเป็นสถานที่แรกที่ใช้ในการ เริ่มประกอบพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมที่นาคทุกคนต้องกระทำก่อนการเข้าประกอบพิธีบวชนั้น ต้องทำพิธี บายศรีสู่ขวัญนาคซึ่งต้องประกอบที่บ้านของนาค

นายประคิด กลางพัฒนา(2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า การประกอบพิธีกรรม ใดๆก็ตามชาวบ้านตากกลางต้องเริ่มการประกอบพิธีกรรมจากที่บ้านของตนเองก่อน ประเพณีบวชนาคก็ เป็นประเพณีที่ชาวบ้านตากกลางยึดถือปฏิบัติมาและชาวบ้านตากกลางได้ให้ความสำคัญกับประเพณีการ บวชซึ่งถือว่า การบวชเป็นการทดแทนบุญคุณของบุพการี

นางสุทธิ จินดาศรี(2549 . สัมภาษณ์) การประกอบพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญ เด็กเป็นพิธีกรรมที่นาคต้องประกอบพิธีก่อนการบวช ซึ่งพิธีบายศรีสู่ขวัญก็ต้องจัดที่บ้าน เพื่อเป็นการ บอกกล่าวต่อผีปู่ตา ว่านาคผู้นั้นจะบวช เพื่อเป็นการเรียกขวัญให้กับนาค

2. วัดแจ้งสว่าง เป็นสถานที่รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ และพิธีอุปสมบท

พระพุฒ วิสุทโร(2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า ประเพณีการบวช เป็นประเพณีที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา วัดจึงมีความสำคัญและเป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมใด ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับศาสนาเพราะเชื่อว่า วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านตากกลาง การประกอบพิธีกรรมที่วัด ก็เป็นการรวมจิตใจของชาวบ้านตากกลาง

พระครูมงคลรัตนาร(2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า สถานที่ที่สร้างความศรัทธา คือวัด เพราะวัดเป็นที่รวมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย และการประกอบพิธีกรรมที่วัด ก็เป็นศรัทธาใน การประกอบพิธี

3. วังทะเล เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่เกิดจากแม่น้ำชีจากพนมดงรักไหลมาบรรจบกับ แม่น้ำมูล ซึ่งแม่น้ำทั้ง 2 สายเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน ในบริเวณพื้นที่ โคยรอบของวังทะเลมีพืชพรรณธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์เรียกว่าป่าทาม

นายบุญมี สุขศรี (2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า วังทะเลเป็นสถานที่ที่ชาวบ้าน ตากกลางเชื่อว่า เป็นสถานที่ที่จะนำช้างที่เข้าร่วมประเพณีบวชมาชำระล้างร่างกาย เพื่อให้เกิดความ สะอาด บริสุทธี

นางคา จงใจงาม (2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในการประกอบพิธีเช่นขอขมาผีปูดของชาวบ้านตากกลาง ต้องมากระทำที่วังทะเล เพราะเชื่อว่าวังทะเล เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านตากกลางและชาวบ้านใกล้เคียงให้ความเคารพและศรัทธาในพื้นที่บริเวณวังทะเล

จากการทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อของชาวบ้านตากกลาง เกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ในการประกอบประเพณีบวชนาคข้างนั้น ชาวบ้านตากกลางเชื่อว่าสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประกอบพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน วัด และวังทะเล แต่ละสถานที่ต่างมีความเชื่อและความสำคัญต่อชาวบ้านตากกลาง

2. ความเชื่อเกี่ยวข้องกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง ทั้งในแง่ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมในพิธีกรรม เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประเพณีบวชนาคข้างมีความสมบูรณ์ จากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่าง เกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้าง ดังนี้ คือ

นายหมีว ศาลางาม (2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรมมีความสำคัญทุกคน ซึ่งในประเพณีบวชนาคข้าง บุคคลที่มีความสำคัญในการประกอบพิธี คือ พระสงฆ์ มอ(พราหมณ์) ซึ่งเป็นบุคคลที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเพณีบวชนาคข้าง

นายปรีชา รมพัฒนา(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า บุคคลที่ประกอบพิธีกรรมการบวช คือ พระสงฆ์ และผู้ประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ คือ มอ(พราหมณ์) เพราะในงานประเพณีบวชนาคข้าง มีการประกอบพิธีกรรมอยู่ด้วยกัน 2 พิธีกรรม คือพิธีกรรมการบวชและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

นายที ศาลางาม(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า มอ(พราหมณ์) เป็นบุคคลที่ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งจะประกอบพิธีทั้งที่บ้านของนาค และที่วัด เพราะการบายศรีเป็นความเชื่อและได้รับอิทธิขของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ผลการศึกษาถึงความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลในประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง พบว่า มีบุคคลที่มีความสำคัญในประเพณีบวชนาคข้างอยู่หลายส่วน เนื่องจากประเพณีบวชนาคข้างเป็นประเพณีที่เอาความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อของคนในท้องถิ่นเข้าไว้ร่วมกัน ทำให้มีบุคคลผู้ประกอบพิธีหลายคน ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมการบวช ผู้ประกอบพิธีกรรม คือ พระสงฆ์ และการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ผู้ประกอบพิธีคือ มอ(พราหมณ์)

3. ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรม

ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรมที่ใช้ในประเพณีบวชนาคช้าง ของชาวบ้าน ตากกลาง มีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ทั้งพิธีกรรมการบวชและพิธีกรรมบาศรีสู่งวัญ จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีดังต่อไปนี้

นายประเสริฐ แสนดี(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า เครื่องประกอบที่ใช้ในการประกอบพิธี เป็นความเชื่อของชาวบ้านว่าการได้นำสิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบพิธีเป็นการบูชาที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดความพึงพอใจและให้ช่วยป้องกันคุ้มครองไม่ให้ภูตผี เข้ามารบกวนและทำลายพิธีและผู้ประกอบพิธี

นายจำเริญ ศาลางาม(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า เครื่องประกอบพิธีไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ใด ๆ ต่างมีความหมายอยู่ในตัวของมัน เช่น การนำใบมะขม มาประกอบในพิธีบาศรีสู่งวัญ ก็มีความเชื่อว่า ใบมะขมจะช่วยป้องกันสิ่งไม่ดีที่จะเกิดขึ้นกับตัวนาคและยังเป็นสิริมงคลกับตัวนาค

นายสมชาย ศาลางาม(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า เครื่องประกอบในพิธีการบวช หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กองบวช นั้น ก็มีความเชื่อว่าเป็นเพียงสิ่งของที่นาคต้องใช้ในการบวช เมื่อบวชเป็นพระแล้วก็ต้องมีเครื่องใช้ส่วนตัว ซึ่งบิดามารดาของผู้บวชจะเป็นผู้เตรียมข้าวของส่วนนี้ไว้ให้กับนาคเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันของสงฆ์

นายพจน์ งามสง่า(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า เครื่องใช้ที่ในการประกอบพิธีกรรมการบวช การโกนผม ต่างก็มีความหมายอยู่ในตัวของมัน เช่น การโกนผมแล้วนำใบบัวมารองเส้นผม ก็มีความหมายว่า ใบบัวเป็นใบบัวที่หมายถึงความร่มเย็น และเป็นเครื่องหมายของการเตรียมตัวเป็นผู้รู้ในทางพุทธศาสนา

จากการทบทวนแนวคิดของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อในเรื่องเครื่องประกอบประเพณีบวชนาคช้าง แบ่งเป็นความเชื่อค่านิยม วิญญาณ ซึ่งเครื่องใช้ที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการนำสิ่งของมาบวงสรวง เพื่อให้ภูตผี วิญญาณ เกิดความพึงพอใจในการประกอบพิธีกรรม ทำให้ชาวบ้านสามารถประกอบพิธีกรรมได้สำเร็จและถูกลงไปได้ด้วยดี และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมการบวช ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นการเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้กับนาคผู้บวช เพื่อให้นาคได้นำอุปกรณ์เหล่านั้นไปใช้ในชีวิตสงฆ์

4. ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลา

วันและเวลา ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมประเพณีบวชนาคข้าง งานประเพณีบวชนาคข้าง ได้มีการจัดประเพณีในวันขึ้น 13 - 14 - 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ซึ่งในปี 2549 ตรงกับวันที่ 10 - 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 โดยกำหนดวันทำพิธีทั้งหมด 3 วันคือ

4.1 วันโรม (วันรวม) เป็นวันที่ทำพิธี โคนสมนาค บายศรีสู่ขวัญนาค ทั้งบายศรีสู่ขวัญใหญ่และบายศรีสู่ขวัญเล็ก

4.2 วันแห่นาค เป็นวันที่ทำพิธีแห่นาค และขอขมาศาลป่าวังทะเล

4.3 วันอุปสมบท เป็นวันที่นาคจะต้องทำพิธีอุปสมบท โดยจะมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ประกอบพิธีอุปสมบทให้

นายสุทธิ จินดาศรี(2549.สัมภาษณ์) ได้ให้ความเห็นว่า ประเพณีบวชนาคข้างเป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การจัดงานประเพณีบวชนาคข้าง จะจัดขึ้นในทุกวันขึ้น 13-14-15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ซึ่งก็ตรงกับวันวิสาขบูชา ซึ่งเชื่อว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน

นายบุญศรี ศาลางาม(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า ระยะเวลาในการประกอบพิธี เพื่อให้ชาวบ้านได้เตรียมตัวในการประกอบพิธีประเพณีบวชนาคข้าง ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 3 วัน คือ 1. วันโรม (วันรวม) เป็นวันที่ทำพิธี โคนสมนาค บายศรีสู่ขวัญนาค ทั้งบายศรีสู่ขวัญใหญ่และบายศรีสู่ขวัญเล็ก 2 วันแห่นาค เป็นวันที่ทำพิธีแห่นาค และขอขมาศาลป่าวังทะเล 3. วันอุปสมบท เป็นวันที่นาคจะต้องทำพิธีอุปสมบท โดยจะมีพระอุปัชฌาย์เป็นผู้ประกอบพิธีอุปสมบทให้

จากการทบทวนแนวคิดความเชื่อของชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลา เป็นความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา เป็นวันที่ทำการประกอบพิธีกรรมการบวชนาค นั้น คือวันวิสาขบูชา ซึ่งมีความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา ว่า เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ส่วนการแบ่งวันเวลาในการประกอบประเพณีออกเป็น 3 วัน ก็เพื่อเป็นการเตรียมตัวของชาวบ้านในการจัดพิธีกรรมให้เป็นลำดับขั้นตอนในประเพณีบวชนาคข้าง

5. ความเชื่อเกี่ยวกับขั้นตอนของพิธีกรรม

ลำดับขั้นตอนในการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง ของชาวบ้านตากกลาง ขั้นตอนในการประกอบพิธีบวชนาคแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการและขั้นตอนดำเนินการ จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการลำดับขั้นตอนของประเพณีบวชนาคข้าง ดังต่อไปนี้ คือ

นายหมีว ศาลางาม(2549.สัมภาษณ์) ได้ให้ความเห็นว่า ลำดับขั้นตอนการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง ได้แบ่งออกตามพิธีกรรมที่ประกอบในประเพณีบวชนาคข้าง ซึ่งมีทั้งพิธีใน

พระพุทธศาสนา พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ เพราะฉะนั้นขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมแต่ละพิธีกรรม จะมีการเตรียม วัน เวลา สถานที่ ให้เกิดความพร้อมมากที่สุดก่อนวันประกอบพิธี

นายวิชัย มะลิงาม(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมในประเพณี ต่างได้กำหนดเวลา เอาไว้ เพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงกัน เพราะประเพณีบวชนาคข้าง เป็นการ ประกอบพิธีอุปสมบทหมู่ การจัดเตรียม ขั้นตอน ของประเพณี จึงแบ่งออกเป็น การเตรียมสถานที่ การ เตรียมตัวของนาค และการเตรียมตัวของบ้านของนาคที่จะบวช

นางณัฐศุภา จงใจงาม(2549.สัมภาษณ์) กล่าวว่า ประเพณีบวชนาคข้าง เป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านข้าง เป็นงานประเพณีที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดสุรินทร์ การจัดเตรียมลำดับ ขั้นตอน เพื่อไม่ให้งานประเพณีเกิดความวุ่นวาย เพื่อให้การประกอบประเพณีเป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงได้มีการแบ่งการจัดขั้นตอน การประกอบพิธีกรรมออกเป็น 3 ส่วน คือมีการจัดเตรียมสถานที่การ ประกอบพิธีกรรม ที่วัด ที่บ้านเจ้าภาพ และที่วังทะเล

จากการทบทวนความเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาพบว่า การจัดลำดับขั้นตอนในการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง เป็นความเห็นว่าการประกอบพิธีตามลำดับขั้นตอน ที่ได้มีการ จัดเตรียมเอาไว้ จะทำให้ประเพณีมีความสมบูรณ์ เพราะในประเพณีบวชนาคข้างได้มีการแบ่ง พิธีกรรม ออกเป็น 3 พิธีกรรม ได้แก่ การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญที่บ้านนาค การบายศรีสู่ขวัญที่วัด การขอขมา ศาลปู่ตา ที่วังทะเล การจัดลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ก็เพื่อที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถมาประกอบพิธีกรรมได้ พร้อมกัน

ตอนที่ 2 องค์ประกอบและขั้นตอนในประเพณีบวชนาคข้าง

ในคติความเชื่อและประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง เป็นความเชื่อที่ผสมผสานความ เชื่อระหว่างพระพุทธศาสนา ภูตผี วิญญาณ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เนื่องจากชาวบ้านตากกลางนับถือ ศาสนาพุทธ มีความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และชาวบ้านตากกลางยังมีความเชื่อเกี่ยวกับ วิญญาณของผีบรรพบุรุษ ศาลปะกำ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านตากกลาง

ในองค์ประกอบและขั้นตอนในประเพณีบวชนาคข้าง ของชาวบ้านตากกลาง เป็นสิ่งที่ต้องจัดให้ ครบถ้วน ถูกต้องตามแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น จากการศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

1. องค์ประกอบในการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง

ประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลางเป็นประเพณีที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าการบวชเป็น การทดแทนบุญคุณของบุพการีที่ได้เลี้ยงตนมา และยังเป็นการสืบสานประเพณีบวชให้อยู่คู่กับ สังคมไทยต่อไปไม่ให้อสูญหาย จากการศึกษาองค์ประกอบของประเพณีบวชนาคข้าง พบว่า องค์ประกอบในประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง มีดังนี้

1.1 สถานที่ ที่ใช้ในการประกอบประเพณี จะใช้สถานที่ที่บ้าน ที่วัดและวังทะเล เพราะ การประกอบพิธีกรรมในประเพณีบวชนาคข้าง ได้แบ่งให้มีการจัดการประกอบพิธีออกไปตามเชื่อที่ ชาวบ้านตากกลางยึดถือปฏิบัติมา ความเชื่อเกี่ยวกับการบวชศรีสู่ขวัญเล็กก็เป็นการประกอบพิธีกรรมที่ บ้านเพื่อเป็นการเรียกขวัญนาค การประกอบพิธีกรรมที่วัด ก็เพราะเชื่อว่าวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจและสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ วังทะเล ก็เป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมเช่นขอมมา ซึ่งชาวบ้านตากกลางมีความเชื่อ เกี่ยวกับศาลปู่ตา ผีบรรพบุรุษ การเซ่นขอมมาเป็นการบอกกล่าวละขอมมาต่อผีบรรพบุรุษ สถานที่ใน การประกอบพิธีกรรมในแต่ละส่วนนั้นก็จะต้องจัดให้ถูกต้องตามแบบแผน

1.2 เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม จากการศึกษาแบ่งเครื่องใช้ในการพิธีกรรมดังนี้

1.2.1 เครื่องประกอบพิธีกรรมบวชศรีสู่ขวัญ การบวชศรีสู่ขวัญเป็นการประกอบพิธี ตามความเชื่อที่ว่า เป็นเรื่องเกี่ยวกับขวัญและจิตใจ เพื่อหาทางก่อให้เกิดขวัญหรือกำลังใจดีขึ้น ชาวบ้าน ตากกลางเห็นความสำคัญทางจิตใจมาก การสู่ขวัญเป็นประเพณีโบราณที่บรรพบุรุษได้เคยประพฤติ ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน โดยเชื่อว่าเป็นสิริมงคลแก่การเป็นอยู่หรือช่วยให้เกิดมงคล มีโชคกลาง ชิ่งขึ้น ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยความราบรื่นและอาจคลบคลานให้ผู้ทีเคราะห์ร้ายหายจากสรรพเคราะห์ ทั้งปวงด้วย

1.2.2 เครื่องอุปสมบทเป็นวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีอุปสมบท โดยชาวบ้านที่มี บุตรหลานบวชจะเป็นผู้เตรียม โดยแบ่งวัสดุออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 ใช้ในพิธี โคนผม ส่วนที่ 2 ใช้ ในพิธีแห่นาค ส่วนที่ 3 คือ เครื่องอัฐบริขาร(สบง จีวร (เป็นคัน)

1.2.2.1 เครื่องใช้ในพิธี โคนผม

1.2.2.1.1 ใบบัว ใช้สำหรับรองใส่ผมที่ โคนแล้ว เพราะ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าใบบัว เป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์ ไม่มีมลทินใด ๆ มาเป็นอุปสรรคใน ระหว่างการประกอบพิธีโดยนิยมใช้ใบบัวหลวง เพราะเป็นใบที่มีขนาดใหญ่และทนทาน (พระครูอรุณ ธรรมรังสี : สัมภาษณ์.2551)

1.2.2.1.2 มัดโคน ใช้สำหรับ โคนผมนาค

1.2.2.1.3 ขัน 5 ประกอบด้วย ชูบ เทียน ดอกไม้ ใช้สำหรับ ให้นำมาขอมมาบิดามารดา ก่อนที่จะทำการบวชนาค

1.2.2.1.4 ฟาน เป็นภาชนะใช้สำหรับรองขัน 5 และรองใบ

บัว

1.2.2.2 เครื่องใช้ในพิธีแห่นาค

1.2.2.2.1 เครื่องอุปสมบท ประกอบด้วย บาตร ผ้าสบง ผ้า จีวร สังฆาฏิ ผ้าประคตเฒ่า เครื่องกรองน้ำ กลองใส่เข็มด้าย มัด โคน

1.2.2.2.2 เครื่องแต่งกายของนาค โดยนาคจะต้องแต่งกาย

ตามประเพณีที่สืบทอดกันมาเพื่อเข้าร่วมในพิธีแห่ นาค ประกอบด้วย

1) กระจอม (ขฎาหรือมงกุฎ) ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นกระจอมพันด้วยกระดาดทอง ตกแต่งลวดลายให้สวยงาม เป็นเครื่องประดับบนศีรษะของนาค เป็นเครื่องหมายของผู้สูงศักดิ์ หรือผู้มีบุญจึงจะมีสิทธิ์สวมใส่ได้ในงานพิธีต่าง ๆ จะสวมใส่เล่นโดยไม่มีเหตุผลไม่ได้เป็นอันขาด ดังนั้นนาคก็ควรจะหมายถึงผู้มีบุญญาวาสนา หรือผู้สูงศักดิ์เหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาทั้งหลายแล้ว จึงอนุญาตให้สวมใส่ได้ ในเฉพาะพิธีเท่านั้นหลังจากนั้นแล้วก็หมดสิทธิ์ใส่เช่นกัน

2) ผ้าย ทำด้วยผ้าไหมพรมหรือสำลีใส่ไว้ที่กระจอมข้างใบหูทั้งสองข้างเป็นเครื่องหมายเพื่อเตือนสติให้เจ้านาคได้รู้ว่า บัดนี้ท่านนาคกำลังเข้าสู่อุคมเพศหรือเพศผู้สูงศักดิ์เหนือกว่าคนธรรมดาทั้งหลายจงอย่าได้หยาบเหมือนผ้ายหรือสำลีเวลาถูกลมพัดก็แกว่งไปมาอยู่ตลอดเวลาแต่งงูหนักเอาไว้เหมือนหินและเครื่องประดับอื่น ๆ ภายในกาย

3) ผ้าหลากสี ในสมัยก่อนใช้ผ้าทั้งหมดเจ็ดสี แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงสี่สี ประกอบด้วย สีเหลืองทอง สีแดง สีน้ำเงิน และสีขาว เป็นผ้าค่วนใช้สำหรับเป็นสไบ และตกแต่งตัวของนาค นั้นหมายความว่าทุกอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงได้เสมอ แม้แต่คำพูดของใครต่อใครที่คิดว่ามั่นคงและดี สักวันหนึ่งอาจจะไม่ดีหรือมั่นคงเหมือน อย่างที่คิดก็ได้ให้รู้จักทำใจเผื่อเอาไว้บ้างอย่าทุ่มเทกับใครจนเกินไปโดยเฉพาะสตรีที่คิดว่ามั่นคงและดีที่สุด ส่วนอีกความหมายหนึ่งเปรียบเสมือนรุ่ง 7 สี มณี 7 แสง เป็น สีแดง แห่งผู้มีบุญญาวาสนาหรือผู้สูงศักดิ์ เพราะรุ่งหมายถึงสิ่งที่อยู่ที่สูงจะปรากฏให้เห็นเฉพาะเวลามีฝนตก ก่อนหรือหลังเท่านั้น จะไม่ปรากฏให้เห็นทั่วไปโดยง่าย ดังนั้นผ้าหลากสี (7 สี) ก็มีใช้ว่าจะปรากฏใส่เล่นให้เห็น โดยง่ายอีกเช่นกัน

4) เสื้อี เซ็ดแขนยาว เป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมสีขาวใช้สวมใส่ให้ นาค

5) ผ้านุ่ง เป็นผ้าโสร่งตาหมากรุก นิยมใช้ผ้าไหม ใช้นุ่งให้ นาค

6) สร้อยคอหรือเครื่องประดับร่างกายของนาค ประกอบด้วยสังวาล ตรัม (เป็นเม็ดกลมๆ ห้อยคอ) กำไล เป็นต้น

1.2.2.3 เครื่องอัฐบริวาร เป็นสิ่งของที่นาคต้องใช้ในการ
ดำเนินชีวิตของสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วยเครื่องใช้ ดังต่อไปนี้

1.2.2.3.1 บาตร เป็นเครื่องอัฐบริวารที่สำคัญของผู้
ที่จะบวช มีลักษณะกลม มีหลายขนาด มีไว้สำหรับใส่อาหารของพระสงฆ์

1.2.2.3.2 อันตราสก คือ ผ้าสบง ใช้สำหรับ
พระสงฆ์ไว้ห่มตัวปกปิดร่างกาย มีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืน ขนาดความกว้างประมาณ 80 – 100
เซนติเมตร ยาว 180 – 200 เซนติเมตร

1.2.2.3.3 อุตตราสงฆ์ คือ ผ้าจีวร ใช้สำหรับ
พระสงฆ์ไว้ห่มตัวปกปิดร่างกาย มีลักษณะเป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดความกว้างประมาณ 180 – 200
เซนติเมตร ยาว 280 – 300

1.2.2.3.4 สังฆาฏี คือ ผ้าพาดบ่า ใช้สำหรับห่มทับ
ผ้าจีวรอีกชั้นหนึ่ง บนบ่าข้างซ้าย ใช้ในการห่มประกอบพิธีกรรมที่สำคัญในทางพุทธศาสนา ใน
สมัยก่อนใช้สำหรับห่มกันหนาว

1.2.2.3.5 กายพัชนี คือ ผ้าประคตเอว เป็นผ้า
สำหรับผูกทับผ้าสบงหรือผ้าถุง เพื่อไม่ให้หลุด มีลักษณะคล้ายเข็มขัดของฆราวาส ยาวประมาณ 120 –
180 เซนติเมตร

1.2.2.3.6 รัชมกรก คือ เครื่องกรองน้ำ มีลักษณะ
เป็นกระบอกคล้ายกรวย มีผ้ากั้นข้างบนเพื่อกรองสิ่งสกปรก

1.2.2.3.7 กล่องใส่เข็มและด้าย เป็นที่ใส่ด้ายและเข็ม
ใช้สำหรับเย็บปะผ้าต่างๆ ในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์

1.2.2.3.8 มืด โคน เป็นมืด โคน มีอยู่หลายลักษณะ
ใช้สำหรับโคนผม หนวดเคราของพระสงฆ์

1.2.2.3.9 เครื่องบริวารอื่นๆ ได้แก่ เสื่อ ที่นอน
หมอน มุ้ง ปิ่นโต ย่าม ร่ม รองเท้า กระจับปี่ แก้วน้ำ เป็นต้น เป็นเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับพระสงฆ์ในการ
เลี้ยงชีพและการเป็นอยู่ ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งถือว่าการบวชไม่สมบูรณ์

1.2.3 เครื่องเข่นขอขมา เป็นสิ่งที่ใช้ในการเข่นขอขมาแก่ผีบรรพบุรุษ เพื่อให้ผี
บรรพบุรุษเกิดความพึงพอใจ เช่น การถวายหมากและพลู เพราะเชื่อว่าเป็นของขบเคี้ยว การเข่นด้วย ไก่
เหล้าขาว เพราะเชื่อว่า อาหารและเครื่องดื่ม เหล้านี้ เมื่อครั้งที่ผีบรรพบุรุษยังมีชีวิตก็รับประทานอาหาร
เครื่องดื่มเหล่านี้ ถึงแม้ตายไปแล้วก็จะรับประทานอาหารและเครื่องดื่มเหล่านี้เหมือนเดิม

จากการศึกษาถึง องค์ประกอบและขั้นตอนในประเพณีบวชนาคข้าง พบว่าเป็นสิ่งที่ต้องกระทำตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัด โดยองค์ประกอบต่าง ๆ ต้องมีความพร้อมในการดำเนินการ เห็นได้จากความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม เครื่องแต่งกาย ต่างล้วนแล้วแต่มีความสำคัญ และมีความหมายทั้งสิ้น การประกอบประเพณีบวชนาคข้างตามขั้นตอน จาริตประเพณีที่ได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมานั้น เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเชื่อและความศรัทธาของชาวหมู่บ้านตากกลางที่มีให้กับประเพณีบวชนาคข้าง

ตอนที่ 3 บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอุยที่หมู่บ้านตากกลาง ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับข้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอุยที่หมู่บ้านตากกลาง ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับข้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน โดยชาวบ้านต่างมีการร่วมมือร่วมใจกันในการจัดงานประเพณีบวชนาคข้าง ทัศนคติความเชื่อด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบวชนาคข้างนั้น จะเห็นว่ามีความเกี่ยวพันกันระหว่างคนในชุมชนและข้าง โดยที่ชาวอุยเองก็มีได้ละเลยในพิธีกรรมสำคัญของการดำเนินการตามความเชื่อแต่ละอย่าง แต่สามารถนำมาผสมกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว เห็นได้จากพิธีการอุปสมบท ก็มีการจัดเตรียมเครื่องใช้ต่างๆ และขั้นตอนการบวชที่ถูกดัดแปลงแบบอย่างของชาวพุทธ โดยทั่วไป แต่ก็เพิ่มเติมในส่วนที่เป็นความเชื่อของกลุ่มชาวอุยไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเช่นศาลปู่ตาวังทะเล เครื่องใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่อเช่น การแต่งกายของนาค เครื่องใช้ในการบายศรีสู่ขวัญ เครื่องใช้ในพิธีเช่นขอมมา อีกทั้งการนำข้างมาร่วมในพิธีการบวช ก็มีการตกแต่งข้างด้วยการวาดลวดลายต่างๆ ที่สวยงามลงบนตัวข้าง เปรียบเสมือนการแต่งตัวให้นาคเช่นกัน และการให้ข้างเป็นพาหนะแก่นาคในพิธีแห่หน้าค ก็เป็นการแสดงออกถึงบารมีของผู้ที่บวชว่าเป็นผู้มีบุญ หรือแม้แต่พิธีกรรมที่ให้ข้างที่แห่หน้าคลงไปอาบน้ำที่วังทะเลต่างๆ ที่นาคนั่งอยู่บนหลังข้าง ก็ถือเป็นการชำระสิ่งไม่ดีต่างๆ ออกจากตัวเพื่อให้เข้าสู่พิธีบวชได้โดยปราศจากกิเลสตัณหาต่างๆ ซึ่งจากการศึกษาถึงบทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอุยที่หมู่บ้านตากกลาง ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับข้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน และจากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีดังต่อไปนี้

นายไพฑูลย์ ศาลางาม (2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า ข้างกับชาวบ้านตากกลางมีความผูกพันกันมาช้านาน เพราะหมู่บ้านตากกลาง เป็นหมู่บ้านข้าง มีการเลี้ยงข้าง และในประเพณีบวชนาคข้างก็เป็นประเพณีที่ชาวบ้านตากกลางได้ให้ความสำคัญกับข้าง และต่างก็ให้ความร่วมมือร่วมใจกันในการจัดงานประเพณีบวชนาคข้าง

นางนิตยา รุ่งเรือง (2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า ประเพณีบวชนาคช้างเป็นประเพณี ประจำท้องถิ่น เป็นประเพณีที่สร้างชื่อให้กับจังหวัดสุรินทร์ เพราะฉะนั้น เมื่อถึงวันประเพณี ชาวบ้านก็จะมี การรวมกลุ่มประชุม ปรึกษา วางแผนการจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง แต่ละกลุ่มที่ได้รับมอบหมาย ต่างก็เต็มใจทำงานที่ตนได้รับมอบหมายให้ดีที่สุด เพื่อให้ในวันงานประเพณีบวชนาคช้าง ออกมาอย่าง สมบูรณ์แบบและเต็มความภาคภูมิใจ

นายที ศาลางาม (2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า การจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง ทุกคนใน หมู่บ้านต่างมีความเต็มใจที่จะร่วมมือร่วมใจกันจัดงานประเพณีบวชนาคช้างขึ้น เพราะประเพณีบวชนาคช้าง ได้มีการรวมตัวกันของคนในชุมชน การช่วยกันจัดงานประเพณี

นายสุเชษฐ์ ศาลางาม (2549 . สัมภาษณ์) กล่าวว่า เชื่อว่าการได้เข้าร่วมประเพณีบวชนาค ช้าง เป็นการทำบุญ เพราะเชื่อว่าเมื่อได้ทำบุญแล้วเกิดความสุขใจและความสุขใจ และเชื่อว่าการ ทำบุญจะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนและครอบครัวราบรื่นและดำเนินไปได้ด้วยดี

นายประเสริฐ แสนดี (2549 : สัมภาษณ์) กล่าวว่า การรวมตัวของคนในชุมชน เป็นการ สร้างความสามัคคีในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกัน

จากการทบทวนแนวคิดของกลุ่มตัวอย่าง สรุปได้ว่า บทบาทความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เกี่ยวกับประเพณีบวชนาคช้าง เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน เพราะการจัดงานประเพณีบวชนาค ช้าง มีการร่วมกันจัดงานประเพณีอยู่หลายกลุ่ม ทั้งในส่วนของจังหวัดสุรินทร์ ก็ได้ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนการจัดงานประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลางอย่างเต็มที่ ในกลุ่มองค์กรย่อยใน หมู่บ้านต่างก็ได้มีการจัดสรร งบประมาณเพื่อนำมารวมกันเพื่อใช้ในการจัดงานประเพณีบวชนาคช้าง

ตอนที่ 4 แนวทางการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง

ประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อ 2 ความเชื่อ คือ ความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา และ ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี วิญญาณ ดังนั้นผู้นำหมู่บ้าน พระสงฆ์ ชาวบ้านจึงได้เกิดแนวความคิดที่จะหาวิธีการในการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ซึ่ง จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์ไว้ดังนี้

นายวินัย บัวศรี (2549 . สัมภาษณ์) ได้เสนอแนวทางไว้ว่า จัดทำเป็นงานประจำปีอย่าง นี้ทุกปี เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ถึงวิธีการทำและการจัดเตรียมงานและให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เข้าไป มี ส่วนร่วมในการจัดเตรียมงานประเพณีบวชนาคช้างนี้ด้วย ซึ่งจะทำให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ได้เข้าถึงวิธีการจัด งานประเพณีและเห็นคุณค่าของงานประเพณีบวชนาคช้าง

นายหมีว ศาลางาม (2549 . สัมภาษณ์) ได้เสนอแนวทางไว้ว่า ควรมีจัดเตรียมเอกสาร หนังสือขั้นตอนต่างในการจัดเตรียมการประเพณีบวชนาคช้าง เพื่อที่จะให้เป็นหลักฐานและแนวทางการ ปฏิบัติของคนรุ่นใหม่ต่อไป

นายบุศดา เพชรกล้า (2549 . สัมภาษณ์) ได้เสนอแนวทางไว้ว่า ควรมีการศึกษา ประเพณีการบวชนาคจากท้องถิ่นอื่น เพื่อศึกษาความเหมือนและความแตกต่างในการจัดทำในท้องถิ่น เพื่อนำมาประยุกต์เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของประเพณี จากนั้นจัดทำเป็นเอกสารเพื่อแจกจ่ายให้กับ ชาวบ้านและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจได้ทำการศึกษาและสืบทอดประเพณีบวชนาคข้างไว้

นางวริศรา จงใจงาม (2549 . สัมภาษณ์) ได้เสนอแนวทางไว้ว่า ประเพณีบวชนาคข้าง ควรที่จะมีการปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านให้เกิดความรักและผูกพันในงาน ประเพณี คือการจัดกิจกรรมให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงออก เช่น จัดให้มีการ แสดงของเด็กหรือเยาวชนรุ่นใหม่ในขบวนแห่นาค

นายเฉลิมพล ศาลางาม (2549 . สัมภาษณ์) ได้เสนอแนวทางไว้ว่า ให้จัดทำเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณีบวชนาคข้าง ความหมาย ความสำคัญ คัดชุมชนชาวกูย บ้านตากกลาง เอาไว้ที่ศูนย์ศึกษา เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยว ได้เข้ามาศึกษาและเยี่ยมชม

จากแนวทางจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง จากการศึกษาพบว่า แนวทางในการอนุรักษ์ ประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง สามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. จัดทำเป็นงานประเพณีประจำท้องถิ่น เพื่อให้มีการสืบทอดของกลุ่มคนรุ่นใหม่
2. ทำการศึกษาประเพณีการบวชจากท้องถิ่นเพื่อนำมาเปรียบเทียบถึงความเหมือนและความแตกต่าง เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงและประยุกต์ให้ประเพณีบวชนาคข้างมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นทำเป็นเอกสารเผยแพร่แจกจ่ายให้ชาวบ้านและประชาชนทั่วไป รวมถึงองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้เกิด การศึกษาเรียนรู้ในการประกอบประเพณีบวชนาคข้างที่ถูกต้อง

3. การสร้างความร่วมมือจากกลุ่มคนรุ่นใหม่และเยาวชนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรัก และศึกษาขั้นตอนการจัดประเพณีบวชนาคข้าง ได้อย่างถูกต้อง

4. จัดทำเป็นเอกสาร หลักฐานที่ศูนย์ศึกษา เพื่อใช้เป็นประ โยชน์ขั้นพื้นฐานในการ เรียนรู้ และการศึกษาประเพณีบวชนาคข้าง ซึ่งศูนย์ศึกษาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้านตากกลาง เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม และได้ศึกษาหาความรู้จากเอกสาร และหลักฐานที่ได้เก็บรวบรวมเอาไว้ ก็จะทำให้ นักท่องเที่ยวได้กลับมาเที่ยวชมงานประเพณีบวชนาคข้างอีกในครั้งต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเชื่อในสังคมของชาวบ้านตากกลางในปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตาม อิทธิพลการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติที่เคยพึ่งพากันในอดีต ไปสู่ความ พยายามควบคุมธรรมชาติโดยอาศัยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วซึ่งเป็น การพัฒนาทางด้านวัตถุ ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไป จนทำให้การสานต่อระบบ ความรู้และความเชื่อดั้งเดิมเป็น ไปได้ลำบากยิ่งขึ้น แต่ชาวบ้านตากกลางส่วนใหญ่ยังยึดถือความเชื่อ ดั้งเดิมที่ถือว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และควบคุมสังคม โดยได้มีการจัดประเพณีบวชนาคข้างเพื่อเป็น การสืบทอดและสร้างความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่นให้ยังคงอยู่และรักษาประเพณีบวชนาค ข้างให้คงอยู่คู่สังคมชาวกูย หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ สืบไป

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เรื่อง ประเพณีบวชนาคช้าง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพราะชาวบ้านตากกลางมีความเชื่อเกี่ยวกับการบวชว่าเป็นการทดแทนบุญคุณของบุพการีและยังเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมที่กำลังถูกคุกคามและแทนที่ด้วยวัฒนธรรมใหม่เพราะประเพณีบวชนาคช้างของชาวภูยกบ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่มีความแตกต่าง จากประเพณีการบวชจากท้องที่อื่น ๆ โดยการนำช้างที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้เข้ามาร่วมในขบวนแห่ของประเพณีการบวช จึงทำให้ประเพณีบวชนาคช้างเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายซึ่งชาวบ้านตากกลางยังมีการสืบสานและรักษาประเพณีการบวชนาคช้างนี้ให้คงอยู่โดยได้ร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานประเพณีบวชนาคช้างด้วยความสมัครสมานสามัคคี เพื่อรักษาประเพณีท้องถิ่นนี้ให้คงอยู่ต่อไป ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประเพณีบวชนาคช้าง: กรณีศึกษาชุมชนบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะสรุปผล อภิปรายผลและมีข้อเสนอแนะตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. ความสำคัญของการวิจัย
3. วิธีการดำเนินการวิจัย
4. สรุปผลการวิจัย
5. อภิปรายผล
6. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของความเชื่อ องค์ประกอบ พิธีกรรมและจุดมุ่งหมายของประเพณีบวชนาคช้างของชาวภูยกที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาบทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยภูยกที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน
3. เพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ทราบและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีโบราณค้ำช้าง หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ในด้านประวัติความเป็นมา องค์ประกอบ ขั้นตอน รูปแบบ พิธีกรรมคติ ความเชื่อและจุดมุ่งหมายของประเพณี

2. ได้ทราบบทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีโบราณค้ำช้าง กับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทยภูเขาของหมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับช้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

3. ได้ทราบแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีโบราณค้ำช้าง ที่หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนในชุมชน หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 13 หมู่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่เข้าร่วมประเพณีโบราณค้ำช้างที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีโบราณค้ำช้าง ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส และนักท่องเที่ยวที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการแบ่งชั้นภูมิด้วยวิธีกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบไม่เป็นสัดส่วนกับประชากร (Disproportional Stratified Random Sampling) เพื่อต้องการศึกษารายละเอียดความเห็นของกลุ่มตัวอย่างในขนาดที่ใกล้เคียงกัน (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2545 : 11-13) ดังนั้นคือ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างแบบไม่เป็นสัดส่วนกับประชากร ได้กลุ่มตัวอย่าง 69 คน ได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งจำแนก ดังนี้

1.2.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

1.2.1.1 พระสงฆ์ ในหมู่บ้านตากกลาง จำนวน 5 รูป

1.2.1.2 หมอสะคำ ครูบา จำนวน 2 คน

1.2.1.3 ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน จำนวน 7 คน

1.2.1.4 ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน

1.2.2 ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม

1.2.2.1 ผู้ปกครอง ของผู้ที่เข้าพิธีโบราณค้ำช้าง จำนวน 15 คน

1.2.2.2 ผู้ที่โบราณค้ำช้าง จำนวน 25 คน

1.2.2.3 ผู้ที่เคยโบราณค้ำช้าง จำนวน 3 คน

1.2.2.4 บุคคลทั่วไป จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1. การได้มาซึ่งข้อมูลใช้ในการเก็บรวบรวมภาคสนาม มี 2 รูปแบบดังนี้

2.1.1 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยใช้เทคนิควิจัยสัมภาษณ์เจาะลึกเพื่อศึกษาในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมชาวล้านนา โดยทำการสัมภาษณ์เจาะลึก คณะกรรมการกลุ่มซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของกลุ่มที่ความสามารถในการใช้ข้อมูลที่ชัดเจนได้ โดยการสัมภาษณ์ซ้ำแบบเจาะลึกหลายครั้ง และใช้การสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key-Information Interview) โดยการสัมภาษณ์ทั้งทางการและอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ผู้วิจัยใช้เทคนิคดังกล่าวนี้ตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย โดยการพูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อหาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนให้ได้มากที่สุด เป็นวิธีการที่ทำให้ได้ข้อมูลสำคัญๆ อีกวิธีดังนี้

2.1.2 การสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของสมาชิกจากสถานการณ์จริงและเก็บข้อมูลจากเอกสาร โดยการขออนุญาตจากทางกลุ่ม

2.2. การบันทึกข้อมูล บริบทของชุมชน โดยบันทึกตามสาระดังต่อไปนี้ การสำรวจลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน (Ecological) ผู้วิจัยใช้เทคนิคดังกล่าวเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์กลาง คือ วัด โรงเรียน หมู่บ้าน ร้านค้า ตลอดจนทั้งข้อมูลอื่นๆ เช่น อาหารการกิน และอื่นๆต่างที่ชาวบ้านชุมชนนั้นเป็นประจำและจัดการทำวิจัย ทำให้ทราบลักษณะทางกายภาพของชุมชน ได้อย่างชัดเจนถูกต้องและสะดวกในการเข้าพบ เพื่อสัมภาษณ์บุคคลสำคัญๆ ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2.2.1 เครื่องมือเทคโนโลยีในงานวิจัยภาคสนามทางมานุษยวิทยา ผู้วิจัยใช้เครื่องบันทึกเสียงและภาพในการเก็บข้อมูล หลังจากที่ได้รับความสะดวกใจจากผู้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก มีการบันทึกภาพเหตุการณ์สำคัญๆ ของชุมชนด้วย นอกจากนี้ยังมีวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมีดังนี้

2.2.1.1 กล้องถ่ายรูป

2.2.1.2 เครื่องบันทึกเสียง

2.2.1.3 สมุดบันทึก

2.3 การจดบันทึกสนาม (Field Notes) เป็นเทคนิคที่สำคัญมากในการวิจัยสนามทางมานุษยวิทยาในช่วงแรกที่ยังไม่คุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์จะยังไม่สามารถจดบันทึกต่อหน้าผู้ให้สัมภาษณ์ได้ จะต้องใช้ความจำเป็นหลัก แล้วบันทึกทันทีเมื่อมีโอกาสและสร้างความคุ้นเคยแล้วจึงสามารถบันทึกเสียงและจดบันทึกสนามต่อหน้าผู้ให้ข้อมูลได้ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ภาษาท้องถิ่นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกส่วนใหญ่พยายามสร้างความสนิทสนมและคุ้นเคยได้อย่างรวดเร็ว

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ศึกษาได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

3.1 การรวบรวมข้อมูลเอกสาร

3.1.1 เอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารประเภท หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความหมายของความคิด แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดประสพผลสำเร็จและล้มเหลวในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มอาชีพ แนวความคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.2 เอกสารประเภทอื่น ๆ เช่น บทความจากหนังสือพิมพ์ วารสาร และ เอกสารราชการ

3.2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม มีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

3.2.1 การเตรียมพื้นที่การทำวิจัย โดยการเข้าไปแนะนำตัวเองกับกลุ่ม ผู้พหุชุมชนและชาวบ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ที่ศึกษา

3.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย ประกอบด้วย สมุดบันทึก ปากกา เทปบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป แนวคำถาม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในแต่ละครั้ง

3.2.3 ประชากรที่ทำการวิจัย กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ยึดหลักบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในงานประเพณีบวชนาคช้าง โดยตรง

3.3 วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

3.3.1 การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยการสัมภาษณ์และประชาชนทั่วไปที่ได้เข้าร่วมประเพณีบวชนาคช้าง

3.4 ข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

3.4.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือในงานประเพณีบวชนาคช้าง

3.4.2 การสัมภาษณ์แบบกึ่ง โครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในประเพณีบวชนาคช้าง

สรุปผล

ในการศึกษาประเพณีบวชนาคช้าง : กรณีศึกษาร้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของคตินิยมเชื่อ องค์ประกอบ พิธีกรรมและ จุดมุ่งหมายของประเพณีบวชนาคช้าง บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคช้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกูย การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน และเพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคช้าง ซึ่งนำไปสู่การประยุกต์ปรับปรุงเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการ พัฒนาท้องถิ่น ในการศึกษาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ในการศึกษา และการศึกษาภาคสนามเป็นหลักแล้วนำเสนอผลการศึกษา ค้นคว้า แบบพรรณนา วิเคราะห์ ผลการสรุปการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

การประกอบประเพณีบวชนาคช้างเกิดจากความเชื่อของของชุมชนและความเชื่อทาง สังคมและระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่เป็นของคนจำนวนมากในสังคม เช่น ความเชื่อในนรก สวรรค์ บุญบาป การทำบุญและ โลกหน้า ความเชื่อต่างๆ ดังกล่าวจะช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ ในระเบียบ(งามพิศ สัตย์สงวน. 2537 :1-3)ซึ่งจากความเชื่อดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนบ้านตากกลาง ได้ยึดถือ ปฏิบัติกันสืบมา ซึ่งในการประกอบประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลาง มีขั้นตอนการประกอบ พิธีกรรมหลายขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งแบ่งออกเป็นบายศรีสู่ขวัญเล็ก การ บายศรีสู่ขวัญใหญ่ พิธีอุปสมบท และพิธีเช่นขอมมาศีบรรพบุรุษหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าผีปู่ตา ซึ่งแต่ละ พิธีล้วนแล้วแต่มีส่วนประกอบของพิธีกรรมแตกต่างกันไป

จากการศึกษาพบว่าความเชื่อในประเพณีบวชนาคช้างของชาวบ้านตากกลาง มีความเชื่อกับ สิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1.ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าสถานที่ที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งใน ประเพณีบวชนาคช้างได้แบ่งการประกอบประเพณีออกเป็น 3 ส่วน คือ 1. วัด 2. บ้าน 3.วังตะดู
- 2.ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งบุคคลที่เป็นผู้ประกอบพิธี การบวช คือ พระสงฆ์ ผู้ประกอบพิธีเช่นขอมมาศาลปู่ตา คือ ครูบาใหญ่ และผู้ประกอบพิธีบายศรีสู่ ขวัญ คือ มอ(พรหมณ์)
- 3.ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีบวชนาคช้าง เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์ และ เครื่องเช่นขอมมาศาลปู่ตา เพื่อถวายแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์และภูตผี วิญญาณ
- 4.ความเชื่อเกี่ยวกับระยะเวลา เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพราะวันที่ใช้ในการ จักงานประเพณีการบวชนาค ยึดปฏิบัติในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี ซึ่งตรงกับวันวิสาขบูชา
- 5.ความเชื่อเกี่ยวกับลำดับขั้นตอนพิธีกรรม เป็นความเชื่อที่ว่า หากปฏิบัติตรงตามเวลาที่ กำหนด ก็จะคลบับดาลใจ ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เกิดความพึงพอใจ

องค์ประกอบในการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง

องค์ประกอบในการประกอบประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง สามารถแยกองค์ประกอบได้ดังนี้ คือ

1. สถานที่ ในการประกอบประเพณีบวชนาคข้างชาวบ้านจะเริ่มประกอบพิธีกรรมจากที่วัด คือ พิธีโกนผมนาค หลังจากนั้นจะให้นาคกลับไปประกอบพิธีกรรมที่บ้าน คือ พิธีบายศรีสู่ขวัญเล็ก และกลับมารวมตัวกันเพื่อไปประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญใหญ่ที่วัด และขึ้นข้างเพื่อไปประกอบพิธีเช่นขอขมาศาลปู่ตาที่วังทะเล

2. เครื่องใช้ในการประกอบประเพณีบวชนาคข้าง ในการประกอบพิธีกรรมในประเพณีบวชนาคข้าง ได้มีการจัดเตรียมข้าวของ เครื่องใช้ ความความเชื่อที่ได้ยึดถือปฏิบัติสืบกันมา ซึ่งเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมเช่นขอขมา ก็จัดเตรียมเพื่อให้ญาติ วิญญาณ เกิดความพึงพอใจ เครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมการบวช เป็นเครื่องใช้ที่จะนำให้พระที่บวชใหม่ได้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิต

3. บุคคลในการประกอบพิธีกรรม คือ ผู้ดำเนินการตามขั้นตอนในประเพณีบวชนาคข้าง ได้แก่ มอ(พราหมณ์) พระสงฆ์ และครูบาใหญ่ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภูตผี วิญญาณได้ จะเป็นผู้ทำให้พิธีกรรมในขั้นตอนต่าง ๆ สมบูรณ์

บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอุย

บทบาทความสัมพันธ์ของประเพณีบวชนาคข้างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวอุยที่หมู่บ้านตากกลาง ในด้านความผูกพันระหว่างคนกับข้าง การสร้างความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน โดยชาวบ้านต่างมีการร่วมมือร่วมใจกันในการจัดงานประเพณีบวชนาคข้าง จากความเชื่อด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบวชนาคข้างนั้น จะเห็นว่ามี ความเกี่ยวพันกันระหว่างคนในชุมชนและข้าง โดยที่ชาวอุยเองก็มีได้ละเลยในพิธีกรรมสำคัญของการดำเนินการตามความเชื่อแต่ละอย่าง แต่สามารถนำมาผสมกลมกลืนกันได้อย่างลงตัว เห็นได้จากพิธีการอุปสมบท ก็มีการจัดเตรียมเครื่องใช้ต่างๆ และขั้นตอนการบวชที่ถูกต้องตามแบบอย่างของชาวพุทธโดยทั่วไป แต่ก็เพิ่มเติมในส่วนที่เป็นความเชื่อของกลุ่มชาวอุยไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเช่นศาลปู่ตาวังทะเล เครื่องใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่อเช่น การแต่งกายของนาค เครื่องใช้ในการบายศรีสู่ขวัญ เครื่องใช้ในพิธีเช่นขอขมา อีกทั้งการนำข้างมาร่วมในพิธีการบวช ก็มีการตกแต่งข้างด้วยการวาดลวดลายต่างๆ ที่สวยงามลงบนตัวข้าง เปรียบเสมือนการแต่งตัวให้นาคเช่นกัน และการให้ข้างเป็นพาหนะแก่นาคในพิธีแห่นาค ก็เป็นการแสดงออกถึงบารมีของผู้ที่บวชว่าเป็นผู้มีบุญ หรือแม้แต่พิธีกรรมที่ให้ข้างที่แห่นาคลง ไปอาบน้ำที่วังทะเลต่างๆ ที่นาคนั่งอยู่บนหลังข้าง ก็ถือเป็นการชำระสิ่งไม่ดีต่างๆ ออกจากตัวเพื่อให้เข้าสู่พิธีบวชได้โดยปราศจากกิเลสตัณหาต่างๆ

แนวทางในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสานประเพณีบวชนาคข้าง

ประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง เป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อ 2 ความเชื่อ คือ ความเชื่อในด้านพระพุทธศาสนา และ ความเชื่อเกี่ยวกับภูติผี วิญญาณ ดังนั้นผู้นำหมู่บ้าน พระสงฆ์ ชาวบ้านจึงได้เกิดแนวความคิดที่จะหาวิธีการ ในการฟื้นฟู อนุรักษ์และสืบสานประเพณีบวชนาคข้าง โดยจัดให้เป็นงานประจำปี มีจัดเตรียมเอกสาร หนังสือขึ้นตอนต่างในการจัดเตรียมการประเพณีบวชนาคข้างเพื่อแจกจ่ายให้กับชาวบ้านและประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจได้ทำการศึกษาและสืบทอด ประเพณีบวชนาคข้างไว้ที่ศูนย์การศึกษา เพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยว ได้เข้ามาศึกษาและเยี่ยมชม ในครั้งต่อไป

อภิปรายผล

ผลการศึกษาประเพณีบวชนาคข้าง ของชาวบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัด สุรินทร์

จากการศึกษาประเพณีบวชนาคข้าง ผู้วิจัยพบว่า การประกอบประเพณีบวชนาคข้าง เกิดจากความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชุมชนชาวกูย ซึ่งความเชื่อของชาวกูยในเรื่องของการยึดถือปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับแนวคิด ของจิราภรณ์ กัทรภาณุภัทร(2528) ว่า ความเชื่อดั้งเดิม เป็นความเชื่อในเรื่องการนับถือผีตาง เทวดา ซึ่งเชื่อว่ามีอำนาจเหนือมนุษย์และสามารถคลั่งบันดาลให้ทั้งคุณและโทษแก่คนได้ ต่อมาคนไทยหันมานับถือศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์จึงได้นำความเชื่อทางศาสนาเข้ามาปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับจิตใจและสิ่งแวดล้อม โดยยังมีความเชื่อดั้งเดิมเป็นพื้นฐานอยู่ ดังนั้นความเชื่อจึงเกิดการผสมกลมกลืนกัน การประกอบประเพณีบวชนาคข้างของชาวบ้านตากกลาง มีการประกอบทั้งในพิธีกรรมทางด้านศาสนาตามความเชื่อที่ว่า การบวชในพระพุทธศาสนาเป็นการทำบุญได้กุศลมากและยังมีความเชื่อว่าผู้บวชได้เข้าเรียนแล้วเป็นทิดหรือบัณฑิตแล้ว สังคมถือว่าได้สร้างกุศลให้แก่บิดามารดาได้ตอบแทนคุณพ่อแม่ ในสมัยก่อนมีความเชื่อกันว่าลูกผู้ชายที่ได้บวชเรียนสามารถช่วยให้มารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์และมีประเพณีปฏิบัติเมื่อนาคจะเข้าบวชใน โบสถ์ผู้เป็นมารดาจะเกาะหางนาคเข้าโบสถ์ด้วย โดยเชื่อว่าเป็นการเกาะหางนาคขึ้นสวรรค์ อีกประการหนึ่งเชื่อว่ามีผู้ที่ผ่านการบวชได้ผ่านการเล่าเรียน ได้รับการปลูกฝังศีลธรรมอันดีแล้วจึงเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม (ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2544 : 78) และเนื่องจากประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ชาวบ้านตากกลางได้มีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ เพราะชาวบ้านตากกลางมีความเชื่อว่า มนุษย์นอกจากจะมีร่างกายแล้วยังต้องมีขวัญอีก คำว่า ขวัญ ไม่มีตัวตน แต่เชื่อว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา และเชื่อว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นสิริมงคล สุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างกาย จึงถือว่าขวัญอ่อน ขวัญหาย ขวัญหนีผีพ่อ ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงต้องมีการบายศรีสู่ขวัญ ดังนั้น การบายศรีสู่ขวัญจึงทำได้ทั้งเหตุดีและเหตุไม่ดี เหตุที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ สังคม ภูมิพันธ์ (2535 : 24) ได้กล่าวไว้ว่า ชาวอีสานมีการประกอบพิธีแตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น จะประกอบพิธีกรรมตามที่สังคมยึดถือ การประกอบพิธีกรรมถือเป็น โขก

กลางแห่งความดี ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อที่ว่าทำแล้วจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญแห่งชีวิต ทรัพย์สินและ
 สักกม ดังนั้นพิธีกรรมจึงเกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ที่เกิดจากสักกมมีอาหารกินอุดมสมบูรณ์ บางแห่งอาจมี
 จูม่งหมายให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะชาวบ้านตากกลางมีความเชื่อและนับถือสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์ เทวดา ผีบรรพบุรุษ ซึ่งจะเห็นได้จากก่อนการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวบ้านตากกลาง
 จะต้องประกอบพิธีเช่นตีปะกำและศาลปู่ตา ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวภูบ้านตากกลางให้ความเคารพนับถือ
 สืบต่อกันมา เมื่อประกอบพิธีเช่นผีบรรพบุรุษแล้ว ชาวบ้านตากกลางก็จะเริ่มประกอบพิธีอื่นๆ คือ ไปเพื่อ
 ความเป็นสวัสดิมงคลแก่ครอบครัวและผู้ประกอบพิธี และสอดคล้องกับแนวความคิดของ ประสาท อิศร
 ปรีดา และคณะ (2548:62 - 64)กล่าวไว้ว่าชาวอีสานมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น
 กล่าวคือเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญูณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ กาธาอาคม โดยเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้สามารถดลบันดาลให้คุณ
 และโทษต่อคนได้ และชาวอีสานมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจตามลำดับดังนี้ คือ ยึดเหนี่ยวบิดามารดา พระรัตนตรัย
 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตนเองลูกหลาน และ โชควาสนา ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวต่างๆ มีความผูกพันกันอย่างแยกกันไม่
 ออกจากสถาบันอื่นๆ ของสังคม หมู่บ้าน นั่นคือความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวเปรียบเสมือนเครื่องควบคุมความ
 ประพฤติและศีลธรรมต่างๆ ไม่ให้ชาวบ้านประพฤติดิจจาริตประเพณี และนอกจากนี้จึงเป็นเครื่องชี้ทางการ
 ดำเนินชีวิตทั้งการเกษตร การรักษาโรค การบริโภคน การสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ ตลอดจนทั้งการแก้ปัญหาต่างๆ
 ของชาวชนบท

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาค้นคว้าทำให้ได้ข้อคิดเห็นที่จะเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ประเพณีการบวชนาคข้าง เป็นประเพณีที่เกิดจากการผสมผสานของสองวัฒนธรรม
 อันมีที่มาจากความเชื่อทางด้านพระพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับบรรพบุรุษ องค์ประกอบและ
 ขั้นตอนต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรม ล้วนแล้วแต่มีความหมายและแสดงถึงประวัติศาสตร์การดำรง
 เผ่าพันธุ์ของชาวภูบ้านในอดีตจนถึงปัจจุบัน จึงควรมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาอย่างจริงจังโดยการให้
 ความรู้ในเรื่องการจัดงานประเพณีบวชนาคข้างและจัดให้เยาวชนในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดงาน
 ประเพณีบวชนาคข้าง และบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อมิให้ข้อความรู้ต่างๆ สูญหายไปตาม
 กาลเวลา

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาถึงการรับวัฒนธรรมอื่นๆ ของชาวภูบ้านและการดำรงรักษาวัฒนธรรม
 ชาวภูบ้านตากกลาง เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาชีวิตความ
 เป็นอยู่ของชาวภูบ้านในปัจจุบันที่สามารถส่งผลถึงอนาคต

2.2 ควรศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการบวชนาคของกลุ่มชาวภูบ้านที่อาศัยอยู่ในเขต
 อำเภอศรีนครินทร์ อำเภอสำโรงทาบ บางส่วนและอำเภोजอมพระ เพื่อเปรียบเทียบกับชาวภู

บ้านตากกลางว่ามีความเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร

2.3 ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบความเชื่อของประเพณีบวชนาคข้างบ้านตากกลางกับประเพณีบวชนาคข้างที่อำเภอหาดเสี้ยว จังหวัดสุโขทัย ว่าเหมือนและต่างกันอย่างไร

3. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

3.1 เป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ท้องถิ่น

3.2 หน่วยงานราชการให้ความสำคัญ และมีการสืบค้นประเพณีความเชื่อในการประยุกต์ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ

3.3 กระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้เด็กและเยาวชนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น

3.4 ปลุกฝังให้เยาวชน ได้เห็นความสำคัญและการสืบสานประเพณีบวชนาคข้างต่อไป

3.5 รวบรวมผู้รู้ เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเพณีบวชนาคข้างและมีการจัดบันทึกข้อมูลของประเพณีบวชนาคข้างเป็นลายลักษณ์อักษร

3.6 แลกเปลี่ยนความรู้ และสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ประเพณีบวชนาคข้างให้คงอยู่คู่สังคมชาวบ้านตากกลางต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buriram Rajabhat University

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2545). หลักสถิติ. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิ่งแก้ว อัครถาวร. (2519). วรรณกรรมจากโนบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬารัฐ, คณะกรรมการ
วัฒนธรรม.
- “คณะราชครู”. ประเพณีไทย (รวมประเพณีน่ารู้ และพิธีสำคัญต่าง ๆ ของไทย). กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2532.
- คามินี ตะวันฉาย. (26 มีนาคม-1 เมษายน 2538 : 22) “ช่วยเลี้ยงช้างข้ามรัฐ” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์
41 .
- “ความอยู่ข้าง.” (2551). (ออนไลน์). แหล่งที่มา: www.OKNation.net
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2544). หน้า 215-217. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์จุฬารัฐลาดพร้าว
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2537). วิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม. หน้า 1-3. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรัญ พรหมอยู่. (2523). สังคมและวัฒนธรรมไทย (สังคม 102). กรุงเทพฯ : โอเคเอ็นเอสโตร์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2523). คติชาวบ้าน. เอกสารประกอบการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านภาควิชา
ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ม. ป. ป. อัดสำเนา
_____. (2523). คติชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนาฯ.
- จิรัสสา กษาชีวะ. (2537). คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิมพ์เนคที่พบในประเทศไทย.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิราภรณ์ ภัทรภาณุภัทร. (2528). สถานสภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของไทย. กรุงเทพฯ :
โครงการไทยศึกษาฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
- เจริญ คันทมหาพราน. (2544). ประเพณีที่ถูกลืม. กรุงเทพฯ : อมรการพิมพ์
- เจริญ ไวรวิจันกุล. (2535). ตำนานคชศาสตร์ฉบับหมู่บ้านช้าง. หน้า 201. สุรินทร์ : รุ่งชนเกียรติออฟ
เซ็ท.
- ชลธิรา กลัดอยู่. (2519). “ลิจิตพระล่อ : การศึกษาวิจารณ์ตามแนวพุทธปรัชญา,” ใน รักเมืองไทย.
หน้า 14-15. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ชอบ คีสวน โลก. (2527). “ความเชื่อ : พื้นฐานแห่งอารยธรรมของชาวอิสาน,” มนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์. (1) : 4-25 ; กุมภาพันธ์ .
- ชื่น ศรีสวัสดิ์. (2533). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างของชาวไทย-กวย(ช่วย)ในจังหวัด
สุรินทร์. สุรินทร์ : คณะวิชาวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยอิสานใต้.

- ณรงค์ เส็งประชา. (2532). **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- (2544) **วิถีไทย (THAI LIVING)**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- “ตารางภาษา,”.(2551).(ออนไลน์).แหล่งที่มา:<http://www.trumschool.net/dickui/Animal.html>
- “ตารางภาษา,”.(2551).(ออนไลน์).แหล่งที่มา : www.trumschool.net/dickui/RANGKUY.html
- “ตารางภาษา,”.(2551).(ออนไลน์).แหล่งที่มา <http://www.trumschool.net/dickui/FRUIT.html>
- “ตารางภาษา,”.(2551).(ออนไลน์)แหล่งที่มา:<http://www.trumschool.net/dickui/FERNITURE.html>
- ทองใบ ศรีสมบัติ.(2535). **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมการเลี้ยงช้างและการประกอบอาชีพเลี้ยงช้างของหมู่บ้านช้างจังหวัดสุรินทร์**.ปริญญาานิพนธ์มหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา(เน้นสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ : มหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก.(2527). “ประวัติหัวเมืองหัวเมืองอีสานตอนล่าง พิจารณาด้านวัฒนธรรมและประชาคม” .ใน **สมบัติอีสานใต้ ครั้งที่ 3 : ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูบุรีรัมย์**.
-(2532).“ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน”.ใน**วัฒนธรรมพื้นบ้าน:คติความเชื่อ**.กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- ธีรภาพ โลหิตกุล.(2541) “สาธิตช่วยลูกช้างด้วย” กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โสภณสาร.
- นิคม วงเวียน.(2533) “บทวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวส่วย.” ใน **วัฒนธรรมกลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีศึกษาเขมร ลาว ส่วย**, หน้า 181-197. กรุงเทพฯ : บริษัทสารมวลชนจำกัด.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์.(2529). **วรรณคดีเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนบประเพณีไทย**.กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์ .
- บุปผา ทวีสุข.(2520). **คติชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- “ปัญหาช้างไทย,”(2551). (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.elephant-soraida.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=365630>
- ประทีป แชรรัมย์.(2535).**พิธีกรรมมรดกของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร : กรณีศึกษาบ้านตะโกรายตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์**.ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ์. (2531).**วัฒนธรรมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- ประมวณ ดิกคิลสัน.(2521). **คติชาวบ้าน:การศึกษาในด้านมานุษยวิทยา**.กรุงเทพฯ:แพรววิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล.
- ประยูทธ กุยสาคร. (2520).“ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร,” ใน **บทความทางวิชาการเกี่ยวกับจังหวัดสกลนคร**. หน้า 65-80. สกลนคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร.

ปราณี วงษ์เทศ.(2530). “การละเล่นและพิธีกรรมในสังคมไทย,” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน :

คติความเชื่อ, หน้า 239-259. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประสาธ อิศรปริษา และคณะอื่นๆ.(2518). ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจของอีสาน. กาศสินธุ์ :
โรงพิมพ์จินตทัศน์.

แปลก สนธิรักษ์.(2504) .พิธีกรรมและลัทธิประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

“แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสุรินทร์,”(2551).(ออนไลน์). แหล่งที่มา:

www.thathumpolice.th.gs/.../map.html

แผนที่ตำบลกระโพ ฉบับปี 2549.(แผนที่). (2549). สุรินทร์ : องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกระโพ.

แผนที่หมู่บ้านตากกลาง ฉบับปี 2549.(แผนที่). (2549). สุรินทร์ : องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นกระโพ.

พระครูอุณหธรรมรังษี.(2534). มนต์พิธีแปล . กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อักษรสมัย .หน้า12-15.

พระยาอนุমানราชชน.(2505).ประเพณีเนื่องในการเกิดและประเพณีเนื่องในการตาย. พระนคร

: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. (2530).คติความเชื่อชาวบ้าน. ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ.

พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิทยา หอมไกรลาส.(2542). ตากลาง หมู่บ้านช้างแห่งลุ่มน้ำมูล. สถาบันสงวนงบประมาณการพิมพ์

โดยบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) .หน้า 84-103.

พิสมัย แสงจันทร์เทศ.(2536).ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับมหัศจรรย์ อำเภอนมไพร

จังหวัดร้อยเอ็ด.ปริญญาโท ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาสารคาม.

พูนพิสมัย ศิสกุล.(2522). ประเพณีพิธีไทย. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

พูนศิลป์ จันทร์สูงเนิน.(2540). พิธีกรรมที่เกี่ยวกับโศกกลางของชาวบ้านหนองไผ่ ตำบลโคกศรี

อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ไพฑูริย์ มีสกุล.(2528) ประวัติไทยสมัยต้น. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาสารคาม.

“ภาษาช่วย,”(2550). (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

<http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/sisaket1.html>

ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2518).“ความเชื่อ,” วารสารรามคำแหง 2 : หน้า 54-72 กรกฎาคม.

มณี พยอมยงค์. (2530).“ความเชื่อของคนไทย,” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, พิมพ์ครั้งที่ 3.

มยุรี วีระประเสริฐ.(2523)“ข้างกับคติความเชื่อ” ใน ความรู้คือประทีป ฉบับที่ 21 (มกราคม-มีนาคม 2523)

มารยาท กิจสุวรรณ.(2526).“คติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย,” วัฒนธรรมไทย, 6 : 14-20; มิถุนายน.

รัชนีกร เศรษฐ์.(2532).โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.149

- ไรต์ ไมเคิล. “เทวรูปพิณในสยาม” ใน เมืองโบราณ. 11 (กรกฎาคม – กันยายน 2528)
 วรรณ เทียนมี.(2533). การกระจายของภาษาอุษในประเทศไทย.กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ .
- วิจิตร ขอนยาง.(2532). การศึกษาประเพณีจากวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน. ปรินญาณิพนธ์ ศศ.ม.
 มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- วิชากรณ์ แสงมณี.(2525). ประเพณีและกฎหมาย. กรุงเทพฯ : เดือนสยาม.
- สิรินทร์ ช่วง โชติ.(2520). สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. เล่มที่ 3 . กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์
 สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.(2543). วิถีไทย. กรุงเทพฯ : เวิร์คเวฟเอ็ดดูเคชั่น.
- สมบูรณ์ แก่นตะเคียน.(2519). การประเมินคุณค่าสิ่งพิมพ์เพื่อการวิจัยด้านขนบธรรมเนียม
 ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมฝึกหัดครู.
- สมัคร เจาะใจดี(2540). พิธีกรรมกอร์เซาะกำเป็ยของชาวไทยเขมรบ้านหนองแก้ว ตำบลเมืองที่
 อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สังคม ภูมิพันธุ์.(2535). สื่อพื้นบ้าน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สาร สารทัศน์นันทน์.(2530). ฮีตสิบสอง คองสิบสี่. พิมพ์ครั้งที่ 4 . เลข : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม
 วิทยาลัยครูเสย.
- สุภาพร หงษ์นคร.(2539). ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เขียว ของชาวไทยยวนบ้านสี่คิ้ว
 ตำบลสี่คิ้ว อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม
 : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์.(2512). คติชาวบ้านปักยี่ได้. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้าการพิมพ์.
- สุพัตรา สุภาพ.(2520). สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. กรุงเทพฯ
 : ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรัตน์ วรจักรรัตน์, ธวัชชัย กุณวงศ์ และศิริพร อินธิแสง.(2531). กะเลิงบ้านบัว. สกลนคร
 : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสกลนคร,
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์.(2534). โลกทัศน์อีสาน . กาศสินธุ์ : ประสานการพิมพ์ .
- อมรา พงศาพิชญ์ .(2519) “พุทธศาสนากับชาวบ้าน”. ใน สังคมศาสตร์ . 13 (3) : 27-54.
- อริยานุวัตร เขมจารีเถระ.(2530). “คติความเชื่อของชาวอีสาน,” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความ
 เชื้อ. พิมพ์ครั้งที่ 3 หน้า 1-63. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัมพร จัมปลา,พระมหา.(2536). “ผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่อชุมชนชาวไทยอีสาน :
 กรณีศึกษา หมู่บ้านอีสานแดง จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยาและ
 มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อุดม เขวกวาศ.(2545). ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
อารี ทองแก้ว.(2535).ช้าง. สุรินทร์ : รุ่งชนเกียรติออฟเซ็ท.

Steele.(1992). **Undderstanding Human Behavior.**7th ed. Holt Rinehart and Wiston.

Bunnag.(1974). **Buddhist monk, Buddhist Layman : A study of Urban Monastic
Organization in central Thailand.** From Cambridge Studies in Social Anthropology
Cambridge University Press.

Klausner,W.J.(1971). 36-41.**Populer Buddlism in Northest Thailand.** Visakha Buja.

Phillips, H.(1965). **Thai peasant personality.** Berkelry : University of California Press.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
Buriram Rajabhat University

บุคคลานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
Buri Ram Rajabhat University

บุคคลานุกรม

1. นายถฤตพล ศาลางาม อายุ 40 ปี
สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
2. นายสุทธิ จินคาศรี อายุ 45 ปี
โรงเรียนช่างบุญวิทยา ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
3. นางจิ้น ศาลางาม อายุ 39 ปี
บ้านเลขที่ 117 หมู่ที่ 3 ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
4. นางคา จงใจงาม อายุ 35 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
5. นายทา จงใจงาม อายุ 34 ปี
วัดแจ้งสว่าง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
6. นางณัฐศดา จงใจงาม อายุ 42 ปี
วังทะลุ บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
7. นายบุญมา แสนดี อายุ 74 ปี
บ้านเลขที่ 52 หมู่ 6 บ้านกระเจา ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
8. นายบุญมี สุขศรี อายุ 56 ปี
บ้านเลขที่ 1/1 หมู่ที่ 7บ้านจินดา ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
9. นายบุญสี ศาลางาม อายุ 48 ปี
บ้านเลขที่ 18 หมู่ 14 บ้านหนองบัว ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
10. นายประกิต กลางพัฒนา อายุ 47 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
11. พระครูมงคล รัตนกร อายุ 68 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
12. พระคำหาญ ปัญญาธโร อายุ 47 ปี
สำนักสงฆ์ บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
13. พระพุทธ วิสุทโธ อายุ 66 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
14. นายวิชัย มะลิงาม อายุ 45 ปี
โรงเรียนบ้านตากกลาง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

15. นายวินัย บัวศรี อายุ 42 ปี
โรงเรียนบ้านตากกลาง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
16. นายสุมิตร ปรีชานนทกุล อายุ 39 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
17. นายหมีว ศาลางาม อายุ 78 ปี
ศูนย์คชศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
18. นางคำแก้ว บุญเหลือ อายุ 48 ปี
บ้านเลขที่ 117/13 ตำบลกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
19. นายวุฒิพงษ์ ก้านอินทร์ อายุ 35 ปี
องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
20. นายบุคคา เพชรกล้า อายุ 42 ปี
องค์การบริหารส่วนตำบลกระโพ ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
21. นางวริศรา จงใจงาม อายุ 36 ปี
ศูนย์คชศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
22. นายเฉลิมพล ศาลางาม อายุ 39 ปี
วังทะเล บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
23. นางอนิสา จันทร์หอม อายุ 35 ปี
สาธารณสุขบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
24. นายปรีชา ร่วมพัฒนา อายุ 48 ปี
ศูนย์คชศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
25. นางสาวทอง ศาลางาม อายุ 40 ปี
ศูนย์คชศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
26. นายทอง แสนาคี อายุ 36 ปี
ศูนย์คชศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
27. นายไพฑูลย์ ศาลางาม อายุ 32 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
28. นางนิตยา รุ่งเรือง อายุ 33 ปี
ศูนย์คชศึกษา บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
29. นายที ศาลางาม อายุ 37 ปี
วังทะเล บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
30. นายสุเชษฐ์ ศาลางาม อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

31. นายประเสริฐ แสนดี อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
32. นายไชยา ศาลางาม อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
33. นายสมชาย มาดี อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
34. นายจำเริญ ศาลางาม อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
35. นายจงรัก ภูแก้ว อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
36. นายสุเพชร ทรัพย์มาก อายุ 22 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
37. นายวิไล ไกรเพชร อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
35. นายเกษม อินทร์สำราญ อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
36. นายฉัตร อินทร์สำราญ อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
37. นายพจน์ งามสง่า อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
38. นายคาน อินทร์สำราญ อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
39. นายสุเชษฐ ศาลางาม อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
40. นายประเสริฐ ทรัพย์มาก อายุ 23 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
41. นายสมชาย ศาลางาม อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
42. นายสมศักดิ์ สุขบรรเทิง อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
43. นายวิสนรชา วิลัยเลิศ อายุ 22 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

44. นายสุรียา อินทร์ทอง อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
45. นายขรรยง มั่นคง อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
46. นายสุพรรณ หอมหวาน อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
47. นายอำพล ศิริสุข อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
48. นายคำใบ อินทร์สำราญ อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
49. นายวัชรินทร์ งามนวล อายุ 20 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
50. นายยุทธภูมิ ศรีสุขใส อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
51. นายวีระ ศาลางาม อายุ 22 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
52. นายบุญธรรม จงใจงาม อายุ 21 ปี
วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายอนุชิต สีโมรส
วัน เดือน ปี เกิด	วันที่ 17 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2524
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 151/1 หมู่1 เทศบาลตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 151/1 หมู่1 เทศบาลตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2547 ตำแหน่งอาจารย์อัตราจ้าง โปรแกรมวิชานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ.2548 ตำแหน่งตำแหน่งอาจารย์อัตราจ้าง วิชานาฏศิลป์ โรงเรียนพุทไธสง อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ.2550เจ้าหน้าที่อนุมัติสินเชื่อ บริษัท จีอี มั่นนี้ ประเทศไทย (จำกัด) สถานที่ทำงาน จีอี มั่นนี้ ประเทศไทย (จำกัด) กรุงเทพมหานคร ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2539 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนโกสุมวิทยามิตรภาพที่ 209 อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด มหาสารคาม พ.ศ.2544 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนโกสุมวิทยาสรรค์ อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ.2547 ปริญญาตรี(คบ.) สาขาการศึกษา โปรแกรมนาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พ.ศ.2550 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาการวิจัยและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์